

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Zebastian Liljegren

I dina spår

En kritisk granskning av det nya brottet olaga förföljelse

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christian Häthén

Termin för examen: VT16

“I've been looking for you baby, anywhere that I can find

And I was searching for your sweet name

Cause you never left my mind

I've been on the AltaVista

I went twice on the Yahoo

And everywhere I go, there is always a clue, always something about you that may help me get my hands on you.”

- Hello saferide – “Hightschool stalker”

Innehåll

SUMMARY	2
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod	9
1.4 Material	10
1.5 Teori och perspektiv	11
1.6 Avgränsningar	11
1.7 Forskningsläge	12
1.8 Disposition	12
2 KRIMINALISERING	13
2.1 Ett straffrättsligt system	13
2.2 Straffrättssystemets preventiva syften	14
2.2.1 Allmänprevention	14
2.2.2 Individualprevention	17
2.3 Kriterier för kriminalisering	18
2.4 Legalitetsprincipen	21
2.5 Sammanfattande kommentar	22
3 FÖRFÖLJELSE OCH FÖRFÖLJARE	23
3.1 Definition av förföljelse	23
3.2 Beteenden som kan utgöra förföljelse	24
3.3 De som förföljer	24
3.4 Sammanfattande kommentar	27

4	ANTI-STALKNINGS LAGSTIFTNING I ANDRA LÄNDER	29
4.1	Allmänt om anti-stalknings lagstiftningar	29
4.2	EU	30
4.3	Länder i EU med anti-stalknings lagstiftning	30
4.4	England och Wales	32
4.5	Danmark	33
4.6	Sammanfattande kommentar	34
5	TILLKOMSTEN AV EN NY STRAFFBESTÄMMELSE	35
5.1	Problemet med stalkning lyfts	35
5.2	Bakgrund och brister i tidigare lagstiftning	36
5.3	Den nya lagstiftningen	38
5.3.1	Kommiténs förslag	38
5.3.2	Regeringens proposition	40
5.4	Den nya straffbestämmelsen	40
5.5	Gränsen till de grova fridskränkingsbrotten	42
5.6	Sammanfattande kommentar	44
6	KONTAKTFÖRBUD OCH STRAFFSKÄRPNING	45
6.1	Kontaktförbud	45
6.1.1	De olika kontaktförbuden	48
6.1.2	Förbudens syfte	49
6.1.3	Förbudens effekt	50
6.1.4	Överträdelse av förbuden	51
6.1.5	Elektronisk övervakning	52
6.2	Straffskärpning	54
6.3	Sammanfattande kommentar	55
7	DEN PRAKTISKA TILLÄMPNINGEN AV BESTÄMMELSEN	57
7.1	NJA 2013 s. 1227	57
7.2	Relationer och de tilltalade	58
7.3	Brotten och påföljderna	61
7.4	Domskäl	63
7.5	Sammanfattande kommentar	65

8	ANALYS OCH SLUTSATS	66
8.1	Kriminalisering	66
8.2	Kriminaliseringen av olaga förföljelse	67
8.3	Andra lösningar	70
8.4	Slutsats	72
	BILAGA	75
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	80
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	85

Summary

In this essay I conduct a critical review of the criminalisation of the crime "illegal persecution" which was included in the Swedish penal code in 2011. The review is made first and foremost in the light of the criminal law theory of the criminal system as preemptive, but also in the light of the criminalisation criteria which has been formulated both in the criminal doctrine, and in the legislative history.

The purpose of the criminal system is first and foremost to prevent the citizens from committing unwanted acts. The criminalisation is supposed to have both general and individual prevention effects. Criminalisation is a relatively easy and cheap way to control and guide the citizens. However, it should only be used as a last resort and only acts that could cause harm to interests in society which need to be protected should be criminalised. The legislator should never use criminalisation as a way to show that they take a specific problem seriously.

Stalkers is a group that differ from the usual offender. They are older, have a higher level of education and have rarely committed any other offences previously. Stalkers can be separated into different groups defined by their motive and the course of action for their stalking. The majority of stalkers are made up of former spouses or partners that want to reestablish the relationship or just want to avenge the one that left them.

The first anti-stalking legislation was the Californian law which was registered in 1990 and has since spread to many countries. The anti-stalking legislation has taken on a different character in different countries. In some, the legislation puts up a demand of intent from the perpetrator and some are focused on the reaction of the victim. Some countries have chosen to criminalize "harassment" to make sure no acts can go unpunished while other countries have chosen to define which acts are punishable as stalking.

The national council found that nine percent of the Swedish citizens will be, or have been, victims of unwanted contact. The registration of the crime illegal persecution means that it is now punishable to persecute someone by certain criminal acts if they constitute a frequent violation of the person's integrity. The criminalisation's aim is to consider repeated criminal acts against

another person in a single context and lead to more severe punishment.

The essay also brings up the possibility to act preemptively against stalking behaviour by issuing restraining orders.

In the essay's analysis the questions formulated will be discussed first and foremost from a preemptive perspective and I will present and discuss alternative solutions to the problem of stalking.

Sammanfattning

I denna uppsats genomförs en kritisk granskning av kriminaliseringen av olaga förföljelse som infördes i brottsbalken år 2011. Granskningen görs främst i förhållande till den straffrättsliga preventionsteorin, men även gentemot de kriterier för kriminalisering som formulerat i doktrin och förarbeten.

Straffrättssystemets syfte är främst att påverka medborgarna att avhålla sig från oönskade gärningar. Kriminaliseringen är tänkt att verka både allmän- och individualpreventivt. Kriminalisering är ett relativt lätt och billigt sätt att använda för att kontrollera och styra medborgarna. Den ska dock endast användas som en sista utväg och kriminalisera handlingar som kan orsaka skada på skyddsvärda intressen. Kriminalisering ska inte användas bara för att visa att staten ser allvarligt på ett beteende.

De som stalkar är en annorlunda grupp jämfört med den typiska lagöverträdaren. De är äldre, har en högre utbildningsnivå och har ofta aldrig begått någon brottslighet tidigare. Stalkarna delas in i olika grupper utifrån motiv och tillvägagångssätt för förföljelsen. Den största delen av stalkarna utgörs av en före detta partner som vill återupprätta förhållandet eller bara hämnas på den som lämnat dem.

Den första anti-stalkningslagstiftningen infördes i Kalifornien år 1990 och har därefter spridits till många länder. Lagstiftningen har olika karaktär i olika länder och inriktar sig antingen på uppsåtet hos förövaren eller reaktionen hos offret. Även vad som utgör stalking varierar i olika länder. En del länder har ett väldigt öppet hållet begrepp som ”trakasserier” medan andra länder mer preciserar vilka gärningar som är straffbara.

Brå konstaterade i en studie att nio procent av den svenska befolkningen kommer utsättas för eller har någon gång utsatts för oönskade kontakter. Införandet av brottet olaga förföljelse innebär att det är straffbart att förfölja någon genom brottsliga gärningar om de utgör led i en upprepad kränkning av personens integritet. Kriminaliseringen syftade till att upprepad brottslighet mot en och samma person i högre grad skulle bedömas i ett sammanhang och leda till strängare påföljder.

Uppsatsen tar även upp de förebyggande redskap mot stalkningsbeteenden som finns i och med möjligheten att utfärda kontaktförbud.

I uppsatsens analys diskuteras frågeställningarna främst ur ett preventionsperspektiv och alternativa lösningar på problemet med stalking kommer presenteras och diskuteras.

Förord

Efter nio terminer vid Juridicum i Lund är det nu dags att lämna in min examensuppsats och känslorna är blandande, men mest glädje!

Jag vill först och främst tacka min handledare Christian Häthén, för all den tid han ägnat åt min uppsats.

Tack till Eva-Marie Persson, chefsåklagare på åklagarkammaren i Helsingborg, som lät mig spendera åtta veckor på kammaren under arbetet med uppsatsen. Ett tack ska också riktas till alla åklagare på kammaren som fick mig att känna mig välkommen och tålmodigt svarade på alla mina frågor.

Tack till min syster, Zabina Liljegren, för din korrekturläsning. Det är inte dåligt att ha en lärare i familjen.

Sist men inte minst vill jag rikta ett stort tack till min fru, Kattis Trolle Liljegren och vår dotter, Siri. Utan er hade jag inte hittat motivationen till att göra klart uppsatsen. Älskar er!

Zebastian Liljegren, 11 mars 2016.

Förkortningar

Art.	Artikel
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
Kap.	Kapitel
LoK	Lag (1988:688) om kontaktförbud
Prop.	Regeringens proposition
RF	Regeringsformen (2011:109)
RPS	Rikspolisstyrelsen
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten
ÅFS	Åklagarmyndighetens författningssamling

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Stalking som fenomen är inget nytt, men är ändå ett ”modernt” problem. Kändisar som Rebecca Schaeffer och John Lennon är två som fått erfara det yttersta en stalkare¹ kan åstadkomma efter att ha blivit mördade av personer som systematiskt förföljt dem.² Som en följd av mordet på Rebecca Schaeffer uppmärksammades problemet med stalking och det ledde till att beteendet kriminaliserades i Kalifornien år 1990 och därefter spred sig denna typ av lagstiftning till övriga delstater och beteendet är idag kriminaliserat i samtliga delstater i USA.³ Problemet har även funnits och uppmärksammats i Sverige. Evert Taube förföljdes under många år av en kvinna som till slut brände ner hans sommarställe, Sjösala. Samma kvinna började därefter förfölja Everts son, Sven-Bertil Taube.⁴ Programledaren Jessica Almenäs är en annan svensk kändis som blivit förföljd av en man som, enligt henne själv, hoppade på henne så fort hon befann sig på offentliga platser och pratade med andra män. När hon förklarade för honom att hon var tillsammans med en annan förklarade han att han visste att hon inte var det, för att han visste var hon bodde och han hade aldrig sett någon man gå in till henne.⁵

Självklart är inte alla som förföljer benägna att mörda och inte heller är alla som blir förföljda kändisar eller andra offentliga personer. Problemet är utspritt i samhället och alla kan utsättas för förföljelse. Förföljelsen kan bestå av relativt ”oskyldiga” handlingar som telefonsamtal, sms eller mail utan några hot till mer allvarliga handlingar som skadegörelse, misshandel och sexuellt ofredande med mera. Brå konstaterar i en studie som presenterades 2006 att ungefär nio procent av de mellan 18 och 79 år någon gång under sitt liv blivit utsatta för förföljelse och av dessa hade 2,9 procent utsatts under det senaste året.⁶ Problemet med stalking av ”vanliga” personer har de senaste åren uppmärksammats i bland annat tv-programmet ”Stalkers” som började sändas i TV3 år 2013. I Aftonbladet, inför ett program av ”Stalkers”, presenterades ett fall där en kvinna som efter att ha avbrutit ett förhållande med en man som hon träffade på en dejtingsida fick utstå över hundra telefonsamtal om dagen och en hemsida publicerades där mannen

¹ Från det engelska ordet ”stalker”.

² Schaeffer blev skjuten den 19 juli 1989, 21 år gammal och Lennon sköts den 8 december 1980, 40 år gammal.

³ Brå rapport 2006:3, ”Stalking i Sverige – omfattning och åtgärder”, s. 48.

⁴ <http://www.expressen.se/noje/extra/livsfarliga-stalkers-forfoljer-kandisarna/>, hämtad den 8 mars 2016.

⁵ <http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/tv/letsdance/article11894259.ab>, hämtad den 8 mars 2016.

⁶ Brå, 2006:3, s. 29.

laddade upp bilder på henne med hatiska kommentarer. Hon fick till slut ett kontaktförbud utfärdat efter att tingsrätten först meddelat avslag efter ett överklagande från mannen. Utöver kontaktförbudet hade dock inga rättsliga åtgärder vidtagits mot mannen⁷. Enligt kvinnan säger polisen endast att de inte kan bevisa att det är mannen som ligger bakom telefonsamtalen eller hemsidan.⁸

Problemet är som vi kan se inte nytt, någon lagstiftning som konkret riktat in sig på stalkning har vi i Sverige dock inte haft förrän brottet ”olaga förföljelse” infördes i BrB 4 kap. 4 b § i oktober 2011. Den straffbestämmelse som infördes då och kommer redovisas nedan har införts för att kriminalisera stalkning. Det som kriminaliserats är dock endast förföljelse som begås genom brottsliga gärningar. De handlingar som kan utgöra olaga förföljelse är bland andra ofredande, olaga hot eller misshandel. Den andra förföljelsen, den som begås genom handlingar som inte kommer upp till ett sådan hänsynslöst beteende som krävs för ett ofredande, är inte olaglig. Det enda sättet att beivra denna form av förföljelse är genom ett kontaktförbud.

Även den förföljelse som inte är kriminaliserad kan ha stor påverkan på offret. Om den som förföljer ständigt håller sig under den gräns för vad som kan anses vara ett ofredande kan således inga rättsliga åtgärder bli aktuella. En person som uppehåller sig i närheten av en persons arbetsplats eller ”råkar” befinna sig på samma plats i staden utan att ta kontakt kan hålla sig undan det kriminaliserade området. Enstaka brev som skickas till en person utan något hot eller otrevligt innehåll kan svårligen anses som ofredande om det inte, på grund av mängd och intensitet, uppgår till ett beteende som kan anses hänsynslöst. Detta beteende kan ju ändå uppfattas som väldigt obehagligt och psykiskt påfrestande för den som blir utsatt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att kritiskt granska kriminaliseringen av olaga förföljelse. Jag avser att i första hand granska lagstiftningens utformning i förhållande till och överensstämmelse med ett antal uppställda kriterier som kommer presenteras nedan. Även lagstiftningens effekt i förhållande till den straffrättsliga preventionsteorin ämnar jag att undersöka. Innebär lagstiftningen någon egentlig förbättring för de som utsätts för stalkning? Genom att undersöka motiven till- och tillämpningen av lagstiftningen, men även genom att jämföra med andra länders lagstiftning, ämnar jag att föra en kritisk diskussion om kriminaliseringen uppnått den

⁷ Vid tiden för artikelns publicering.

⁸ <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20363166.ab>, hämtad den 15 november 2015.

effekt som var syftet eller om en annan utformning hade varit att föredra. Utgångspunkten för analysen kommer således vara de kriterier och principer som kommer redogöras för i uppsatsens utredande del. För att uppnå syftet kommer jag besvara följande frågeställningar:

- Varför och hur bör staten kriminalisera?
- Hur har andra länder kriminaliserat mot förföljelsebeteenden?
- Vilka skäl föranledde kriminaliseringen av olaga förföljelse?
- Uppfyller kriminaliseringen av olaga förföljelse kriterierna för kriminalisering?
- Har syftet med kriminaliseringen uppnåtts och hur tillämpas bestämmelsen?
- Finns det bättre sätt att åstadkomma en lösning på det problem som förföljelse innebär?

1.3 Metod

Syftet med uppsatsen är som sagt att kritiskt granska bestämmelsen om olaga förföljelse BrB 4 kap. 4 b §. För att kunna göra detta och besvara mina frågeställningar har jag valt att presentera de bakomliggande motiven till lagstiftningsarbetet, resultatet av lagstiftningen och hur bestämmelsen tillämpats, framförallt i underrätterna. Denna utredning genomförs genom att jag har granskat lagtext, förarbeten och i huvudsak hovrättspraxis. Jag har alltså valt att som utgångspunkt använda mig av den rättsdogmatiska metoden. Utredningen av rättskällorna görs i en strävan att söka fastställa vad gällande rätt avseende olaga förföljelse är. Fastställandet av gällande rätt görs alltså genom att analysera rättskällorna och i den analysen ska lagtext beaktas som auktoritetsskäl medan förarbeten och prejudikat bör beaktas. Andra källor får åberopas som auktoritetsskäl och dessa är bland annat domar som inte utgör prejudikat och rättsvetenskaplig litteratur.⁹ En empirisk undersökning av samtliga hovrättsdomar rörande brottet från år 2015 har genomförts för att ge en bild av hur bestämmelsen tillämpas. Denna utredning kommer också ligga till grund för analysens resonemang i förhållande till det övriga materialet i uppsatsen. Domarna har hämtats från ”Infotorg”¹⁰ som ska publicera samtliga domar från underrätterna. Domarna togs fram genom att söka på ”Olaga förföljelse” i samtliga svenska hovrätter under 2015. Resultatet av sökningen renderade i 56 avgörande varav nio inte tagits med då de inte behandlade olaga förföljelse i avgörandet. Jag kommer inte redogöra för samtliga domar i analysen utan kommer ta upp exempel ur de domar jag tycker är representativa för domstolens bedömningar.

⁹ Peczenik, Alexander, *Juridikens teori och metod*, s. 35.

¹⁰ www.infotorg.se

Metoden jag använt är inte rent rättsdogmatisk, den rättsdogmatiska metoden avser inte att kritiskt granska en bestämmelses tillkomst eller tillämpning så länge denna överensstämmer med rättsstatliga principer, lagtext och motiv. Uppsatsen har på grund av frågeställningarna, som anlägger ett mer kritiskt perspektiv på rätten och vad som ligger bakom rättens tillkomst och effekterna av tillämpningen, inte fått den karaktär av praktisk problemlösning som en uppsats genomförd med rättsdogmatisk metod oftast har.¹¹ Då uppsatsen inte endast avser att presentera gällande rätt och hur denna bör tillämpas utan mer inriktar sig på att kritiskt granska bestämmelsen har jag varit tvungen att vidga vyerna och redogöra för material att granska bestämmelsen mot. Jag har valt att lyfta blicken lite och granska bestämmelsen i förhållande till en av de straffrättsliga teorierna, preventionsteorin, och även utifrån de kriterier för kriminalisering som utvecklats i doktrin och förarbeten. Även legalitetsprincipen och då framförallt obestämdhetsförbudet kommer behandlas i förhållande till paragrafen. För en djupare förståelse för problematiken kring stalkning har jag även använt mig av kriminologisk och sociologisk forskning för att kunna behandla frågeställningarna. Jag vill med detta lyfta fram forskning kring vem som utövar förföljelse och vad förföljelsen ofta består av.

I en kritisk granskning måste alternativ till det som är den gällande ordningen presenteras. För att kunna analysera huruvida den svenska kriminaliseringen av stalkning är den mest ändamålsenliga är det lämpligt att titta på några andra länders lagstiftning på området. Någon regelrätt komparation kan vi inte tala om då det kräver att man genomför en jämförelse mellan länderna och försöker utröna vad skillnader och likheter beror på.¹² Jag vill med min utblick i några andra länders lagstiftning lyfta fram alternativa lagstiftningsmöjligheter för att möjliggöra en diskussion kring om lösningen lagstiftaren i Sverige valt är den mest lämpliga.

1.4 Material

Jag har för uppsatsens författande använt mig av rättskällor som lagtext, förarbeten och rättsfall. Uppsatsens mer deskriptiva del består främst av sådana rättskällor. Jag har framförallt använt mig av förarbeten och då främst SOU 2008:81 ("Stalkningsutredningen") samt Regeringens proposition 2010/11:45. Utöver lagtext och förarbeten har jag även använt mig av ett antal Brå rapporter. Den, för mitt arbete, viktigaste och mest framträdande Brå rapporten har varit Brå rapport 2006:3 "*Stalkning i Sverige – omfattning och åtgärder*". Denna har utgjort min "portal" in i ämnet. De teoretiska kapitlen utgörs framförallt av

¹¹ Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2013, s. 25.

¹² Valguarnera, Filippo i Korling & Zamboni, s. 141.

straffrättsdoktrin, bland annat av Nils Jareborg och Claes Lernestedt, och en juridisk artikel skriven av Jan Andersson¹³ och Erik Grevholm.¹⁴ Kapitlen utgörs även av material från bland annat kriminologin för att förklara omständigheter som inte juridiken behandlar. Bland annat har Susanne Strands föreläsning ”Att vara förföljd” varit behjälplig i arbetet. Det internationella avsnittet grundas i mångt och mycket på omfångsundersökningar samt en kartläggning av EU:s medlemsländers lagstiftning mot stalkning men även utländsk lagtext och lagkommentarer. Länderna jag valt att ta upp som exempel är framförallt USA, England och Wales samt Danmark. USA har jag valt att ta upp då det är där den ”moderna” anti-stalknings lagstiftningen trädde i kraft först. England och Wales samt Danmark har jag undersökt då deras lagstiftning skiljer sig åt och länderna är inte allt för olika Sverige. Min rättsfallsundersökning omfattar 47 avgörande från de svenska hovrätterna från år 2015.

1.5 Teori och perspektiv

En diskussion kring bestämmelsens uppkomst och effekt kommer att föras i analysen utifrån de preventiva straffrättsidéerna. Jag kommer alltså i framställningen ha ett kritiskt perspektiv på bestämmelsen utifrån straffrättsteorin om att straffrätten ska verka preventivt. Den kritiska analysen kommer även bestå i en diskussion kring hur och varför lagstiftaren valt de alternativ de gjort och om det finns bättre alternativ.

1.6 Avgränsningar

Jag har avgränsat min utredning till att inte omfatta någon redogörelse för de olika brotten som omfattas av olaga förföljelse. Både på grund av att jag tycker att jag i uppsatsen för fram vad exempelvis ett ofredande innebär, men även då jag inte tyckte det var nödvändigt för läsarens förståelse för ämnet eller för analysens diskussion. I den internationella utblicken av uppsatsen har jag valt att begränsa mig till att översiktligt ge en bild av hur en del länder i världen valt att lagstifta för att därefter lite mer specifikt redogöra för lagstiftningen i EU och vissa av EU:s medlemsländer. Detta framförallt på grund av att det var de länderna där jag kunde hitta material som jag ansåg hade kvalité och på grund av språklig begränsning. I min rättsfallsstudie har jag valt att läsa och sammanställa de ärenden som avgjorts i hovrätterna under år 2015. Denna avgränsning är gjord, framförallt, på grund av att Brå i sin utredning som presenterades i början av år 2015 granskat domar mellan åren 2011 och 2013. Då jag i min undersökning vill se hur

¹³ Generaldirektör vid Brottsförebyggande rådet.

¹⁴ Samordningschef, Brottsförebyggande rådet.

rättstillämpningen i domstolarna förändrats, om den har det, valde jag att ta de absolut senaste avgörandena. Jag anser att de 47 domar som kommit från HovR under år 2015 är tillräckligt för att ge en bild av domstolarnas tillämpning.

1.7 Forskningsläge

Det finns som sagt inte särskilt mycket skrivet om brottet olaga förföljelse. Jag har i mitt letande inte kunnat hitta något i doktrin eller juridiska artiklar där kriminaliseringen diskuterats. Den uppföljning som har gjorts har gjorts av Brå och presenterades i början av år 2015. Om ämnet stalkning, eller förföljelse, finns det mer. Det som är skrivet är då framförallt inom det kriminologiska forskningsområdet och mycket fokus har lagts vid vilka det är som förföljer, i vilken utsträckning det förekommer och på vilket sätt. Då det saknas mer forskning och utredning kring brottet olaga förföljelse ansåg jag att det fanns ett intresse och ett behov av att utreda kriminaliseringen och dess effekter i mitt examensarbete.

1.8 Disposition

Jag kommer inledningsvis undersöka utifrån vilka idéer vi har ett straffsystem och under vilka förutsättningar kriminalisering bör eller ska genomföras. Jag kommer i denna utredande del gå genom de preventionstankar som straffsystemet bygger på och därefter de kriterier och principer som ska beaktas vid kriminaliseringen. I detta avsnitt besvaras den första frågeställningen. Jag kommer i följande avsnitt, kapitel tre, presentera mer kriminologiska aspekter av problemet med stalkning och vilka olika typer av stalkning och stalkare som finns. I kapitel fyra kommer jag presentera ett antal andra länders lagstiftning kring stalkning och då besvara den andra frågeställningen. Därefter kommer jag i kapitel fem gå över till att redogöra för bakgrunden till att brottet olaga förföljelse infördes i brottsbalken samt det lagstiftningsarbete som ledde fram till straffbestämmelsen och då besvara den tredje frågeställningen. Kapitel sex kommer därefter att behandla kontaktförbud och straffskärpning. Kontaktförbudens utformning, syften och effekt kommer att presenteras i detta avsnitt. Kapitel sju utgörs av en rättsfallsanalys och i den kommer jag redogöra för hur bestämmelsen tillämpats i underrätterna. Vilka är de åtalade och vilka brott omfattas av åtalen? De sista tre frågeställningarna kommer sen behandlas i min analys i kapitel åtta.

2 Kriminalisering

Varför har vi ett straffrättssystem och hur ska detta vara utformat? Här nedan ska jag försöka reda ut dessa frågor. Utredningen av dessa frågor hade kunnat vara en helt egen examensuppsats och ämnet har behandlats grundligt tidigare. Nils Jareborg och Claes Lernestedt är två som skrivit mycket i frågan om hur straffsystemet bör utformas och när kriminalisering ska användas. Jag kommer här presentera några synpunkter på straffrättssystemets preventiva funktioner och därefter gå genom de kriterier för kriminalisering som presenterats i den juridiska doktrinen och förarbeten. Avslutningsvis kommer jag redogöra för legalitetsprincipen och då framförallt för det så kallade *obestämdhetsförbudet*.

2.1 Ett straffrättsligt system

För att ett samhälle med många människor från olika grupper ska kunna fungera och erbjuda dess medborgare tillväxt och fred är det en förutsättning att det finns ett straffrättssystem, eller en rättsordning. Thomas Hobbes¹⁵ menade att utan ett straffrättssystem skulle samhället riskera att falla tillbaka in i ett tillstånd som Hobbes beskrev som *allas krig mot alla*.¹⁶ Straffrätten som den ser ut idag kan sägas bygga på preventionsidéer. Ett system av regler som om de inte följs bestraffas med ett lidande, fängelse eller böter. Systemet måste även anses bestå av tankar kring vedergällning då domstolarna faktiskt bestraffar den som bryter mot de av samhället uppsatta normerna.¹⁷ Det straffrättsliga systemet grundar sig på tre nivåer; (1) att oönskade gärningar kriminaliseras (kriminalisering), därefter (2) att den som begått en kriminaliserad gärning åtalas och döms (dom) samt (3) att ett straff utdelas och verkställs (verkställighet). Detta visar tydligt på den allmänpreventiva funktion som är tänkt att finnas i det straffrättsliga systemet.¹⁸ I de raderna kan man då, på ett sätt, besvara frågan om *varför* vi ska ha ett straffrättsligt system, (1) för att motverka och förhindra oönskade beteenden (prevention), (2) för att någon begått en kriminaliserad gärning och (3) för att straffhotet inte ska vara verkningslöst.¹⁹ Alltså kan varför frågan sammanfattande besvaras med ”för att hindra att skadliga gärningar

¹⁵ Brittisk 1600-tals filosof som formulerade tankar om ett fungerande samhälle som bestod av ett ”sammällskontrakt” där medborgarna lämnade över beslutanderätt till staten i utbyte mot att staten skyddade deras liv och egendom.

¹⁶ Munthe, Christian, ”Tillräkneligheten, etiken och det goda samhället”, s. 247 i Radovic, Susanna & Anckarsäter, Henrik (red.), Tillräknelighet, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 250.

¹⁷ Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2013 s. 30.

¹⁸ Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, 1992, s. 137f.

¹⁹ Jareborg, 1992, s. 136ff.

begås”²⁰. Det övergripande syftet kan alltså sägas vara prevention men de preventiva effekterna uppnås inte bara genom kriminaliseringen utan även genom att straffa de som bryter mot de kriminaliserade gärningarna.²¹ Här nedan kommer jag att redogöra djupare för straffrättssystemets preventiva syften.

2.2 Straffrättssystemets preventiva syften

2.2.1 Allmänprevention

Den allmänpreventiva effekten av kriminalisering är den verkan som ett straffbud har på individer i vårt samhälle innan de begått ett brott, utan att staten eller någon annan har agerat mot personen. Det är den effekt som straffbudet har i och med att den handling som upptas i det samma är kriminaliserad och förenad med en påföljd, och det finns en risk att denna handling upptäcks och att påföljden realiseras. Jag kommer här i huvudsak utgå från denna modell av tankarna kring prevention, som formulerats av Erik Grevholm och Jan Andersson i en artikel i Svensk Juristtidning från år 2010.²²

Kriminaliseringseffekten

Den första delen av den preventiva effekten kan vi alltså kalla för *kriminaliseringseffekten* och får alltså en effekt på medborgarna genom att en handling är kriminaliserad och förenad med en påföljd, kriminaliseringen är tänkt att påverka medborgarnas beteende genom att en förändring eller förstärkning av moralen uppnås. Ett exempel som forskningen visat har haft en sådan effekt är kriminaliseringen av barnaga år 1979. Barnaga sågs innan dess som en accepterad del av uppfostran men kom att, efter det att det kriminaliserats, mer och mer betraktas som våld emot barn.²³ Den tydliga förändring i attityd som skett sedan kriminaliseringen för knappt fyrtio år sedan, från att ha varit ett (hos många) självklart inslag i uppfostran i många familjer - till att majoriteten av de vuxna i det svenska samhället upprörs av tanken på kroppslig bestraffning av barn, hittas svårligen i det västerländska samhället.²⁴ Ett annat exempel från forskningen som visar på en moralförändring vid kriminalisering är att när nivåerna för rattfylleri ändrats har i alla

²⁰ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 31.

²¹ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 31.

²² Grevholm, Erik & Andersson, Jan, *Vilka preventiva vinster kan förändringar av straffrätten och påföljdssystemet ge?*, SvJT 2010 s. 463, s. 465ff.

²³ Grevholm & Andersson, s. 465f.

²⁴ Jansson, Staffan, Apropå 2004 nr 1, *Århundradets attitydförändring, Brottsförebyggande rådet*, http://web.archive.org/web/20100823170659/http://www.bra.se/extra/pod/_?action=pod_show&id=59&module_instance=12, hämtad den 31 december 2015.

fall en stor del av befolkningen också anpassat sitt alkoholintag i samband med bilkörning. Det kan här lyftas en fråga om det är så att det är kriminaliseringen som åstadkommit denna moralförändring eller om det är andra faktorer som gett dessa resultat. Var det kriminaliseringen som medförde att barnaga som uppfostringsmetod nästan helt försvann på knappt fyrtio år, eller var det en moralförändring i samhället som innebar att en kriminalisering var nödvändig för att lagen skulle motsvara den allmänna uppfattningen? Troligen har kriminaliseringen i kombination med att barn blev mer medvetna om sina rättigheter och andra insatser i och från samhället samverkat. Rattfyllerilagstiftningen är troligare ett bättre exempel då lagstiftaren gått före och infört regler mot att köra motorfordon efter att ha druckit alkohol. Att dessa regler inneburit en moralförändring är ostridigt, men är det bara på grund av dessa regler? Kan det vara så att allmänheten fått större förståelse för farorna med att dricka alkohol innan bilfärd och att det inte längre var normalt att dricka alkohol till vardags. Även en större förståelse för hälsofrågor i förhållande till alkohol kan ha spelat roll för den moralförändring som uppstod.²⁵

Denna preventiva effekt av kriminalisering har alltså i vissa exempel visat sig ha en effekt, även om det då kan bero på flera faktorer än endast kriminalisering. Den avskräckande eller moralbildande effekt som kriminaliseringen har på medborgarna är förmodligen i många fall relativt låg.²⁶

Denna allmänpreventiva verkan av ett straffbud hade troligen varit helt utan effekt utan ett system som innebär att den som begår ett brott riskerar att bli upptäckt, *upptäcktsrisken*. Denna upptäcktsrisk tillsammans med risken för att bli dömd är de andra två delarna av den allmänpreventiva effekten.

Upptäcktsrisk

Upptäcktsrisken är alltså den andra delen och utgörs således inte av det aktuella straffbudet utan av risken för att straffbudet kommer få en verkan genom att handlingen, i första hand, riskerar att upptäckas. Det är alltså ingen effekt av kriminaliseringen i sig utan en effekt av hur straffrätten tillämpas av exempelvis polisen. Denna preventiva effekt som upptäcktsrisken kan medföra har kunnat visas vid exempelvis förändringar i anmälningsförfarandet vid stöld ur motorfordon och när kamerabevakning upprättats. Efter ett projekt, som syftade till att försöka minska antalet försäkringsbedrägerier vid bilbrott, mellan polisen i Stockholm och flera försäkringsbolag sjönk antalet anmälningar om bilbrott där med 5,2 procent (som en direkt följd av projektet) och det genomsnittliga värdet på det som anmäldes stulet sjönk med 632 kronor. Projektet innebar att den som blivit utsatt för exempelvis

²⁵ Jansson, Staffan, Apropå 2004 nr 1 och Brå rapport 1996:1, "Det allmänna rättsmedvetandet", s. 96ff.

²⁶ Grevholm & Andersson, s. 466.

ett bilinbrott var tvungen att visa upp bilen vid en besiktningsstation för både en polis och en person från försäkringsbolaget innan en polisanmälan upprättades. Projektet inleddes på grund av att relativt många som utsatts för bland annat ett bilinbrott antas ha försökt kompensera sig själv för självrisken, begått försäkringsbedrägeri. Detta försökte den utsatte göra genom att uppge att det var fler eller dyrare föremål som stulits än vad som faktiskt var fallet.²⁷ Kameraövervakning är en annan åtgärd som visat sig ha preventiva effekter. I en studie som publicerats av Brå framkom det att kameraövervakning, i kombination med att kameraövervakningen ledde till andra åtgärder,²⁸ minskade brottsligheten med 16 procent i de områden som försöken genomfördes på. Kameraövervakning verkar ha en god preventiv verkan mot exempelvis inbrott i fordon och fordonstillgrepp på parkeringar men däremot en sämre preventiv verkan på våldsbrott. På parkeringsplatser där försöken genomfördes minskade brottsligheten med 51 procent medan försök på andra platser, i stadskärnor och bostadsområden, endast visade på en minskning med sju procent.²⁹

Det är ju troligen i de flesta fall så att den som överväger att begå en brottslig gärning ofta överväger denna risk för att bli upptäckt mot den eventuella ”belöning” som gärningen kan medföra. En gärningsperson bör vara mindre benägen att begå den brottsliga gärningen om upptäcktsrisken är hög jämfört med om den är låg. Hur hög effekten är ur ett preventivt syfte är inte helt tydligt, att högre upptäcktsrisk skulle ge preventiva effekter i särskilt hög utsträckning är inte troligt.³⁰

Avskräckning

Den tredje delen av de tänkta, eller möjliga, allmänpreventiva effekterna är den *avskräckande* effekt påföljdssystemet kan ha. Det innebär att straffsystemet skulle kunna ha en preventiv verkan genom att den som överväger att begå ett brott skulle avskräckas av det faktum att hen ser att påföljden för gärningen döms ut i domstolarna.³¹ Avskräckningens preventiva effekt är svår att bedöma och några tydliga forskningsresultat som visar på någon preventiv effekt av användande av fängelsestraff som påföljd finns inte. Det är alltså oklart om utdömandet av straff ger någon allmänpreventiv effekt.³² Jareborg menar att domarna inte har något med allmänprevention att göra, förutom att visa att straffhotet inte bara är ett tomt hot, då de enskilda domarna försvinner i mängden av andra domar. Den praxis som många

²⁷ Brå PM 1994:1, *Nya anmälningsrutiner vid bilinbrott – en utvärdering*, s. 5ff.

²⁸ Kameraövervakning ledde ofta till att bättre belysning installerades, områden inhägnades, fler personen vågade röra sig i områdena och fler var benägna att tillkalla hjälp som exempelvis polis i dessa områden.

²⁹ Brå rapport 2007:29, *Kameraövervakning och brottsprevention – en systematisk forskningsgenomgång*, s. 7-8.

³⁰ Grevholm & Andersson, s. 466f.

³¹ Grevholm & Andersson, s. 467.

³² Grevholm & Andersson, s. 467 och 470.

domar för samma brott utgör kan möjligen ha en allmänpreventiv effekt då det konkreta straffhotet blir tydligt.³³

2.2.2 Individualprevention

På samma vis som att kriminaliseringen, tillämpningen och utdömandet av påföljd är tänkt ge effekt genom att personer i samhället väljer att avstå att begå brott så finns en tanke om att systemet även ska kunna verka preventivt på individnivå, efter att brott är begånget. De individualpreventiva effekterna man kan få är då möjligen som en följd av, *inkapacitering*, *påföljdstyp* och *behandling*.³⁴

Inkapacitering

Att inkapacitering fungerar som prevention och minskar brottsligheten känns som en självklarhet, om man låser in alla som döms så kan de inte heller begå några brott. (Den preventiva vinsten är ju dock endast tillfällig, om fängelsestraffet inte verkar allmänpreventivt mot den person som släppts.) Med längre fängelsestraff skulle man teoretiskt kunna förhindra en del brott genom att den som begick brottet i så fall fortfarande suttit inlåst vid tiden för nästa brottsliga gärning.³⁵ Forskningen visar på att i länder där man låser in många dömda får det också en effekt på brottsligheten. I Sverige skulle vi dock behöva öka inkapaciteringen väldigt mycket för att få någon effekt. Under 1900-talet ökade inkapaciteringen av dömda i USA kraftigt och brottsligheten sjönk kraftigt som en följd av detta.³⁶ Effekten på nivån av brottsligheten i Sverige genom en kraftigt ökad inkapacitering skulle troligtvis inte vara särskilt stor.³⁷

Påföljdstyp

De preventiva effekterna till följd av olika påföljdstyper har studerats men inga säkra resultat har kunnat redovisas. En del analyser har visat på att frihetsberövande påföljder som fängelse har gett viss förebyggande effekt i jämförelse med icke frihetsberövande påföljder, som exempelvis skyddstillsyn, för risken för återfall. Däremot har andra analyssätt gett motsatt resultat. Det finns alltså inga säkra forskningsresultat för att så kallade frivårdspåföljder med behandling ger bättre preventiva effekter än fängelse.³⁸ Däremot har man, dock inte statistiskt säkerställt, kunnat se en minskning i risken för återfall vid användande av elektronisk övervakning jämfört med fängelsestraff. I en undersökning genomförd av Brå var det elva procent av de som haft elektronisk övervakning under den sista delen av sina

³³ Jareborg, 1992, s. 138f.

³⁴ Grevholm & Andersson, s. 468f.

³⁵ Andersson, Jan, *Kriminella karriärer och påföljdsval*, 1991, s. 21ff.

³⁶ Grevholm & Andersson, s. 468. Se även; Blumstein, Alfred & Wallman, Joel, *The Crime drop in America*, s. 97ff.

³⁷ Grevholm & Andersson, s. 468.

³⁸ Grevholm & Andersson, s. 469.

fängelsestraff som återföll i brott. Motsvarande siffra i kontrollgruppen som avtjänat hela sitt straff i fängelse var 15 procent.³⁹

Behandling

Behandling kan i vissa fall ge en preventiv påvisbar effekt, om än måttlig. Behandling av drogmisbruk vid fängelsestraff har visat sig ha effekt, även behandlingsinsatser riktade mot ungdomar på institution utförda på rätt sätt har visat sig ge viss effekt. Rätt behandling för rätt person har gett påvisbara effekter för återfallsrisken, dock rör det sig endast om några få procentenheter.⁴⁰

2.3 Kriterier för kriminalisering

Kriterier för när kriminalisering ska anses befogad har utformats och diskuterats i doktrinen av bland andra Nils Jareborg och Claes Lernestedt⁴¹ men även i en statlig utredning när ”Åklagarutredningen” (SOU 1992:61) genomförde sin översyn av regelverk, rutiner och organisation inom åklagarmyndigheten.⁴² Dessa kriterier har nyligen behandlats i ett sammanhang i ”Vad bör straffas?” (SOU 2013:38) som, bland annat, hade till uppgift att ta ställning till vilka kriterier som bör gälla för att kriminalisering ska anses befogad.⁴³ Jag kommer här i huvudsak diskutera de kriterier som utredningen (SOU 2013:38) ställt upp då dessa är de senaste och de tar hänsyn till de tidigare formulerade kriterierna.

Frågan som ska besvaras i detta avsnitt är alltså när en kriminalisering bör genomföras och hur den då bör utformas. Det första som bör sägas om kriminalisering är att det ofta påtalas att det bör vara den sista utvägen för att utöva kontroll över medborgarna, den så kallade ultima ratio principen. Det är dock inte ovanligt att kriminalisering är den första metod som lagstiftaren tar till då det är ett relativt billigt och, för myndigheterna, bekvämt sätt att utöva kontroll.⁴⁴ När lagstiftaren uppmärksammat att det finns ett beteende som inte är önskvärt och som behöver förhindras föreligger alltså ett antal kriterier som bör, de är alltså inga absoluta krav, uppfyllas innan en kriminalisering genomförs. De kriterier som uppställdes i ”Straffrättsanvändningsutredningen”⁴⁵ är bland andra följande:

- 1) Straffbudet måste avse ett konkret godtagbart skyddsintresse.

³⁹ Brå rapport 2005:8, *Electronic tagging in Sweden*, s. 7 samt 18f.

⁴⁰ Grevholm & Andersson, s. 469f.

⁴¹ Lernestedt, Claes, *Kriminalisering – problem och principer*.

⁴² SOU 1992:61, *Ett reformerat åklagarväsende*, s. 17.

⁴³ SOU 2013:38, *Vad bör straffas?*, s. 475.

⁴⁴ Asp, Ulväng, & Jareborg, s. 33.

⁴⁵ SOU 2013:38.

- 2) Beteendet som avses att kriminaliseras måste kunna orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset.
- 3) Inget tillräckligt värdefullt motstående intresse får finnas.
- 4) Det får inte finnas någon tillräckligt effektiv alternativ metod för att komma tillrätta med problemet. Exempelvis en redan existerande tillräckligt effektiv handlingsdirigerande regel.⁴⁶

De skyddsintressen (1) som är godtagbara, som bör skyddas av samhället, varierar i förhållande till samhällsutvecklingen och kriminaliseringen påverkas och speglar alltså samhället. Vissa intressen eller värden kan sägas regelmässigt vara godtagbara och värda att skydda. Exempel på dessa är de värden som upptas i RF 2 kap. som liv, frihet, hälsa, rörelsefrihet med mera. Vid kriminalisering ska det i förarbetet framgå vilket intresse som den nya lagstiftningen är avsedd att skydda och en motivering till detta. Detta sker sällan och ofta omnämns skyddsintresset och varför det bör skyddas endast kortfattat. Vid kriminalisering av gärningar som hotar de mest skyddsvärda intressena är kravet på motivering lägre eller obefintligt.⁴⁷ Uppmärksammas bör dock att en möjlighet att hävda ett högt stående skyddsintresse nästan alltid finns vid en kriminalisering. Kravet på lagstiftaren bör därför vara att det är det mest ”närliggande” skyddsintresset som ska motiveras. Vid en kriminalisering som omfattar flera skyddsintressen ska det av motiveringen framgå vilket eller vilka av skyddsintressena som motiverar kriminaliseringen.⁴⁸ För att en kriminalisering som ska värna ett skyddsintresse ska anses motiverad måste alltså även (2) den handling eller beteende som är tänkt att förbjudas kunna orsaka påtaglig skada eller fara för skada på skyddsintresset. Begreppet skada kan enligt Lernestedt utgöra en skiljelinje mellan vad som ska anses vara godtagbar kriminalisering och inte godtagbar kriminalisering.⁴⁹

Den skada som avses är inte helt lätt att definiera. I Straffrättsanvändningsutredningen presenteras en möjlig definition på begreppet, ”[...] ett slags negativ påverkan som drabbar annan individ, allmänheten eller staten.”⁵⁰ Vad som ska anses utgöra skada är svårt att konkretisera och definitionen blir oftast vad som *inte* ska anses utgöra skada. Exempel på vad kriminaliseringen inte ska förhindra är handlingar som enbart orsakar obehag för annan eller orsakar skada mot sig själv (paternalistisk lagstiftning).⁵¹ Jareborg anför dock att det kan finnas skäl att kriminalisera sådana handlingar som endast orsakar obehag om det finns risk för att ett

⁴⁶ SOU 2013:38, s. 480ff.

⁴⁷ SOU 2013:38, s. 481f. Se även; Asp, Ulväng & Jareborg, s. 39.

⁴⁸ SOU 2013:38, s. 482f. Se särskilt exempel om närliggande skyddsintresse på s. 483.

⁴⁹ Lernestedt, Claes, s. 181.

⁵⁰ SOU 2013:38, s. 484.

⁵¹ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 41. Se även; SOU 2013:84, s. 484.

sådant beteende⁵² annars kan komma att bli väldigt vanligt om det inte är kriminaliserat.⁵³ Handlingen som kriminaliseras bör ha en viss närhet till det skyddsintresse som ska skyddas av kriminaliseringen. Exempel på kriminalisering som kan anses sakna direkt närhet till skyddsintresset är bestämmelserna om kontaktförbud⁵⁴. Kontaktförbudet tillkom för att förbättra skyddet för personer som utsätts för trakasserier och våld med mera (mer om kontaktförbud nedan i kap. 6). Kriminaliseringen av överträdelse av ett kontaktförbud syftar i förlängningen till att skydda, i huvudsak, liv och hälsa. Det är alltså kriminaliserat som en form av förberedelsestadium till exempelvis misshandel och olaga hot. Det innebär alltså att det blir ett ganska ”långt avstånd” mellan den kriminaliserade handlingen och skyddsintresset. Sådan kriminalisering bör endast användas för att skydda särskilt skyddsvärda intressen.⁵⁵ Att kriminalisering används för att lagstiftaren vill visa att man tar ett beteende på allvar, ”man ser allvarligt på saken”⁵⁶, är inte ovanligt. En kriminalisering i sådant syfte är dock aldrig en hållbar grund för kriminalisering.⁵⁷

Vid kriminaliseringen av en handling måste det beaktas att (3) inget tillräckligt värdefullt motstående intresse finns. Kort sagt innebär detta att det i vårt samhälle finns handlingar som riskerar att orsaka skada på flera skyddsintressen. Men dessa risker uppvägs av de positiva följder som följer av handlingarna. Bilkörning, idrotter med mera som ofta kan riskera skada på skyddsintressena liv och hälsa, är sådana handlingar som ändå inte är oönskade. Den enskilde medborgarens handlingsfrihet är ett intresse som är så pass värdefullt i dessa fall att det måste uppväga den risk för skada som uppstår. Andra skäl till att tillåta beteenden som kan orsaka skada på skyddsintressen kan vara för att de av tradition är accepterade i vårt samhälle, som exempelvis att dricka alkohol.⁵⁸

Det sista kriteriet för att kriminalisering ska anses godtagbar, som jag tar upp, är (4) att det inte redan får finnas någon tillräckligt effektiv handlingsdirigerande regel. Det innebär att en översyn ska göras för att kontrollera att det som ska kriminaliseras inte redan upptas av ett existerande straffbud. Skälen för att undvika en ”dubbling” av straffbud är framförallt för att det gör lagstiftningen svår att överblicka. Ett annat skäl är de problem som kan uppstå i domstol om vilket straffbud som ska användas, som får företräde, om ett beteende eller en handling verkar kunna passa in på flera straffbud.⁵⁹

⁵² Exempel på sådan kriminalisering är bland annat ofredande, BrB 4 kap. 7 § och förargelseväckande beteende BrB 16 kap. 16 §.

⁵³ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 42.

⁵⁴ Lag (1988:688) om kontaktförbud.

⁵⁵ SOU 2013:38, s. 486f.

⁵⁶ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 43.

⁵⁷ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 43.

⁵⁸ SOU 2013:38, s. 491.

⁵⁹ SOU 2013:38, s. 493.

2.4 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen är lagfäst och återfinns bland annat i EKMR art. 7.1, RF 2 kap. 10 § samt i BrB 1 kap. 1 §. I EKMR och RF stadgas att ingen får dömas till straff för en gärning som inte var belagd med brottspåföljd när den begicks. I BrB konstateras att ett brott är en gärning som är beskriven i BrB eller annan lag eller författning och belagd med straff. Legalitetsprincipen innebär att det uppställs vissa krav och förbud för den lagstiftande- och dömande makten. Det krav som uppställs är som det uttryckligen står i bestämmelserna, ett krav på en föreskrift som berättar vilka handlingar som är brottsliga och vilket straff som kan dömas ut om handlingen begås. Det andra som kan utläsas ur bestämmelserna ovan är retroaktivitetsförbudet som innebär att en föreskrift inte får införas och sedan tillämpas på gärningar som förövats innan den infördes. De två andra förbuden som legalitetsprincipen uppställer är analogi- och obestämdhetsförbudet. Analogiförbudet innebär att en straffbestämmelse inte får tolkas och sträckas utöver ordalydelsen om det är till den tilltalades nackdel.⁶⁰ Det innebär att domstolen inte får tolka en bestämmelse i strid med ordalydelsen, inte ens om de kan hitta stöd för tolkningen i förarbetena till bestämmelsen.⁶¹ Ett nutida exempel på en situation där lagtexten enligt HD inte överensstämmer med förarbetenas syften är den nya formuleringen i BrB 3 kap. 1 §. Syftet med den nya formuleringen var att öka möjligheten att utdöma livstidsstraff vid fällande domar för mord.⁶² HD uttalade i sin dom, meddelad den 3 februari 2016, i mål B 4653-15 att ”Det står därmed klart att den i motiven till lagändringen förespråkade tillämpningen av livstidsstraffet inte på ett godtagbart sätt kan inordnas under lagtexten.”⁶³

Obestämdhetsförbudet ställer ett krav på lagstiftaren att en straffbestämmelse ska vara begriplig. Den får alltså inte formuleras på ett sådant sätt att det inte går att läsa sig till vad det är som är straffbelagt.⁶⁴ Det får inte utformas straffbestämmelser som är ”generalklausuler” och därför är tånjbara och obestämda som kan täcka väldigt många beteenden och gärningar.⁶⁵ Obestämdhetsförbudet kan alltså sägas vara ett krav på förutsebarhet, den enskilde medborgaren ska veta vilka beteenden och gärningar som är straffbara. Det finns dock inga regler utan undantag. Eftersom legalitetsprincipen inte är en regel utan just en princip finns det utrymme att frångå, i alla fall obestämdhetsförbudet, densamma.

⁶⁰ Se exempel i Asp, Ulväng & Jareborg s. 47.

⁶¹ Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Susanne, *Straffansvar*, s. 23.

⁶² p. 22 i HD:s domskäl.

⁶³ p. 24 i HD:s domskäl.

⁶⁴ Asp, Ulväng & Jareborg, s. 45ff.

⁶⁵ Leijonhufvud & Wennberg, s. 29.

En straffbestämmelse kan vara obestämd genom att den är utformad med obestämda rekvisit eller att den är så pass tekniskt utformad med hänvisningar till andra föreskrifter och förordningar att den är svår att få grepp om.⁶⁶ Användandet av ett rekvisit som ”upprepad kränkning av personens integritet”⁶⁷ innebär en viss obestämdhet i vad som ska anses utgöra just en upprepad kränkning. De tre tidigare kraven och förbuden går att utläsa ur lagtext och är av karaktären regler som *ska* följas. Obestämdhetsförbudet å andra sidan är inte lagfäst utan kan ses som en uppmaning till lagstiftaren att den mer bestämda och konkreta straffbestämmelsen är att föredra. I vilken mån en straffbestämmelse ska anses vara ”tillåtet obestämd” borde bero på om det funnits möjlighet att precisera bestämmelsen ytterligare.⁶⁸

2.5 Sammanfattande kommentar

Det straffrättsliga systemet bygger alltså på att staten ska försöka garantera medborgarna säkerhet och trygghet. Detta görs genom att kriminalisera vissa oönskade beteenden och se till att det finns ett rättsväsende som kan hantera de överträdelser av de kriminaliserade beteendena. Systemet är tänkt att verka preventivt på medborgarna. I första hand genom att kriminaliseringen i sig verkar morallbildande och normskapande och i andra hand genom det straffhot som en överträdelse av ett straffbud innebär.

Staten kan och bör dock inte kriminalisera vilka handlingar som helst. De handlingar som bör kriminaliseras är sådana som riskerar att skada ett skyddsobjekt som exempelvis personers liv, hälsa eller egendom. Kriminaliseringen bör vara den sista utvägen och inget annat tillräckligt värdefullt motstående intresse får finnas.

Utöver att kriminaliseringen ska följa dessa kriterier uppställs också ett krav på legalitet. Detta krav innebär att alla handlingar som är straffbara måste finnas nedskrivna i lag eller författning. Dessa får inte heller tillämpas retroaktivt eller utanför sin ordalydelse. Det innebär också att de straffbestämmelser som instiftas måste vara utformade på ett sätt som gör att det går att förutse vilka handlingar som kan omfattas av dem och vad en överträdelse kan innebära för den enskilde.

⁶⁶ Asp, Petter, *EU & Straffrätten*, 2002, s. 270.

⁶⁷ BrB 4 kap. 4 b §.

⁶⁸ Asp, s. 270f.

3 Förföljelse och förföljare

Förföljelse är ett begrepp som kan definieras på många sätt och det är inte alltid heller något oönskat eller obefogat. En polis kan ju följa efter någon utan att det skulle anses utgöra ett oönskat beteende (förutom möjligen av den som riskerar att gripas till följd av förföljandet). Jag avser att i följande avsnitt ge en definition av sådan förföljelse som kan karakteriseras som stalkning och som utgör ett oönskat beteende. Därefter kommer jag presentera några typer av stalkare som presenteras i forskning och doktrin och vad deras motiv till förföljelsen består av.

3.1 Definition av förföljelse

Definitionen av vad som utgör förföljelse (som ett beteende där en person följer efter en annan i syfte att orsaka eller i alla fall orsakar obehag) är inte helt klar. Olika undersökningar har använt olika definitioner i sitt arbete. En definition som fångar upp de flesta formuleringarna är dock:

”En oönskad och upprepad kontakt, kommunikation, eller annat uppförande med avsikt att, eller utan bekymmer om, orsaka fruktan för offrets egen, eller offrets närståendes, säkerhet”⁶⁹

Denna formulering innebär att det är frågan om förföljelse när någon vid minst två tillfällen tar kontakt, eller kommunicerar, efter att den som utsätts för kontaktförsöken förklarat att hen inte vill bli kontaktad av personen. Det finns två utmärkande skillnader i forskningen kring stalkning där en del forskare lägger vikten på att förföljandet sker uppsåtligt, alltså att det är en avsiktlig illvillig förföljelse av en annan person vid upprepade tillfällen. Andra forskare menar att uppsåtet inte spelar någon roll och att det som är avgörande för om det rör sig om stalkning är offrets reaktion. Samma uppdelning kan ses i olika länders lagstiftning avseende stalkning. Om offret skräms eller störs av kontakterna kan det anses vara stalkning oavsett om gärningspersonen haft uppsåt eller ”illvillig avsikt”.⁷⁰

⁶⁹ Strand, Susanne, 2013, *UR Samtiden - Genusmaraton 2013 [Elektronisk resurs]: Att vara förföljd*, Utbildningsradion, 2013. Se även; Belfrage, Henrik & Strand, Susanne, (2007), *Polisiära bedömningar och åtgärder vid stalkning - ett utvecklingsprojekt i Södertörn och Kalmar län*, Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken, s. 3.

⁷⁰ Sorensson, Johan, *Stalkning: om brottet olaga förföljelse samt kontaktförbud*, 2011, s. 14.

3.2 Beteenden som kan utgöra förföljelse

Förföljelsen kan bestå av olika flera olika beteenden. I ett projekt som bedrevs vid polisdistrikten i Kalmar och Södertörn under år 2006 konstaterades att av de anmälningar, av misstänkt stalking, man granskade utgjordes förföljelsen i huvudsak av ofredande (47%), olaga hot (29%), misshandel (9%) och överträdelse av kontaktförbud (8%).⁷¹ Dessa brott var antingen det mest förekommande eller allvarligaste brottet i anmälan.⁷² Ungefär samma förhållande fanns i de åtal för olaga förföljelse som väckts under 2011-2013. De absolut vanligaste underbroten vid väckta åtal var ofredande, överträdelse av kontaktförbud och olaga hot.⁷³

Förföljelsen kan alltså bestå av beteenden som är brottsliga och är således straffbara i sig själv. Däremot kan förföljelsen även bestå av sådana beteenden som inte är brottsliga som exempelvis upprepade telefonsamtal, uppvaktande, postförsändelser, att någon rör sig utanför en persons bostad vid upprepade tillfällen eller andra handlingar som inte når upp till gränsen för vad som är straffbart som ofredande.⁷⁴ Som vi kommer se nedan är denna förföljelse, som inte når upp till gränsen för ofredande, inte kriminaliserad.

En ny form av förföljelse är det som kallas för *cyberstalking* och två typer av cyberstalking har identifierats. Den första begås helt och hållet på internet och består ofta i att skicka obscen material eller genom att kontrollera personer genom att exempelvis stänga av dem från olika forum på nätet. Den andra typen utgörs av att gärningspersonen kartlägger sitt offer, genom exempelvis sociala medier, för att därefter kunna förfölja personen i verkligheten.⁷⁵

3.3 De som förföljer

En första observation är att det särskilt är män som förföljer, även om andelen kvinnor är förhållandevis hög i förhållande till hur många kvinnor som begår andra brott. I det projekt som bedrevs vid polisdistrikten i Kalmar och Södertörn kunde konstateras att 16 procent av anmälningarna rörde förövare som var kvinnor vilket stämmer bra överens med den siffra (20 %) som Martin Grann⁷⁶

⁷¹ De övriga sju procenten utgjordes av grov kvinnofridskränkning, hemfridsbrott, övergrepp i rättsak, egenmäktighet med barn och olaga tvång.

⁷² Belfrage, Henrik & Strand, Susanne, s. 7.

⁷³ Brå rapport 2015:2, *Olaga förföljelse – tillämpningen av den nya straffbestämmelsen*, s. 40.

⁷⁴ Sörensson, Johan, s. 15.

⁷⁵ Strand, Susanne, 2013.

⁷⁶ Professor i psykiatrisk epidemiologi vid Karolinska institutet fram till hans död 2013.

presenterade i sin artikel om stalkning 2003.⁷⁷ Andra karakteristiska drag för de som förföljer är att de har en högre medelålder (40 år) och utbildningsnivå än andra personer misstänkta för brott.⁷⁸

Förföljarna kan i ett första steg delas in i tre grupper. (1) De som inte, i alla fall inte tydligt, har några psykiska problem och i stort är normalfungerande. Någon exakt information om varför dessa personer fastnar i stalkningsbeteenden saknas. Ofta verkar det som att en önskan om upprättelse eller hämnd är det som driver dessa personer till beteendet. (2) Den grupp som har en psykiatrisk problematik i sådan utsträckning att de kan ha varit i kontakt med öppenvården. De anser sig själv ofta inte ha några psykiatriska problem eller personlighetsstörningar. Denna grupp utgörs bland annat av personer med en paranoid personlighetsstörning som ofta är ”stalkande rättshaverister”, de är misstänksamma av sig och får lätt för sig att någon är ”ute efter dem”. Dessa trakasserar ofta myndighetspersoner som de varit i kontakt med och de ansett sig blivit felbehandlade av. Inom denna grupp finns även personer med borderline⁷⁹ som ofta pendlar, i sina nära relationer, ”... mellan gränslös kärlek, då de idealiserar, och djupt hat, då de kan använda våld”⁸⁰. Även personer med missbruksproblem ingår i denna grupp. Dessa förföljer oftast sina offer under den tid de är påverkade av alkohol eller droger då de blir aggressiva och har låg impulskontroll. Den sista gruppen (3) utgörs av de personer där stalkningsbeteendet har sin grund i vanföreställningar, de är psykisk sjuka och lider ofta av schizofreni eller bipolärt syndrom⁸¹. De personer som ingår i grupp (2) och (3) är enligt Granns uppfattning svåra att behandla då de saknar insikt om att de är sjuka och vill således inte ha någon hjälp med att avbryta sitt stalkningsbeteende.⁸²

De olika typerna av stalkare har i annan forskning kategoriserats på ett annat sätt än dessa tre grupperna och där delats in i fem olika kategorier beroende på beteende och motiv. Dessa beskrivs bland annat av Susanne Strand under hennes föreläsning ”Att vara förföljd”⁸³ och i litteraturen av Sörensson.

⁷⁷ Grann, Martin, DN debatt, 19 oktober 2013, <http://www.dn.se/arkiv/debatt/var-tjugonde-ar-ratt-uppgift-ett-sakfel-uppstod-beklagligt-nog>, hämtad den 11 januari 2016. Se också; Belfrage & Strand, s. 6.

⁷⁸ Grann, Martin. Se även; Belfrage & Strand, s. 7 och SOU 2008:81, s. 68.

⁷⁹ Borderline innebär att man ofta har problem med snabba känslomässiga svängningar.

⁸⁰ Brå 2006:3, s. 28.

⁸¹ Tidigare kallat ”manodepressiv sjukdom”.

⁸² Brå 2006:3, s. 28

⁸³ Strand, Susanne, 2013.

1. Den avvisade

Offret är en före detta partner som avslutat relationen. Stalkaren känner sig i de flesta fall avvisad, sårad och kränkt och vill återställa relationen, få tillbaka sin partner. I en undersökning, genomförd av bland andra Strand, där en grupp som stalkat kartlades föll 61 procent av de förföljande männen in under denna kategori och bland kvinnorna utgjorde 53 procent ”den avvisade”. Behandling kan ofta hjälpa dessa stalkare att gå vidare och upphöra med beteendet. Det är inte ovanligt att det förekommit våld tidigare i relationen vilket innebär en ökad risk för våld vid förföljelsen.⁸⁴

2. Intimitetssökaren

Denna typ av stalkare lider ofta av en psykisk sjukdom och söker att upprätta en relation med sitt offer. Stalkningen grundas i en vilja efter närhet och personen tror att den som förföljs kommer att besvara känslorna bara hen försöker tillräckligt mycket. Kan både vara att stalkaren vill inleda en eller uppfattar att det finns en kärleks- eller kompisrelation. Ofta förföljs läkare eller psykologer av dessa som då ser sin läkare eller psykolog som sin bästa kompis. Andelen män som utgör denna grupp av stalkare är åtta procent och bland kvinnorna nio procent. Dessa personer uppfattar sällan en dom som bestraffning utan snarare som en prövning av deras kärlek till sitt offer.⁸⁵

Personer i denna kategori kan vara en så kallad ”erotoman”. Det innebär att stalkaren blir kär i en person av högre rang, ofta kändisar eller andra offentliga personer, och upplever att kärleken är besvarad.⁸⁶ Dessa personer riskerar att bli våldsamma när de inser att kärleken inte är besvarad.⁸⁷

3. Den oduglige romantikern eller den socialt inkompetente

Stalkaren är socialt obegåvad och tolkar signaler på fel sätt. Exempelvis kan denna typ av stalkare få ett leende från en kassörska på affären och därför uppleva det som att denna person är intresserad av hen. Stalkaren upplever att hen har rätt till förhållandet och stalkningen motiveras av att upprätta en relation. Om denna typ av stalkare får klart för sig att känslorna inte är besvarade avbryts ofta beteendet och stalkaren letar upp ett nytt offer. Dessa personer kan vara erotomaner men lider ofta även av annan psykisk ohälsa. Bland kvinnor har man inte hittat någon som faller in under denna grupp. Av männen utgjorde nio procent denna typ av stalkare.⁸⁸

⁸⁴ Sörensson, Johan, s. 17 och 20. Se även; Strand, Susanne, 2013.

⁸⁵ Sörensson, Johan, s. 17 och Strand, Susanne, 2013.

⁸⁶ Strand, Susanne, 2013.

⁸⁷ Strand, Susanne, 2013.

⁸⁸ Sörensson, Johan, s. 17f. och Strand, Susanne, 2013.

4. Den förbittrade förföljaren eller ”hämnaren”

Stalkaren upplever sig själv som offer och kräver upprättelse. Stalkaren upplever att förföljelsen är berättigad till följd av en oförrätt eller en kränkning som denne utsatts för. Syftet med stalkingen är att skrämna offret och risken för våld kan, om personen lider av psykisk sjukdom med extrem paranoia, vara hög. Man kan se att risken för våld ökar ju längre beteendet pågår och det är ett beteende som är svårt att stoppa. Det är svårt att påvisa några skillnader mellan män och kvinnor i denna grupp internationellt. Den studie som Strand genomfört visade dock på en högre andel kvinnor i denna grupp, 34 procent av kvinnorna utgjorde ”hämnaren” mot 15 procent av männen.⁸⁹

5. Den rovlustne förföljaren

Denna stalker är ovanlig men väldigt farlig. Syftet med förföljelsen är att förbereda ett våldsbrott eller sexualbrott. Dessa stalkare är seriemördare och serievåldtäktsmän. Offret är oftast någon förövaren okänd person. Denna typ är ovanlig i Sverige och utgörs, som det verkar i studier, endast av män.⁹⁰

Ytterligare en grupp av stalkare som trätt fram, men inte omnämns som en egen kategori i forskningen än, är cyberstalkaren. Den ena typen av cyberstalking, den som enbart utövas på internet, begås ofta av personer med ett internetberoende och de lever sina liv över nätet. Han, det är vanligtvis en man, är en ensam och känslomässigt omogen person.⁹¹ Stalkaren har ofta flera och yngre offer och sällan någon annan kriminell bakgrund. Drivkraften för dessa verkar vara den kontroll de kan få över andra på internet. Den andra typen som utgörs av dem som kartlägger sitt offer är en större och mer varierad grupp. De kan falla in under de ovanstående kategorierna och cyberstalkingen utgör då en del av förföljelsen.⁹²

3.4 Sammanfattande kommentar

Förföljelse föreligger alltså när någon upprepat kontaktar eller uppsöker en person efter att denne förklarat att kontakten inte är önskad. Ytterligare krav för att det ska utgöra förföljelse är antingen att den som förföljer gör detta illvilligt med uppsåt att förfölja och skapa obehag för den förföljda, eller att den som förföljs upplever förföljelsen som skrämmande eller störande. Olika forskare ansluter sig till antingen det ena eller andra kravet. Förföljelse kan bestå av antingen redan kriminaliserade handlingar, som exempelvis ofredande, misshandel eller olaga hot men den kan även bestå av icke-kriminaliserade handlingar som,

⁸⁹ Sörensson, Johan, s. 18 och Strand, Susanne, 2013.

⁹⁰ Sörensson, Johan, s. 18 och Strand, Susanne, 2013.

⁹¹ Daphne project, *A Manual for Victims and Helping Professionals*, 2004, s. 34.

⁹² Strand, Susanne, 2013.

vykortsförsändelser, att någon står utanför en persons arbetsplats eller uppvaktning med blomsterförsändelser med mera.

Förföljarna utgörs av en lite annan grupp av personer än de som normalt begår brott. Det är fortfarande en majoritet män som begår brottsligheten men andelen kvinnor är högre än vid annan brottslighet. Gruppen förföljare har också en högre medelålder än de som begår annan brottslighet. Förföljelsen karaktär kan i många fall knytas till någon av de kategorier som presenterats ovan. Den stora gruppen förföljare kan konstateras utgöras av ”den avvisade” och är ofta en före detta partner som antingen vill återupprätta förhållandet eller bara vill hämnas på den som lämnat dem. En ny form av stalkning har kunnat börjat skönjas och denna kallas för *cyberstalkning*. Denna typ av stalkning sker antingen som en egen form av stalkning som endast utförs på internet vira olika forum och sociala medier, eller så kan den ske som en del av ”vanlig” stalkning där förföljelsen på internet är till för att kunna kartlägga personen för att kunna uppsöka den ute i ”verkligheten”.

4 Anti-stalkningslagstiftning i andra länder

Stalking är ett problem som uppmärksammas i många länder och specifik lagstiftning mot det har också införts i många länder. Jag kommer här nedan i korthet redogöra för hur olika länder har valt att utforma sin anti-stalknings lagstiftning i olika delar av världen. Därefter kommer jag mer konkret beröra det arbete mot stalking som bedrivits inom EU och de länder som idag har lagstiftning mot stalking. Jag har valt att redogöra lite djupare för lagstiftningen i England och Wales samt Danmark. Anledningen till detta är framförallt på grund av språklig begränsning. Även möjligheten att hitta material har varit lättare för dessa länder.

4.1 Allmänt om anti-stalkningslagstiftningar

Anti-stalknings lagstiftningen i Kalifornien, som i litteraturen benämns som den första kriminaliseringen av stalking⁹³, kräver att gärningspersonen har uppsåt i förhållande till stalkingen, ”Den som avsiktligt, illvilligt och systematiskt förföljer eller avsiktligt och illvilligt trakasserar en annan person [...] gör sig skyldig till systematisk förföljelse [...]”⁹⁴. Det krävs också ett verkligt hot som är avsett att framkalla fruktan hos offret. Efter att Kalifornien instiftade lagen år 1990 hade samtliga delstater i USA kriminaliserat beteendet till år 1995. Kanada, Australien, England och Wales följde också efter och instiftade lagar mot stalkningsbeteenden. Både mellan delstater och länder har lagstiftningen haft olika karaktär. En del har, som den Kaliforniska lagen, inriktat lagstiftningen på uppsåtet medan andra mer på den förföljdas reaktion på förföljelsen. Den senare konstruktionen tillkom då man inte kunde utkräva ansvar för beteende som uppfattades som stalking men där gärningspersonen inte velat skrämma eller skada offret utan bara velat ha en relation med hen. Dessa lagar fokuserar då på hur stalkingen uppfattats av offret. I vissa delstater tog man då bort kravet på illvilligt uppsåt och det räcker med att förföljelsen skrämmt, ofredat eller skadat den förföljda för att det ska vara straffbart. Vissa länder som exempelvis Kanada har utöver kravet på att offret blivit ofredat eller skrämmt, också infört ett krav på att gärningspersonen ska ha varit likgiltig inför eller borde förstått att offret ofredats eller blivit rädd av förföljelsen.⁹⁵ Bland Europeiska

⁹³ Den danska lagstiftningen är dock äldre än den kaliforniska, se avsnitt 4.5.

⁹⁴ Brå 2006:3, s. 49.

⁹⁵ Brå 2006:3, s. 48f.

unionens medlemsländer hade år 2007 åtta länder infört lagstiftning mot stalkning och i samtliga av dessa kan gärningspersonen dömas till fängelse. Straffens längd rör sig mellan sex månader (Malta) till tio år (Tyskland).⁹⁶

4.2 EU

Kort bör nämnas att man även inom Europeiska Unionen vidtagit åtgärder mot stalkning. Inom ett projekt, ”Daphne Project 2004” tagit fram bland annat ett dokument, en ”manual”, för de som blivit utsatta för stalkning och personal inom polis och andra organisationer som hjälper offer som utsatts för stalkning.⁹⁷ Ytterligare arbete med stalkning inom Europeiska Unionen har gjorts genom att kartlägga och presentera samtliga medlemsländers lagstiftning mot stalkning i ”Daphne project 2007”. Inom EU har man även antagit en förordning⁹⁸ som innebär att skyddsåtgärder som vidtagits i ett land för en person som utsätts för stalkning ska gälla i alla länder i Europa. Det innebär att om en person i Sverige fått ett beslut om kontaktförbud så gäller detta oavsett i vilket land skyddspersonen befinner sig i. Skyddspersonen behöver kunna visa ett intyg från ursprungsmedlemsstaten som utfärdas av den behöriga myndigheten i staten.⁹⁹ Skyddet gäller samtliga medborgare och i samtliga stater i EU förutom Danmark på grund av det rättsförbehåll Danmark har gentemot juridiska samarbeten i EU. Det innebär att danska medborgare inte kan få ett kontaktförbud giltigt i en annan stat men även att andra EU medborgares eventuella kontaktförbud inte innebär att de får hjälp i Danmark om de skulle flytta eller resa dit.¹⁰⁰

4.3 Länder i EU med anti-stalkningslagstiftning

Som nämnts tidigare var det år 2007 åtta länder som hade lagstiftning som inriktade sig specifikt mot stalkningsbeteenden. Ländernas lagstiftning är utformad på lite olika vis, en del har kriminaliserat specifika beteenden medan andra formulerat mer öppet hållna straffbud som förbjuder ”trakasserier”.¹⁰¹ Österrike är ett av länderna där kriminaliseringen avser mer specifika

⁹⁶ Daphne project, *Protecting Women from the new Crime of Stalking. A Comparison of Legislative Approaches within the European Union*, 2007, s. 12f.

⁹⁷ Daphne project 2004.

⁹⁸ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 606/2013 av den 12 juni 2013 om ömsesidigt erkännande av skyddsåtgärder i civilrättsliga frågor.

⁹⁹ Art. 4 och 5 i förordning nr 606/2013.

¹⁰⁰ Möller, Bjarke & Lescher Michella, *Retsforbehold skader kamp mod stalking*, Tænketanken Europa, 2014, s. 2. Se även; punkt (41) i skälen till förordning nr 606/2013.

¹⁰¹ Daphne project 2007, s. 13 och 41ff.

beteenden, eller handlingar, som att söka offrets närhet, ta kontakt med offret via telefon eller andra kommunikationsmedel, beställa varor eller tjänster genom att använda offrets personuppgifter eller att förmå andra att ta kontakt med offret genom att använda offrets personuppgifter. Tyskland har i princip samma typ av utformning som Österrike men har lagt till ytterligare två handlingar. Dessa är beteende som hotar offret eller offrets närståendes frihet till liv, personlig integritet och hälsa samt att agera på något liknande sätt som allvarligt påverkar offrets frihet på ett allvarligt sätt. En skillnad mellan länderna är att den tyska kriminaliseringen förutsätter att offret upplever rädsla eller liknande samt att gärningspersonen haft uppsåt till de handlingar som utgör stalkningen. Den österrikiska lagstiftningen uppställer endast krav på att något av beteendena objektivt sätt påverkar offrets liv för att det ska utgöra ett brottsligt beteende.¹⁰² I Belgien har man ett mer öppet hållet begrepp för vad som är straffbart och det som utgör straffbar stalkning är beteenden som allvarligt stör offrets ”frid” (harassment) och gärningspersonen ska ha förstått eller borde ha förstått att beteendet stör offret. Även Malta har kriminaliserat trakasserier eller ”harassment” med ett krav på att gärningspersonen förstått eller borde förstått att beteendet utgjort trakasserier. Lagstiftningen utformades så medvetet för att undvika en situation där en handling som kan utgöra ett stalkningsbeteende skulle kunna falla utanför det straffbara området.

Inget land använder ordet stalkning i lagtexten och som vi kan se varierar brottsbeskrivningarna och vilka beteenden som är straffbara ganska rejält. Det länder med en brottsbeskrivning som bäst motsvarar den definition av stalkning som jag redogjort för ovan (avsnitt 3.1) är enligt mig Irland och Danmark (se avsnitt 7.5). Irland har i Non-Fatal Offences Against the Person Act, 1997, section 10 formulerat brottet som:

“1) Any person who, without lawful authority or reasonable excuse, by any means including by use of the telephone, harasses another by persistently following, watching, pestering, besetting or communicating with him or her, shall be guilty of an offence.

(2) For the purposes of this section a person harasses another where—

(a) he or she, by his or her acts intentionally or recklessly, seriously interferes with the other's peace and privacy or causes alarm, distress or harm to the other, and

(b) his or her acts are such that a reasonable person would realise that the acts would seriously interfere with the other's peace and privacy or cause alarm, distress or harm to the other”¹⁰³

¹⁰² Daphne project 2007, s. 41f. och 49ff.

¹⁰³ Daphne project 2007, s. 43ff. och 55ff.

Formuleringen innebär att någon som, utan rimliga skäl, kontaktar eller följer efter någon efter att denne har avböjt kontakten vid i alla fall ett tillfälle begår en brottslig handling om beteendet orsakar oro eller skada. Om en person avböjt vidare kontakt har gärningspersonen blivit medveten om eller borde blivit medveten om att beteendet inte är önskvärt.¹⁰⁴

4.4 England och Wales

Anti-stalknings lagstiftningen i England och Wales tillkom år 1997 och finns i ett brott av normalgraden och ett grovt brott. Lagstiftningen är konstruerad så att det, vid brottet av normalgraden, är offrets reaktion på stalkningen som är avgörande för om det ska anses vara ett brott, ”A person must not pursue a conduct which amounts to the Harassment of another ...”¹⁰⁵. Därutöver krävs också att gärningspersonen förstått eller borde ha förstått att offret blev trakasserat. Vid det grövre brottet krävs också att man kan visa att offret har upplevt en rädsla för att bli utsatt för våld och det krävs att gärningspersonen förstått eller borde förstått att offret skulle uppleva denna rädsla. De maximala påföljderna för brotten är 6 månader respektive 5 års fängelse. För båda ovanstående brott kan en dom resultera i ett kontaktförbud¹⁰⁶, en överträdelse av detta kan leda till fängelse i maximalt fem år.¹⁰⁷

Begreppet stalkning (stalking på engelska) har ingen juridisk bestämd definition eller status i den Engelska och Walesiska lagstiftningen. Lagstiftningen pekar inte ut några specifika handlingar utan kriminaliserar ”harassment” vilket ska avse ett beteende av trakasserier (besvärande beteende) vid två eller fler tillfällen.¹⁰⁸

I en undersökning som genomfördes under 1998 konstaterades att knappt 12 procent av befolkningen utsatts för stalkning vid minst ett tillfälle.¹⁰⁹ Ett problem som uppmärksammades i den brittiska forskningen var att en väldigt liten del, cirka en procent, av de stalkningsärenden som kom in till polisen under år 1998 lagfördes. En anledning till detta kan vara polisens roll i ärendena. Om polisen inte tycker att det är ett ärende som kräver ett polisingripande så kommer det inte heller vidare för bedömning i domstol. Den låga nivån på lagförda ledde till att forskning på området beställdes och

¹⁰⁴ Jämför med definitionen i avsnitt 3.1.

¹⁰⁵ Brå 2006:3, s. 50.

¹⁰⁶ På engelska ”restraining order”.

¹⁰⁷ Budd, Tracy & Mattinson, Joanna, *The extent and nature of stalking: findings from the 1998 British Crime Survey. Home Office Research Study 210*, 2000, s. 1f. Se även; Brå 2006:3, 48f.

¹⁰⁸ Budd & Mattinson, 2000, s. 2.

¹⁰⁹ Budd & Mattinson, 2000, s. 9.

vägledande dokument till polisen om hur de ska hantera ärenden med stalkning togs fram.¹¹⁰

I en utredning där de intervjuat yrkesverksamma som använt och kommit i kontakt med lagstiftningen framstod det som att det viktigaste instrumentet för att ge personer skydd mot fortsatt stalkning var möjligheten till kontaktförbud. Den vanligaste påföljden vid en fällande dom var också villkorlig dom i kombination med ett kontaktförbud som sträckte sig mellan 12 och 18 månader. I utredningen konstateras att kontaktförbuden, för att vara effektiva, måste utformas på ett sätt som maximerar deras effektivitet. För att effektivisera dem måste offren veta vad de ska göra om gärningspersonen överträder förbudet och det måste finnas ett effektivt rättsväsende, polis och domstolar, som hanterar och reagerar på dessa överträdelser.¹¹¹

4.5 Danmark

Den danska lagstiftningen är den äldsta lagstiftningen mot stalkning. Den är så pass mycket före sin tid att i litteraturen tas dock den kaliforniska lagen upp som den äldsta.¹¹² Den danska bestämmelsen återfinns i straffeloven § 265 och trädde i kraft redan år 1933. Paragrafen stadgar att den som kränker någons frid, trots en varning från polisen sedan tidigare, genom att förfölja, kontakta genom brev eller på andra sätt förolämpa personen kan straffas med böter eller fängelse i maximalt sex månader.

För att beteendet ska vara straffbart krävs alltså att en person blivit formellt varnad av polisen, en sådan varning (”tilhold”) är giltig i upp till fem år och har karaktären av ett kontaktförbud. För att ett sådant kontaktförbud ska meddelas krävs att det förekommit kränkningar tidigare och att dessa förutsätts fortsätta om kontaktförbud inte utfärdas. Beteenden som omfattas av förbudet är sådana som självständigt är straffbara som förolämpning eller förtal (ärekränkingsbrott) med mera. Dock innefattas även andra former av kontakt, i kommentaren till paragrafen tas exempelvis blomsterförsändelser och hälsningar i radio upp, som i sig själv inte är straffbara. Ett utfärdat kontaktförbud kan överprövas av domstol antingen under en rättegång som omfattar händelser som föranlett förbudet eller i en självständig prövning av förbudets giltighet. Det kan när som helst återkallas om parterna som omfattas av det skulle återuppta kontakten eller om de löst sin situation. Förbudet kan även förlängas innan eller vid utgången av det föregående förbudet.¹¹³

¹¹⁰ Brå 2006:3, s. 52.

¹¹¹ Budd, Tracy och Mattinson, Joanna, 2000, s. 96ff.

¹¹² Se exempelvis Brå 2006:3, s. 48.

¹¹³ Kommenteret straffelov, § 265.

I en omfångsundersökning om omfattningen av stalkning i Danmark som presenterades i februari 2013 kan konstateras att siffrorna stämmer väl överens med de som presenterades i den svenska undersökning som Brå presenterade 2006 (Se avsnitt 5.1). Totalt hade 8,9 % av den danska befolkningen blivit utsatta för stalkning någon gång i sitt liv och 2,9 % under det senaste året.

4.6 Sammanfattande kommentar

Det finns alltså två huvudtyper av anti-stalknings lagstiftning med lite olika variationer i olika länder. Den ena uppställer ett krav på uppsåt hos förföljaren att förfölja och skrämja eller skapa obehag hos offret. Den andra inriktar sig enbart på offrets reaktion och hur denna upplevt förföljelsen. Ytterligare skillnader mellan länders lagstiftning är utformningen av vilka beteende som är straffbara. En del länder har valt att kriminalisera vissa specifika handlingar som straffbara som stalkning medan andra har en mer öppet hållen definition för att inte riskera att beteenden som skulle kunna anses utgöra stalkning faller utanför kriminaliseringen. Även inom EU har åtgärder vidtagits för att förbättra skyddet för personer utsatta för förföljelse genom att anta en förordning som ger medborgarna samma skydd som i ursprungslandet oavsett i vilket europeiskt land, med undantag för Danmark, man än befinner sig i. Genom Daphne Project har man också inom gemenskapen arbetat mot stalkning. Både genom att ta fram en manual för dels de som utsätts men även för de som arbetar med offer för stalkning och därefter har man inom projektet kartlagt och redovisat samtliga länders anti-stalknings lagstiftning. De medlemsländer som är redovisade och vid kartläggningen hade anti-stalknings lagstiftning var åtta stycken och deras lagstiftning varierar både i utformning kring vad det är som är kriminaliserat och påföljder. England och Wales har en lagstiftning som förbjuder trakasserier vid minst två tillfällen. Brottet är uppdelat i ett brott av normalgraden och ett grovt brott. För att dömas för det grövre brottet krävs att offret upplevt en rädsla att utsättas för våld och gärningspersonen ska ha förstått att offret upplevt denna rädsla. I Danmark är lagstiftningen utformad i princip som det svenska kontaktförbudet. Det är förbjudet att trakassera, kontakta, förolämpa en person efter en utfärdad varning av polisen. Varningen är giltig i upp till fem år och en överträdelse kan bestraffas med fängelse i högst sex månader.

5 Tillkomsten av en ny straffbestämmelse

Problemet med stalkning uppmärksammades under mitten av 2000-talet och efter en utredning som genomfördes av Brå tillsattes en statlig utredning för att granska befintlig lagstiftning och överväga om ny lagstiftning på området behövdes. Jag kommer i detta kapitel gå igenom vad som föregick den statliga utredningen och därefter redogöra för de förslag som utredningen presenterade för regeringen. Därefter kommer jag presentera regeringens proposition och skälen för den nya bestämmelsen. Jag kommer även redogöra för grov frids- och kvinnofridskränkning för att visa på de skillnader som är mellan dessa och den nya bestämmelsen om olaga förföljelse.

5.1 Problemet med stalkning lyfts

År 2004 lämnade Folkpartiet liberalerna, nuvarande Liberalerna, in en partimotion där de lyfte behovet av en ny lagbestämmelse mot förföljelsesyndrom. Justitieutskottet hämtade med anledning av denna motion in synpunkter från ett antal remissinstanser, bland annat om de ansåg att det förelåg ett lagstiftningsbehov mot förföljelse.¹¹⁴ De flesta remissinstanser ansåg att det förelåg ett behov av att kriminalisera för att kunna komma åt de som förföljer och för att kunna skydda de som blir förföljda. Sundsvalls åklagarkammare uttryckte exempelvis att ”Problemet med nuvarande lagstiftning är att den ger mycket begränsade möjligheter att bemöta och hantera sjuklig förföljelse av detta slag, s.k. stalkning som i dag för varje inträffad händelse oftast faller under olaga hot eller ofredande, med förhållandevis lågt straffvärde även vid upprepade fall av hotfulla och aggressiva beteenden.”¹¹⁵ Polismyndigheten i Stockholms län uttryckte samma åsikt som Sundsvalls åklagarkammare och ansåg angående behovet av en ny lagstiftning att dåvarande lagstiftning kunde upplevas som trubbig och ett behov av en ”[...] mer situationsanpassad och ändamålsenlig lagstiftning [...]”¹¹⁶ fanns.¹¹⁷

Utskottet gjorde en samlad bedömning av de remissvar som kommit in och konstaterade att en övervägande del av remissinstanserna ansåg att det förelåg ett problem kring upprepade brottslighet. Utskottet framhöll också att förföljelse är något som bör tas på allvar och de som utsätts för det ska ges samhällets fulla

¹¹⁴ Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, ”*Stalking*”, s. 4.

¹¹⁵ Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, s. 12.

¹¹⁶ Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, s. 17.

¹¹⁷ Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, s. 17.

stöd. Utskottet föreslog dock avslag till motionen på den grund att det inte fanns tillräckligt underlag för att avgöra om en ny lagstiftning behövdes. Detta på grund av bland annat att flera statliga utredningar som behandlade skyddet för förtroendevalda och ett lagförslag om utvidgat sekretesskydd för de som kan komma att utsättas för våld eller hot. I och med dessa arbeten som kunde tänkas ge förbättringar på området och den studie¹¹⁸ som Brå fått i uppdrag att genomföra ansåg inte utskottet att det fanns underlag för att kunna avgöra om ett lagstiftningsbehov förelåg.¹¹⁹

Efter Brå:s studie tillsattes Stalkningsutredningen som bland annat fick i uppdrag att ”analysera straffbestämmelsernas tillämplighet vid upprepade trakasserier och förföljelser (stalkning) och överväga om lagstiftningen bör förändras för att förstärka skyddet mot sådant beteende”¹²⁰. Utredningen presenterades i september 2008 och ledde till proposition 2010/11:45 som vid antagandet innebar att en ny paragraf infördes i brottsbalken som kriminaliserar beteendet att förfölja någon genom att upprepat begå vissa brottsliga gärningar mot en och samma person under förutsättning att detta kränker den förföljdas integritet.

5.2 Bakgrund och brister i tidigare lagstiftning

Bakgrund

Problematiken med personer som förföljer, eller ”stalkar”¹²¹, har varit känd under en längre tid men framförallt uppmärksammats i Sverige under de senare åren. I en amerikansk studie¹²² utförd mellan 1995-1996 konstaterades att fem procent av befolkningen någon gång utsatts för förföljelse.¹²³ I England och Wales genomfördes en studie 1998 som visade att tolv procent av befolkningen utsatts för förföljelse. Att det är en så mycket större del av befolkningen som uppger att de utsatts för förföljelse i England och Wales beror troligen på att ett mycket mer öppet hållet begrepp använts än i den amerikanska.¹²⁴

Precis som vi ser i de två studierna ovan finns ingen allmän definition av begreppet förföljelse eller stalking. I den studie som

¹¹⁸ Brå 2006:3.

¹¹⁹ Justitieutskottets betänkande 2004/05:JuU20, s. 33ff.

¹²⁰ SOU 2008:81, s. 57.

¹²¹ Från engelskans ”stalking”.

¹²² Tjaden, Patricia och Thoennes, Nancy, (1998). *Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey*. National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention, Research in Brief, April 1998.

¹²³ Brå 2006:3, s. 6.

¹²⁴ I den Engelska och Walesiska studien var kravet att personerna skulle utsatts för ”upprepad och oönskad uppmärksamhet”. I den amerikanska skulle den utsatta ha ”trakasserats av samma person minst två gånger och blivit mycket skrämmd eller rädd för att utsättas för fysiskt våld”.

Brå, på uppdrag av regeringen, genomförde uppgav nio procent av de tillfrågade att de någon gång i livet utsatts för *upprepade trakasserier av en och samma person*¹²⁵ och 2,9 procent det senaste året.¹²⁶ Det är inte kontroversiellt att påstå att det är besvärande och jobbigt att leva med trakasserier i sin vardag. Även om det endast rör sig om upprepade telefonsamtal, sms eller att någon går förbi ens bostad med jämna mellanrum. I Brå:s undersökning uppgav 27 procent att deras tillvaro påverkades i mycket stor utsträckning och 26 procent i ganska stor utsträckning.¹²⁷ Förföljelserna kan se väldigt olika ut, från att handla om att någon har stått på balkongen och skrikit, till att någon anlägger en mordbrand eller misshandlar offret, med mera.¹²⁸ En stor andel, 59 procent, av de som utsatts för förföljelse polisanmälde inte händelserna. Tolv procent av de som inte polisanmälde gjorde det inte då de inte trodde på någon åtgärd från rättsväsendet, 24 procent bedömde inte trakasserierna som tillräckligt allvarliga och åtta procent anmälde inte på grund av rädsla för repressalier.¹²⁹

Brå konstaterade i sin studie att det är många personer i Sverige som utsätts för förföljelse enligt ovan nämnda definition. Det vanligaste är att den förföljda har någon form av relation till den som förföljer dem, antingen genom en nära relation eller annan bekantskap. Dessa utgör tillsammans ungefär sextio procent av fallen i Brå:s studie.¹³⁰ Det är framförallt kvinnor som utsätts för dessa upprepade trakasserier och då vanligen av en partner eller före detta partner. I dessa närståenderelationer är våld en vanligare beståndsdel än vid de fall där den som trakasserar är någon okänd eller någon mer avlägsen bekant.¹³¹ De fall med förföljelse i nära relationer där våld med mera är en ingrediens är odiskutabelt väldigt allvarliga men Brå konstaterar i sin studie att även den förföljelse som utförs av andra än närstående och ofta utan våldsamma inslag kan vara väldigt psykiskt påfrestande.¹³²

Brister i tidigare lagstiftning

Förföljelse som fenomen var och är inte kriminaliserat. Det är inte olagligt att kontakta någon upprepade gånger genom telefonsamtal eller besök om inte gränsen för en brottslig gärning uppnåtts. Exempel på när det är kriminaliserat är när kontakterna anses utgöra ett ofredande eller om kontakterna är förenade med olaga hot eller andra kriminaliserade gärningar, eller om det finns ett utfärdat kontaktförbud. Problemet som Brå och ”Stalkningsutredningen”¹³³ främst konstaterat är att domstolarna

¹²⁵ Definitionen som användes av Brå i deras undersökning. Se; Brå, 2006:3, s. 7.

¹²⁶ Brå 2006:3, tabell 2, s. 29

¹²⁷ Brå 2006:3, tabell 14, s. 69f.

¹²⁸ Brå 2006:3, s. 33f.

¹²⁹ Brå 2006:3, tabell 7 och 8, s. 37.

¹³⁰ Brå 2006:3, tabell 3, s. 31.

¹³¹ Brå 2006:3, s. 10f.

¹³² Brå 2006:3, s. 11.

¹³³ SOU 2008:81 – *Stalking ett allvarligt brott*.

saknat möjlighet att bedöma den brottslighet som begås genom förföljelse i ett sammanhang.¹³⁴ Detta innebär att påföljden ofta blivit böter då många av de gärningar som begås har böter som straffminimum. Detta straff motsvarar i många fall inte det lidande eller obehag som den förföljda ofta fått utstå. Även i fall där den samlade bedömningen av de brottsliga gärningarna kunnat anses motsvara fängelsestraff har påföljden allt som oftast stannat vid böter.¹³⁵

5.3 Den nya lagstiftningen

5.3.1 Kommiténs förslag

Utredningen konstaterade utifrån befintliga lagregler, Brå:s studie och remissyttrandena att det saknades tillräckliga möjligheter att beakta den brottslighet som begås i ett sammanhang som en helhet, utan de behandlades i domstolarna istället som flera individuella brott.¹³⁶ Efter att ha konstaterat att problemet fanns och att den lagstiftning som var tillämplig inte var tillräcklig hade utredningen att ta ställning till huruvida det kriminaliserade området behövde utvidgas.

En utvidgning av det kriminaliserade området?

Ett förföljande kan som nämnts ovan utgöras av handlingar som inte är kriminaliserade och ändå vara väldigt obehagliga för den som förföljs. Utredningen slog fast att ett problem med förföljelse är att den många gånger kan bestå av just sådana handlingar som faller utanför det kriminaliserade området vilket medför ett problem i och med att det gör det svårt att ingripa mot dessa handlingar.¹³⁷ En utvidgning av det kriminaliserade området hade inneburit att en lång rad beteenden och handlingar skulle kunna utgöra ett straffbart beteende. Detta förslag lades fram av kvinnovåldskommissionen¹³⁸ i sitt förslag till brottet grov kvinnofridskränkning. På grund av bland annat legalitetsprincipen¹³⁹ ansåg regeringen i sitt förslag att dessa, icke straffbara, gärningar även fortsättningsvis skulle falla utanför det kriminaliserade området.¹⁴⁰ Stalkningsutredningen kom även fram till att en utvidgning av det straffbara området skulle innebära stora problem med gränsdragningen mellan det som är och inte är straffbart.¹⁴¹ Utredningen ansåg att den förföljelse som hamnar

¹³⁴ Brå 2006:3, s. 12. Se även; SOU 2008:81, s. 57f.

¹³⁵ Regeringens proposition 2010/11:45, "Förbättrat skydd mot stalkning", s.67.

¹³⁶ SOU 2008:81, s. 117ff.

¹³⁷ SOU 2008:81, s. 122.

¹³⁸ SOU 1995:60, *Kvinnofrid*.

¹³⁹ Legalitetsprincipen stadgar bland annat att det straffbara området ska vara tydligt avgränsat till konkreta gärningar.

¹⁴⁰ Regeringens proposition 1997/98:55, *Kvinnofrid*, s. 78.

¹⁴¹ SOU 2008:81, s. 121f.

utanför det straffbara området kan omfattas av ett kontaktförbud¹⁴² och därigenom beivra dessa handlingar.¹⁴³

En ny straffbestämmelse

Efter att ha avfärdat en utvidgning av det kriminaliserade området började utredningen titta på olika modeller för ett straffrättsligt skydd mot förföljelse. Förutom det förslag som blev det huvudsakliga, en ny straffbestämmelse om olaga förföljelse, utredde man följande alternativ:

- 1) Att införa en ny särskild straffskärpningsgrund i BrB 29 kap. 2 §.
- 2) Att ta bort ”närståendekravet” i det grova fridskränkingsbrottet för att utvidga tillämpligheten.
- 3) Att införa en ny bestämmelse om grovt ofredande.¹⁴⁴

Utredningen ansåg att de tre ovanstående förslagen på olika sätt inte ”räckte till” i markeringen mot det oönskade beteendet som olaga förföljelse utgör. En straffskärpningsgrund hade varit lagtekniskt smidigt och inneburit att man undvek konkurrensproblem. Utredningen ansåg däremot inte att införandet av en ny straffskärpningsgrund skulle vara tillräckligt för att åstadkomma en lösning på de problem som förföljelsen innebär. I sitt remissvar ansåg Brå att detta alternativ var tilltalande. Motiveringen att en ny straffbestämmelse skulle innebära en tydligare markering från samhällets sida än införandet av en ny straffskärpningsgrund ifrågasattes av Brå. Brå menade att den signaleffekt som en ny straffbestämmelse kan få är oklar, speciellt då det är oklart vem effekten ska rikta sig mot. Om den riktar sig mot de som begår de redan kriminaliserade handlingarna menade Brå att dessa personer sannolikt varken vet eller bryr sig om vilken bestämmelse de bryter mot och därför ”framstår den allmänpreventiva effekten vara av mindre betydelse”¹⁴⁵. Om markeringen eller signaleffekten är tänkt att rikta sig mot rättsväsendet ansåg Brå att en ny straffskärpningsgrund skulle vara minst lika ändamålsenlig som en ny straffbestämmelse.¹⁴⁶

En förändring i det grova fridskränkingsbrottet ansågs otillräckligt då många av de handlingar som kan utgöra förföljelse faller utanför denna bestämmelse. Det skulle även riskera att urholka bestämmelsen och hade inte sänt samma signal till allmänheten som en ny bestämmelse skulle göra. Utredningen avskrev i ett kort avsnitt alternativet att införa en bestämmelse om grovt ofredande då detta inte skulle fånga upp många av de handlingar som kan utgöra förföljelse.¹⁴⁷

¹⁴² I utredningen används begreppet ”besöksförbud” då begreppsändringen inte genomförts vid utredningens författande.

¹⁴³ SOU 2008:81, s. 122f.

¹⁴⁴ SOU 2008:81, s. 123ff.

¹⁴⁵ Ju2008/8198/KRIM, Remissammanställning avseende Stalkningsutredningens betänkande (SOU 2008:81), s. 11f.

¹⁴⁶ Ju2008/8198/KRIM, s. 12.

¹⁴⁷ SOU 2008:81, s. 124ff.

5.3.2 Regeringens proposition

Regeringen lämnade i sin proposition till riksdagen ett förslag som i stort överensstämde med Stalkningsutredningens dito. Den nya lagbestämmelsen var uppbyggd på samma vis som i kommittéförslaget men i regeringens förslag togs flera av de brott som utredningen föreslog skulle falla under bestämmelsen bort. Man tog till exempel bort förolämpning, förtal och våld mot tjänsteman ur de gärningar som skulle kunna beaktas vid bedömningen av olaga förföljelse men man tillförde däremot åverkan som ett brott som omfattas av bestämmelsen.¹⁴⁸ Vid beaktandet av vilka gärningar som skulle falla in under bestämmelsen ansåg regeringen att brott som normalt ingår i förföljelsebeteende och som i dåvarande praxis oftast ledde till lindriga påföljder (oftast böter), även när de skedde upprepat mot en person, skulle upptas. Regeringen i likhet med vissa av remissinstanserna tyckte att brott som redan hade en högre straffskala och där högre straff normalt döms ut ej skulle omfattas av bestämmelsen utan dessa skulle även fortsättningsvis åtalas och dömas särskilt. Exempel på dessa brott är förmögenhetsbrotten, brotten mot det allmänna (övergrep i rättsak och våld mot tjänsteman) och grov misshandel.¹⁴⁹

Regeringen anförde bland annat, precis som Stalkningsutredningen, behovet av att kunna bedöma upprepad brottslighet i ett och samma sammanhang som skäl för en ny straffbestämmelse. Detta för att kunna döma ut en påföljd som motsvarar allvarligheten i brottet. En allvarligare syn på upprepad brottslighet som syftar till att kränka en persons integritet hade tillkommit i och med införandet av fridskränkingsbrotten¹⁵⁰. Regeringen fann att det förelåg ett behov av en ny straffbestämmelse som kunde beakta denna upprepade brottslighet utan krav på en närstående relation eller att brottsligheten skulle vara ägnad att allvarligt skada självkänslan (se nedan avsnitt 5.4.1 om fridskränkning).¹⁵¹

5.4 Den nya straffbestämmelsen

Ett nytt brott, ”Olaga förföljelse” infördes således i enlighet med propositionens förslag i oktober 2011. Lagrummet beskriver under vilka förutsättningar de underbrott som ingår i bestämmelsen ska rubriceras som olaga förföljelse och prövas i ett sammanhang.

Olaga förföljelse utgör enligt brottsbalken, förföljelse genom brottsliga gärningar om de brottsliga gärningarna var och en för sig

¹⁴⁸ Prop. 2010/11:45, *Förbättrat skydd mot stalkning*, s. 65.

¹⁴⁹ Prop. 2010/11:45, s. 66 och 68f.

¹⁵⁰ BrB 4 kap. 4 a §.

¹⁵¹ Prop. 2010/11:45, s. 67.

utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet. De brottsliga gärningar det rör sig om är; misshandel, olaga tvång, ofredande, olaga hot, sexuellt ofredande, hemfridsbrott, olaga intrång, kränkande fotografering, skadegörelse, åverkan samt överträdelse av kontaktförbud. Även försök till skadegörelse och misshandel som ej är ringa ingår i de brottsliga gärningarna. Straffskalan för brottet är fängelse, max fyra år. Brottet är att anse som ett artbrott och vid påföljdsbestämningen ska det föreligga en presumtion för fängelse.¹⁵²

Förföljelse genom brottsliga gärningar

Brottet kräver alltså att någon förföljer en och samma person genom brottsliga gärningar. Det ska alltså röra sig om de kriminaliserade handlingar som tas upp i paragrafen. Gärningar som inte når upp till ett ofredande eller någon av de andra gärningarna kan således inte grunda ett straffansvar för den som förföljer. På grund av de kopplingar till beteenden som kan utgöra en förföljelse i sedvanlig mening men inte är kriminaliserade ansåg Brå att brottets benämning skulle vara fridskränkning. Regeringen ansåg att prefixet ”olaga” preciserade tillräckligt att förföljelsen skulle utgöras av specifika kriminaliserade handlingar.¹⁵³

Upprepad kränkning av personens integritet

Utöver att det ska röra sig om upprepade brottsliga gärningar måste dessa, var och en, varit ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet.¹⁵⁴ Vad utgör då en upprepad kränkning? I regeringens proposition hänvisar de till proposition 1997/98:55 om *Kvinnofrid* där de har uttryckt att vid bedömningen om huruvida gärningarna utgör en upprepad kränkning ska utgångspunkt tas i gärningens karaktär. Ju allvarligare gärning desto färre tillfällen krävs för att den ska anses upprepad.¹⁵⁵ Någon ytterligare ledning i frågan hur olaga förföljelse ska bedömas, om hur många gärningar och under hur lång tid detta måste pågå för att utgöra olaga förföljelse, framgår inte av propositionen. Inte heller huruvida det är tillräckligt med ofredande som underbrott eller om någon ytterligare gärning är nödvändig för att rubricera det som olaga förföljelse framgår av förarbetena. Detta är enligt Brå:s uppföljning av lagstiftningen en fråga som polis och åklagare brottas med i tillämpningen av straffbestämmelsen.¹⁵⁶

Bedömning av rekvisiten

Bestämmelsen innehåller alltså krav på att gärningspersonen ska, genom sina brottsliga gärningar, ha förföljt en person och denna förföljelse ska ha inneburit en upprepad kränkning av den förföljdas integritet. Att det rör sig om en förföljelse är en fråga för

¹⁵² BrB 4 kap. 4 b §.

¹⁵³ Prop. 2010/11:45, s. 72f.

¹⁵⁴ Prop. 2010/11:45, s. 71.

¹⁵⁵ Prop. 2010/11:45, s. 72. Se även; Prop. 1997/98:55, s. 133.

¹⁵⁶ Brå 2015:2, s. 54ff.

domstolen att avgöra, gärningspersonens syfte med sina gärningar behöver inte vara att förfölja personen. För ansvar krävs inte att gärningspersonen har något syfte med sina gärningar, de ska däremot objektivt kunna anses utgöra ett sådant påträngande eller besvärande handlande att det kan anses vara en förföljelse.¹⁵⁷ Det andra kravet är att gärningarna ska utgjort en del i en upprepad kränkning av personens integritet. Rekvisitet innebär inte att åklagaren måste visa att gärningspersonens syfte har varit att kränka den förföljdas integritet. Det räcker att gärningspersonen haft uppsåt till de gärningar som ligger till grund för bedömningen för att domstolen ska kunna avgöra om rekvisitet är uppfyllt.¹⁵⁸

Dessa rekvisit är så kallade *normativa rekvisit* och innebär alltså att rekvisitet bygger på värderingar och inte faktum som exempelvis ”ålder”¹⁵⁹ eller ”skada”¹⁶⁰. Det hade varit svårt för åklagaren att i rätten ställa det utom rimligt tvivel att den tilltalade avsåg att förfölja eller kränka målsäganden om den tilltalades uppsåt måste omfatta dessa handlingar. De normativa rekvisiten innebär således att ”Det räcker att den åtalade har uppsåt i förhållande till *de faktiska omständigheter som utgör underlag för värderingen.*”¹⁶¹. Om det inte varit fallet hade en invändning från den tilltalade att han inte avsåg att förfölja eller aldrig hade menat att kränka den personliga integriteten varit väldigt svår att vederlägga och brott hade svårligen kunnat styrkas.¹⁶²

5.5 Gränsen till de grova fridskränkningssbrotten

Denna framställning låter sig svårligen genomföras utan att kort nämna skillnaderna mellan de grova fridskränkningssbrotten (grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning) och olaga förföljelse. Konstruktionen av bestämmelsen om olaga förföljelse bygger som vi sett tidigare på fridskränkningssbrottets konstruktion. Skillnaden mellan de två bestämmelserna i konstruktionen de två straffbestämmelserna är att lagstiftaren i BrB 4 kap. 4 b § räknar upp samtliga brott som kan utgöra förföljelse medan man i de grova fridskränkningssbrotten, BrB 4 kap. 4 a § stadgar att den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. brottsbalken eller enligt 24 § lag om överträdelse av kontaktförbud kan dömas till ansvar för grov frids-/kvinnofridskränkning. Straffskalan för grov frids-/kvinnofridskränkning är fängelse lägst nio månader och högst sex

¹⁵⁷ Prop. 2010/11:45, s. 72

¹⁵⁸ Prop. 1997/98:55, s. 133f.

¹⁵⁹ Se t.ex. BrB 6 kap. 4 §.

¹⁶⁰ Se BrB 8 kap. 1 §.

¹⁶¹ Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, 8., [omarb.] uppl., 2009, s. 68.

¹⁶² Leijonhufvud & Wennberg, 2009, s. 68f.

år.¹⁶³ I övrigt är skillnaderna mellan brotten de rekvisit som krävs för att ett handlande ska anses utgöra en grov frids- respektive kvinnofridskränkning.

Närstående relation

Den första förutsättningen för att kunna utdöma ansvar (under förutsättning att brott begåtts enligt ovan nämnda förutsättningar) i enlighet med BrB 4 kap. 4 a § är att den tilltalade begått gärningarna mot en närstående eller tidigare närstående person. En närstående person är i första hand en person som gärningspersonen haft eller har ett förhållande med, varit gifta eller levt under äktenskapsliknande förhållanden. Personer som gärningspersonen bor eller har bott med räknas som närstående vilket innebär att barn och styvbarn faller in under definitionen. Även föräldrar och syskon räknas som närstående.¹⁶⁴

Ägnat att skada självkänslan

Det andra rekvisitet som skiljer fridskränkingsbrottet från olaga förföljelse är att gärningarna, utöver att kränka den personliga integriteten ska ha varit ägnade att allvarligt skada självkänslan hos den utsatta. Det är inte nödvändigt för ansvar att gärningspersonen haft som syfte att skada självkänslan utan det är tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till denna följd. Om gärningspersonen haft uppsåt till de faktiska omständigheterna, som bedömningen av om självkänslan skadats grundas på, kan ansvar utkrävas.¹⁶⁵ I RH 2004:48 konstaterar domstolen att de olaga hot och ofredanden som begåtts under en fyra månaders period av den tilltalade, den före detta maken till målsäganden, inte utgör en grov kvinnofridskränkning på grund av att gärningarna inte ansetts ägnade att allvarligt skada självkänslan. Detta på grund av att parterna varit i en skilsmässoprocess som resulterat i flera ”konfrontationer med häftiga ordväxlingar”¹⁶⁶ från båda parter. Hovrätten ansåg inte att gärningarna, som inte var så allvarliga, mot bakgrund av parternas situation varit sådana att de typiskt sett varit ägnade att skada självkänslan. Den tilltalade dömdes därför särskilt för de olika brotten och friades från åtalet om grov kvinnofridskränkning. I domen anförde den tillförordnade hovrättsassessorn Ralf Järtselius en skiljaktig mening där han menade att de många gärningar, under den intensiva perioden, som begåtts har begåtts av den tilltalade i syfte att kontrollera målsäganden och mot hennes uttryckta vilja försöka övertala henne att återuppta deras relation. Han anser således att gärningarna, bland annat den telefonterror som hon utsatts för, varit ägnad att skada hennes självkänsla och att han därför skulle dömas för grov kvinnofridskränkning i enlighet med tingsrättens dom.

¹⁶³ Jfr BrB 4 kap. 4 a § och 4 kap. 4 b §.

¹⁶⁴ Prop. 1997/98:55, s. 132.

¹⁶⁵ Se Karnov Internet, Brottsbalken (1962:700) 4 kap. 4 a §, not 142, den 1 december 2015. Se även; Leijonhufvud & Wennberg, 2009, s. 68f.

¹⁶⁶ Femte stycket i HovR domskäl.

5.6 Sammanfattande kommentar

I oktober 2011 infördes en ny paragraf i brottsbalkens fjärde kapitel. Redan år 2004 inkom en motion om problemet med stalkning och behovet av en ny straffbestämmelse. Brå fick av regeringen i uppdrag att genomföra en studie för att utreda omfattningen av stalkning i Sverige. Efter att Brå:s studie presenterats tillsattes ”Stalkningsutredningen” som bland annat fick i uppdrag att överväga om lagstiftningen behöver ändras. Utredningen föreslog för regeringen att en ny straffbestämmelse borde införas. Detta efter att ha avfärdat en utvidgning av det kriminaliserade området med anledning av bland annat legalitetsprincipens obestämdhetsförbud. Tre andra alternativ diskuterades men ansågs inte ha tillräckligt signalvärde eller skulle inte omfatta tillräckligt många gärningar. Regeringen instämde i utredningens förslag med vissa ändringar i bestämmelsens utformning och de brott den skulle omfatta. Resultatet innebar att ett nytt brott med de grova fridskränkingsbrotten som modell infördes. Den stora skillnaden mellan olaga förföljelse och de grova fridskränkingsbrotten är att det inte ställs något krav på att parterna ska ha en nära relation och inte heller krävs det att gärningarna ska vara ägnat att skada självkänslan hos målsäganden. Syftet med den nya lagstiftningen var (och är) att flera brottsmisstankar som var för sig är av relativt lindrig karaktär nu ska kunna bedömas i ett sammanhang och leda till strängare påföljder.

6 Kontaktförbud och straffskärpning

Kontaktförbud som medel för att hindra och få slut på ett upprepat oönskat kontaktsökande har existerat sen år 1988. Innan proposition 2010/11:45 hette det besöksförbud vilket ändrades då lagstiftaren ville att benämningen bättre skulle beskriva vad förbudet innebär. Samtidigt som ändringen av benämningen av förbudet, förändrades även förutsättningarna för att kunna utfärda ett förbud. Tanken var att det skulle öppnas upp för att utfärda fler förbud än tidigare då det inte längre ställs ett krav på att den som förbudet ska omfatta tidigare har begått brott mot skyddspersonen. Ytterligare förändringar efter år 2011 är att det nu finns möjlighet att utfärda ett kontaktförbud som innebär att den som omfattas av förbudet inte får uppehålla sig inom ett eller flera bestämda områden och detta förbud ska förenas med elektronisk övervakning. Jag kommer här nedan mer ingående redogöra för de krav som ställs på polis och åklagare vid en ansökan om kontaktförbud och de olika formerna av kontaktförbud. Jag kommer också i slutet av kapitlet gå genom den möjlighet som domstolen redan innan införandet av det nya brottet hade för att beakta upprepad brottslighet vid straffvärdesbedömningen.

6.1 Kontaktförbud

Ett kontaktförbud innebär en möjlighet för rättsväsendet att ingripa mot beteenden som inte är straffbara. Genom att ett kontaktförbud utfärdas blir alla kontakter från personen som förbudet omfattar till personen som förbudet skyddar straffbara överträdelser.

Benämningen kontaktförbud, istället för besöksförbud, infördes samtidigt som brottet olaga förföljelse.¹⁶⁷ Anledningen till begreppsändringen var framförallt att det skulle bli tydligare vad ett förbud omfattades av. Det är inte endast konkreta besök som omfattas utan alla former av kontakt som exempelvis telefonsamtal, brev/mail, sociala medier eller att genom en tredje person förmedla ett meddelande eller liknande.¹⁶⁸ Det finns fyra olika typer av kontaktförbud (Se nedan avsnitt 6.2) och dessa utfärdas av åklagare efter att ansökan kommit in från Polisen. Ansökan kan komma från den som vill ha ett kontaktförbud, skyddspersonen, eller exempelvis socialtjänsten eller annan person. Det naturliga är ofta att en ansökan inkommer från den som vill ha

¹⁶⁷ Prop. 2010/11:45, s.

¹⁶⁸ Prop. 2010/11:45, s. 36f.

ett kontaktförbud till polisen i samband med polisanmälan.¹⁶⁹ Ett beslut av åklagare, att utfärda eller att inte utfärda ett kontaktförbud, kan överklagas och beslutet ska då prövas av en tingsrätt.¹⁷⁰ Ett utfärdande av ett kontaktförbud ska föregås av en risk- och proportionalitetsbedömning (se nedan) av åklagaren för att avgöra om ett förbud är befogat i förhållande till, bland annat, den inskränkning i rörelsefriheten det innebär för den som förbudet kommer omfatta, förbudspersonen.¹⁷¹

Handläggning

När en ansökan om kontaktförbud inkommer till åklagare ska begäran prövas skyndsamt i enlighet med 6 a § LoK. Skyndsamt innebär att beslut i ärenden som gäller ordinärt och utvidgat (se nedan) kontaktförbud ska fattas inom sju dagar, och fyra dagar i ärenden som omfattar kontaktförbud avseende gemensam bostad och särskilt utvidgat kontaktförbud (se nedan). Längre tid för beslut kan tas i anspråk om det på grund av särskilda skäl som hänför sig till utredningen inte går att ta beslut.¹⁷² Sådana skäl kan exempelvis vara att det inte går att få tag i en person som behöver förhöras innan ett förbud utfärdas. Om personen undviker att inställa sig för förhör kan bestämmelsen i RB 23 kap. 7 § användas och personen kan då hämtas av polis för att kunna höras.¹⁷³ Under utredningen har både skyddspersonen och förbudspersonen rätt att ta del av information som inkommer i ärendet. Denna rätt begränsas endast av bestämmelsen i offentlighets- och sekretesslagens (2009:400) 10 kap. 3 § om det är av synnerlig vikt att informationen inte lämnas ut.¹⁷⁴ Om det efter ett beslut i fråga om kontaktförbud framkommer att det på grund av ändrade förhållanden i ärendet föreligger skäl till det får åklagaren i enlighet med LoK 23 § ändra eller häva ett beslut om kontaktförbud (detta gäller inte om beslutet överprövats och beslut ska fattas av tingsrätten). Åklagaren har en skyldighet att pröva om ett beslut ska ändras eller ett förbud hävas om denne får vetskap om omständigheter som är sådana att en ändring eller hävning är påkallad, även om inte någon av parterna begär det. Sådana omständigheter kan vara att en person som suttit frihetsberövad med restriktioner släpps eller får restriktionerna hävda och att det då är påkallat att utfärda ett kontaktförbud.¹⁷⁵

Risk- och proportionalitetsbedömning

Innan ett kontaktförbud utfärdas ska det göras en bedömning av risken för att den som ansöker om ett förbud kommer att utsättas

¹⁶⁹ SOU 2008:81, s. 144. Se även; Prop. 1987/88:137, *Om besöksförbud*, s. 25 och Lag (1988:688) om kontaktförbud 7 §.

¹⁷⁰ LoK 14 §.

¹⁷¹ Prop. 1987/88:137, s. 17ff.

¹⁷² Åklagarmyndighetens författningssamling 2011:6, *Åklagarmyndighetens föreskrifter om kontaktförbud*, 1 och 2 §§. Se även; Prop. 1987/88:137, s. 44.

¹⁷³ Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, Utvecklingscentrum Göteborg, s. 13. Se även; LoK 9 §.

¹⁷⁴ LoK 10 §.

¹⁷⁵ Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, s. 44.

för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier. Vid riskbedömningen ska det särskilt beaktas om förbudspersonen tidigare begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid.¹⁷⁶ Innan ändringen år 2011 skulle det särskilt beaktas om förbudspersonen begått brott mot den sökande. Trots att detta endast var just en omständighet som skulle beaktas blev det snarare så i de flesta fall att det ansågs som en förutsättning för att ett förbud skulle utfärdas. På grund av detta ändrades ordalydelsen i syfte att fler kontaktförbud i större utsträckning skulle kunna utfärdas i preventivt syfte, innan den som ansöker blivit utsatt för våld eller hot. Istället för att det var avgörande om brott begåtts mot den sökande skulle en strukturerad hot- och riskbedömning vara mer avgörande för bedömningen.¹⁷⁷ Riksåklagaren har i sina riktlinjer¹⁷⁸ konstaterat att det vid bedömningen ska prövas hur stor risken är att något ska hända och allvaret av det som riskerar att hända. Bedömningen ska göras utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Den viktigaste omständigheten är den om förbudspersonen tidigare begått brott mot skyddspersonen, detta är å andra sidan inte nödvändigt för ett förbud och ingen garanti för att förbud kommer att utfärdas. Andra frågor av vikt vid riskbedömningen är om, förbudspersonen begått brott (mot liv, hälsa, frihet eller frid framförallt) mot någon annan tidigare, det pågår en förundersökning om brott mot skyddspersonen och andra omständigheter som talar för en risk.¹⁷⁹ De ”andra omständigheterna” som kan tala för en risk är exempelvis tidigare förundersökningar mot förbudspersonen som ej lett till lagföring, tidigare trakasserier, psykisk sjukdom med mera.¹⁸⁰ Det är sällan en person ansöker om kontaktförbud utan att brott har begåtts mot den sökande, i de fall där det görs är det tveksamt om ett förbud skulle utfärdas. Ofta anmäls ett brott i samband med att ansökan om kontaktförbud görs.¹⁸¹

Utöver riskbedömningen ska en proportionalitetsbedömning genomföras. Ett kontaktförbud enligt 1 § LoK får endast utfärdas om skälen för ett sådant *uppväger* det intrång eller men i övrigt som det innebär för den som förbudet avser gälla. För de övriga tre förbudstyperna (se nedan avsnitt 6.1.1) måste skälen för dem *väga väsentligt tyngre*.¹⁸² Detta innebär att en avvägning mellan de skäl som talar för ett förbud och de som talar emot måste vägas mot varandra. Några skäl som talar emot ett förbud kan vara exempelvis det allmänna intrånget i en persons frihet som det innebär och om kontakter med gemensamma barn försvåras. Avvägningen ska göras mellan å ena sidan de brottsförebyggande aspekterna och å

¹⁷⁶ LoK 1 § 2 st.

¹⁷⁷ Prop. 2010/11:45, s. 38f.

¹⁷⁸ RÅR 2015:2, *Kontaktförbud – risk och proportionalitetsbedömning*.

¹⁷⁹ RÅR 2015:2, s. 3ff. Se även; Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, s. 23ff.

¹⁸⁰ Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, s. 24.

¹⁸¹ Brå rapport 2015:3, *En utvärdering av ändringarna i lagen 2011*, s. 36.

¹⁸² LoK 1 a och 2 §§.

andra sidan rörelsefriheten och den personliga integriteten.¹⁸³ Om riskbedömningen talar för att det föreligger en risk för allvarlig brottslighet mot den sökande desto mer talar det för att ett förbud är proportionerligt. I mer tveksamma fall kan förbudet behäftas med undantag för att det ska anses proportionerligt. När parterna exempelvis har gemensamma barn kan det finnas skäl att reglera hur hämtning och lämning samt andra kontakter med barnen ska skötas.¹⁸⁴ Det faktum att ett beslut om kontaktförbud innebär att förbudspersonen får ett avsnitt i belastningsregistret som ligger kvar där i tio år är en omständighet som många åklagare anser vara oproportionerlig med tanke på den effekt det kan få på arbetsliv med mera.¹⁸⁵ Sammanfattningsvis kan det konstateras att de ändringar som gjorts inte i någon större utsträckning har ändrat åklagarnas praxis och väldigt få utfärdar fler kontaktförbud idag än innan ändringen. Trots detta uppfattas ändringen som positiv av de flesta då det innebär en påminnelse om att de kan utfärda kontaktförbud även om brott inte har begåtts mellan parterna och arbetsbördan minskar då de inte behöver utreda om det begåtts tidigare våldsbrott av förbudspersonen mot den sökande.¹⁸⁶

6.1.1 De olika kontaktförbuden

I enlighet med LoK kan ett kontaktförbud se ut och omfatta fyra olika situationer och dessa regleras i 1-2 §§ LoK. Jag kommer här nedan redogöra för de fyra olika kontaktförbuden och därefter redogöra för den risk- och proportionalitetsbedömning som ska göras innan samt redogöra för lagstiftarens syften till regleringen. Jag kommer även att redogöra för tillämpningen och effektiviteten av kontaktförbuden.

Ordinärt kontaktförbud

I 1 § LoK stadgas att ett kontaktförbud innebär att den som omfattas av förbudet inte på något vis får besöka eller på annat sätt ta kontakt med eller förfölja den som skyddas av förbudet. Förbudet ska vara giltigt en bestämd tid och maximalt ett år.¹⁸⁷ Denna form av kontaktförbud är den absolut vanligaste och under åren 2010 till och med 2013 utgjorde dessa över 95 procent av samtliga beviljade (både nya och förlängningar) kontaktförbud.¹⁸⁸

Utvidgat kontaktförbud

Samma bestämmelser som för det ordinära kontaktförbudet gäller även för det utvidgade kontaktförbudet. Förbudet omfattar dock också ett förbud att uppehålla sig i närheten av den som förbudet avses skyddas bostad, arbetsplats eller andra platser som den skyddade brukar befinna sig på. Ett utvidgat kontaktförbud syftar

¹⁸³ Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, s. 29.

¹⁸⁴ RÅR 2015:2, s. 7f.

¹⁸⁵ Brå 2015:3, s. 38.

¹⁸⁶ Brå 2015:3, s. 35.

¹⁸⁷ LoK 4 § 1 st.

¹⁸⁸ Brå 2015:3, s. 33.

till att träffa de som följer efter, utan att ta direkt kontakt med personen som ska skyddas, genom att utan godtagbara skäl uppehålla sig utanför eller i närheten av de nämnda platserna. Ett sådant förbud får endast utfärdas om åklagaren tror att ett ordinärt kontaktförbud inte kommer ge någon effekt. I propositionen framhåller man att ett ordinärt kontaktförbud bör utfärdas innan åklagaren tar beslut om ett utvidgat förbud. Dock ska det inte föreligga några hinder för ett utvidgat förbud om det redan från början står klart att ett ordinärt inte kommer ge någon effekt.¹⁸⁹

Särskilt utvidgat kontaktförbud

En överträdelse av ett utvidgat kontaktförbud kan föranleda att ett särskilt utvidgat kontaktförbud utfärdas. Det innebär i första hand att förbudspersonen kan åläggas att inte uppehålla sig i ett större område än det som omfattades av det utvidgade. Det kan då omfatta ett eller flera sådana områden i anslutning till de platser som nämnts ovan. Ett särskilt utvidgat kontaktförbud ska förenas med villkor om elektronisk övervakning, via fotboja, om inte särskilda skäl talar mot det (se nedan avsnitt 6.3).¹⁹⁰

Kontaktförbud avseende gemensam bostad

Vid situationer där den som ansöker om ett kontaktförbud bor tillsammans med förbudspersonen är situationen lite annorlunda. I LoK 1 a § finns en möjlighet att utfärda ett kontaktförbud i enlighet med 1 § samma lag men som då också omfattar ett förbud att befinna sig i den gemensamma bostaden. Ett sådant förbud får endast utfärdas om det finns en risk att förbudspersonen kommer begå brott mot skyddspersonens liv, hälsa frihet eller frid. Syftet med denna form av kontaktförbud är att skyddspersonen ska ha en möjlighet att bo kvar i den gemensamma bostaden och inte behöva flytta för att undvika att utsättas för våld med mera.¹⁹¹

6.1.2 Förbudens syfte

I korthet är lagens syfte att skydda personer som är utsatta för förföljelse och trakasserier. Vid lagens tillkomst år 1988 var det framförallt ett led i att ge kvinnor som utsattes för förföljelse av deras före detta partners, som ofta varit våldsamma, ett skydd för att slippa flytta eller på andra sätt försöka fly undan sina plågoandar. Lagstiftaren såg ett problem med att beteenden, som i regeringens proposition benämns personförföljelse, som inte föll in under bestämmelserna om ofredande eller hemfridsbrott men ändå orsakade rädsla och otrygghet inte kunde beivras. Så länge den som förföljde eller trakasserade inte begick någon handling som föll in under en straffbestämmelse kunde den drabbade inte få någon hjälp av polisen. I propositionen framhölls det att det var oacceptabelt att samhället inte kunde erbjuda dessa personer bättre skydd. En ny lag om besöksförbud infördes således som innebar

¹⁸⁹ Prop. 1987/88:137, s. 42. Se även; LoK 2 §.

¹⁹⁰ LoK 2 § 2 och 3 st.

¹⁹¹ SOU 2008:81, s. 145.

att beteenden som annars inte var straffbara kunde omfattas av förbudet och att rättsväsendet då hade ett instrument för att ingripa mot dessa personer.¹⁹²

Lagen har reformerats vid flera tillfällen och år 2003 infördes bestämmelserna om särskilt utvidgat kontaktförbud och kontaktförbud avseende gemensam bostad. Detta gjordes för att utöka den möjlighet som rättsväsendet hade att ingripa och ge skydd åt utsatta personer. Den nya lagen om kontaktförbud infördes för att ge en tydligare bild av när ett förbud kan meddelas.¹⁹³

6.1.3 Förbudens effekt

Det verkar det som att ett utfärdat kontaktförbud upplevs som något positivt och ger en ökad trygghet för skyddspersonen. Detta trots att hälften av de tillfrågade i en enkätundersökning från Brå¹⁹⁴ uppgav att kontaktförbudet överträtts vid minst ett tillfälle. Överträdelserna bestod oftast av trakasserier eller hot via SMS eller telefonsamtal, endast en av tjugo uppgav i enkäten att de blivit utsatta för våld efter kontaktförbudet utfärdats.¹⁹⁵ En anledning till en ökad trygghetskänsla hos skyddspersonen verkar vara den effekt som uppstår av känslan att *"någon tror på mig"*. Kontaktförbudet innebär en inledning på en process, framförallt för kvinnor som varit utsatta för våld i nära relation, för att bygga upp sig själv och sin självkänsla. Dock verkar den förbättring som uppstår i förening med en anmälan och utfärdat kontaktförbud inte ha något att göra med en, upplevd, högre personlig säkerhet och skyddspersonernas oro för att utsättas för trakasserier eller våld består.¹⁹⁶ En majoritet anser ändå att de känner sig tryggare efter att beslutet om kontaktförbud fattades.¹⁹⁷

En direkt och uppenbar effekt av ett utfärdat kontaktförbud är som nämnts att rättsväsendet får en möjlighet att ingripa mot en person som överträder ett förbud. Det innebär att i situationer där en person tidigare inte kunnat lagföras för trakasserier nu riskerar att åtalas och dömas. Den som överträder ett kontaktförbud kan dömas till böter eller fängelse i högst ett år.¹⁹⁸ För att denna effekt av ett kontaktförbud ska vara verklig krävs dock att överträdelser utreds och åtalas. Nästan hälften av de som haft ett kontaktförbud utfärdat och blivit utsatta för överträdelser uppgav i den av Brå utskickade enkäten att rättsväsendet hade kunnat hantera kontaktförbuden bättre. Man ansåg att polisen skulle kunnat agera

¹⁹² Prop. 1987/88:137, s. 12f.

¹⁹³ SOU 2008:81, s. 140f och 144.

¹⁹⁴ Brå rapport 2007:2, *Besöksförbud: De berörda och deras erfarenheter*, s. 75.

¹⁹⁵ Brå 2007:2, s. 7f.

¹⁹⁶ Brå rapport 2003:2, *Besöksförbud – en utvärdering av lagen och dess tillämpning*, s. 17f.

¹⁹⁷ Brå 2007:2, s. 55.

¹⁹⁸ LoK 24 §.

snabbare vid överträdelse och ha en mer löpande kontakt med polis under tiden för kontaktförbudet. Häktning och strängare straffpåföljder var även det något som en del av de tillfrågade ansåg skulle kunnat förhindra överträdelser.¹⁹⁹

En förebyggande effekt kan ändå skönjas vid tillämpning av kontaktförbud. Ungefär var tredje kontaktförbud överträds (enligt kriminalstatistiken), vilket innebär att cirka 66 procent av kontaktförbuden efterlevs. Det framkommer även i intervjuer med åklagare som Brå genomfört. En åklagare menar att förbuden fungerar i de flesta fall. Problemet är de fall där förbudspersonen inte bryr sig om ett kontaktförbud, i de fallen har det ingen effekt. I de fallen är det som vissa uttrycker det, *"Det är ju bara en papperslapp, vad ska det hjälpa mig?"*^{200 201}

Ett kontaktförbud kan alltså ge en effekt genom att den som anmäler och får ett kontaktförbud utfärdat känner att denne blir trodd och kan påbörja en process för att bygga upp självkänsla och få stöd. En annan effekt är också att det finns en möjlighet för rättsväsendet att ingripa mot de som överträder förbudet. Denna effekt är dock avhängig att polisen utreder anmälda överträdelser och att dessa lagförs. Att bevisa överträdelser kan i många fall vara svårt, *"[...] men så ringer de från skyddat nummer. Då kan vi aldrig bevisa att det är de som ringer. Men det är en överträdelse och den anmäls och sen läggs ju den ofta ner då för vi kan inte bevisa vem det är."*²⁰²

6.1.4 Överträdelser av förbuden

Även om det "bara" är en tredjedel av förbudspersonerna som överträder sitt kontaktförbud anmäldes under åren 2010 och 2013 mellan 4500 och 6400 överträdelser. Många av dessa rör samma person som begått flera överträdelser. En ökning av anmälningarna år 2012 på tjugo procent beror troligen på införandet av brottet olaga förföljelse året innan. Benägenheten att anmäla varje enskild händelse ökade sannolikt till följd av detta. Att anmälningarna sjönk till 4500 2013 kan härledas till att överträdelse av kontaktförbud infördes som ett underbrott till grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Många anmälningar har troligen registrerats under dessa rubriceringar istället och de är därmed inte synliga i statistiken.²⁰³

I Brå:s enkät som skickades ut och besvarades under 2006 talar siffrorna för att det i självverket är fler förbud som överträds än vad statistiken visat. 39 procent av de 176 som svarade på

¹⁹⁹ Brå 2007:2, s. 51.

²⁰⁰ Brå 2015:3, s. 66.

²⁰¹ Brå 2015:3, s. 65ff.

²⁰² Brå 2015:3, s. 66.

²⁰³ Brå 2015:3, s. 64.

enkätundersökningen uppgav att förbudet överträtts flera gånger.²⁰⁴

Som nämnts tidigare är många överträdelser svåra att bevisa och väldigt få överträdelser innebär att förbudspersonen fysiskt är i närheten av skyddspersonen eller utövar våld. Bevisvärigheterna består i att det ofta är ord och mot ord och någon mer bevisning finns sällan att tillgå.²⁰⁵ De allra flesta överträdelser sker genom telefonkontakt, SMS eller genom att förbudspersonen kör förbi skyddspersonens bostad eller går förbi arbetsplatsen. De två senare är sådana att skyddspersonen ofta är tveksam till om en överträdelse faktiskt har skett.²⁰⁶ En överträdelse kan och ska, om den inte är ringa, leda till påföljd. Att bevisa en överträdelse är som sagt inte alltid lätt. Lite mindre än hälften av de anmälningar som inkommit under perioden år 2010-2013 ledde till någon form av lagföring (åtalsunderlåtelse, strafförelägganden eller domslut). Den vanligaste påföljden vid lagföring där överträdelse av kontaktförbud varit huvudbrottet var böter och bara runt en femtedel av domsluten ledde till fängelse. Varje lagföring omfattade under perioden minst två till fyra överträdelser.²⁰⁷

6.1.5 Elektronisk övervakning

Vid ändringen av kontaktförbudslagen år 2011 infördes ett krav på att förena ett särskilt utvidgat kontaktförbud med elektronisk övervakning (fotboja) om inte särskilda skäl talar emot det.²⁰⁸ Beslutet att införa denna möjlighet har föregåtts av flera utredningar och förslag.²⁰⁹ På grund av de tekniska begränsningarna som systemen med elektronisk övervakning varit behäftade med ansågs det inte möjligt att införa tekniken tidigare. Begränsningarna innebar att den personliga friheten för den övervakade hade inskränkts i sådan utsträckning att regeringen inte ansåg det acceptabelt.²¹⁰ RPS fick av regeringen år 2007 uppdraget att genomföra tester av utrustning som var särskilt anpassad för att kunna övervaka ett kontaktförbud. Testerna visade att det idag med hjälp av att kombinera GPS med GSM-nätet (Global System for Mobile Communications) går att förena ett kontaktförbud med elektronisk övervakning. Övervakningen fungerar på så vis att den övervakade bär en sändare som möjliggör positionering via GPS som skickar iväg ett larm när den övervakade går in i de områden som kontaktförbudet omfattar.²¹¹ RPS var tydlig i sin rapport efter testerna att tekniken inte innebär något fysiskt skydd och det kan inte ge skyddspersonen ett fullgott skydd från övergrepp. En

²⁰⁴ Brå, 2007:2, s. 55.

²⁰⁵ SOU 2008:81, s. 142.

²⁰⁶ Brå 2007:2, s. 50.

²⁰⁷ Brå 2015:3, s. 68.

²⁰⁸ LoK 2 § 3 st.

²⁰⁹ Se bland annat; SOU 1994:56, prop. 1997/98:55, Ds 2001:73 och prop. 2002/03:70.

²¹⁰ SOU 2008:81, s. 185.

²¹¹ Prop. 2010/11:45, s. 46f.

fungerande organisation och snabb åtgärd vid ett larm är nödvändigt för att systemet ska vara effektivt och verka preventivt. Tekniken ger däremot den skyddade en möjlighet att i god tid få reda på att förbudspersonen är i närheten och det finns möjlighet att genom systemet få bevis för att överträdelsen ägt rum. Trots de begränsningar som systemet är behäftade med ansåg regeringen att tekniken var så pass utvecklad att möjligheten att övervaka ett kontaktförbud elektroniskt fanns.²¹²

Möjligheten att förena ett särskilt utvidgat kontaktförbud med elektronisk övervakning tillkom alltså i och med lagändringen år 2011. Har lagändringen haft någon större genomslagskraft? Brå konstaterar i sin rapport 2015:3 att elektronisk övervakning använts vid ett enda tillfälle sedan möjligheten infördes fram till november 2014.²¹³ En anledning kan vara att det dröjde fram till mars 2013 innan upphandlingen av fotbojorna var klar och de levererades till RPS (som är den myndighet som förvaltar utrustningen och verkställer beslut om elektronisk övervakning). Därefter togs fotbojorna ur drift i cirka två och en halv månad i början av år 2014 på grund av uppgraderingsarbete. Ytterligare en anledning till att det inte är fler beslut om att övervaka ett förbud elektroniskt är troligen att det utfärdas väldigt få särskilt utvidgade kontaktförbud. Under perioden 2010-2013 utfärdades totalt sex stycken varav tre var förlängningar. Endast fyra särskilt utvidgade kontaktförbud har utfärdats efter lagändringen 2011.²¹⁴ Även de utfärdade utvidgade kontaktförbuden är få. Under perioden ovan har det utfärdats i snitt 37 stycken nya förbud om året.

Ett särskilt utvidgat kontaktförbud utfärdas inte efter en ansökan som de övriga förbuden. För att ett sådant förbud ska utfärdas krävs, först, att ett utvidgat kontaktförbud utfärdas och att detta därefter fysiskt överträds. I ett sådant läge har åklagare möjlighet att fatta beslut om att utfärda ett särskilt utvidgat kontaktförbud som ska förenas med elektronisk övervakning.²¹⁵ Detta innebär att i praktiken att kedjan kan bli ännu längre. Ett utvidgat kontaktförbud kan utfärdas om ett ordinärt inte förväntas vara tillräckligt enligt 2 § LoK. Åklagarmyndigheten föreskriver däremot i sin handbok för kontaktförbud att åklagaren alltid bör utfärda ett ordinärt kontaktförbud och avvakta erfarenheten av detta innan ett utvidgat kontaktförbud utfärdas. Innebörden av detta är att det är många steg som ska gås igenom innan ett särskilt utvidgat kontaktförbud kan utfärdas. En överträdelse av ett ordinärt kontaktförbud genom SMS, mejl eller telefonsamtal utgör inte

²¹² Prop. 2010/11:45, s. 47f.

²¹³ Brå 2015:3, s. 52. Ett beslut om ett särskilt utvidgat kontaktförbud som skulle förenas med elektronisk övervakning hade fattats i november 2014 men ej verkställt. Jag har inte kunnat hitta någon mer information om detta eller andra verkställda beslut senare.

²¹⁴ Brå 2015:3, s. 33.

²¹⁵ LoK 2 §.

grund för ett utvidgat förbud utan det krävs att förbudspersonen exempelvis uppehåller sig utanför bostaden.²¹⁶

Brå konstaterar i sin rapport att andra skäl, till att det är så få utvidgade och särskilt utvidgade kontaktförbud som utfärdas, kan vara brister i rutiner, att förutsättningar för att bevilja ett förbud är ovanliga och att beviskraven är högt ställda. Brister i rutinerna kan vara en sådan sak som att polisen som tar emot och skriver i ansökan inte kryssar i rutan för utvidgat kontaktförbud utan rutinmässigt endast kryssar i för ordinärt. I nästa led kan det vara så att åklagaren inte uppfattar att förutsättningarna för ett utvidgat förbud föreligger och därför endast utfärdar ett ordinärt. Det andra skälet är förvisso positivt, i den meningen att fysiska överträdelse är ovanliga, men ändå försvårande. De flesta överträdelse av ett ordinärt kontaktförbud görs genom telefonsamtal, mejl och sms vilka, som nämnts ovan, inte utgör skäl för ett utvidgat förbud. Beviskraven för att utfärda ett särskilt utvidgat kontaktförbud är högt ställda. För att utfärda ett sådant förbud ska bevisen för överträdelsen vara så starka att det finns tillräckliga skäl för åtal.²¹⁷ I samma rapport har Brå genom sina intervjuer och enkäter samlat ihop poliser och åklagares synpunkter på lagstiftningen och de krav som ställs för att förena kontaktförbud med elektronisk övervakning. Ett återkommande svar från åklagare är att eftersom kraven är så högt ställda för att utfärda ett särskilt utvidgat kontaktförbud är det nästan alltid föreligger grund att anhålla och häkta personen när det kan bli aktuellt. En del framförde även att det vore bra med en möjlighet att i situationer där hotbilden är konkret och allvarlig kunna besluta om fotboja redan innan någon överträdelse ägt rum. Minst en åklagare menar att det finns tillfällen där situationen är sådan att ett särskilt utvidgat kontaktförbud skulle behövas från dag ett.²¹⁸

6.2 Straffskärpning

Ovan nämndes att stälkningsutredningen diskuterade att, istället för ett nytt brott, en ny straffskärpningsgrund skulle läggas till i BrB 29 kap. 2 § för att kunna beakta den samlade brottsligheten och höja straffvärdet för stälkningsbeteenden. En möjlighet för domstolarna att göra det finns i samma kapitel 1 §. Straffvärdet ska bedömas, enligt BrB 29 kap. 1 § 2 st., med beaktande av den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Det ska även särskilt beaktas om gärningen utgjort ett allvarligt angrepp på någons trygghet. Den kränkning som ett förföljande innebär skulle alltså kunna beaktas och verka i straffskärpande riktning. Även det faktum att det särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons trygghet bör omfatta det som ett

²¹⁶ Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, s. 52.

²¹⁷ Brå 2015:3, s. 58ff.

²¹⁸ Brå 2015:3, s. 60f.

förföljande innebär.²¹⁹ Detta i kombination med att det i de allra flesta fall rör sig om upprepad brottslighet innebär att det finns ytterligare en möjlighet i BrB 26 kap. 2 § att döma ut högre straff än det som stadgas för brottet. I majoriteten av ärendena som kommer upp till bedömning, som vi sett i rättsfallsstudien, utgörs olaga förföljelse av främst ofredande, olaga hot och överträdelse av kontaktförbud med ett straffmaximum på ett år. I enlighet med bestämmelsen i BrB 26 kap. 2 § 2 st. 1 p. innebär detta att vid sådan upprepad brottslighet som olaga förföljelse i de allra flesta fallen utgör skulle domstolen kunna döma ut en påföljd på upp till två års fängelse. Stalkningsutredningen ansåg dock att reglerna är allmänt hållna och att det inte skulle vara tillräckligt för att komma tillrätta med problemen.²²⁰

6.3 Sammanfattande kommentar

Kontaktförbud infördes för att regeringen under åttiotalet såg att beteenden som inte föll in under brott som ofredande med mera ändå utgjorde ett problem, personförföljelse, men inte kunde beivras. Det finns idag en möjlighet att utfärda fyra olika typer av kontaktförbud, ordinärt, utvidgat, kontaktförbud avseende gemensam bostad samt särskilt utvidgat kontaktförbud. Det ordinära kontaktförbudet är det absolut vanligaste och utgjorde under de senaste åren 95 procent av alla utfärdade kontaktförbud. Kontaktförbuden verkar ha en positiv effekt för många. Även om det inte innebär något fysiskt skydd så uppfattar många en lättnad över att någon har trott på dem och att rättsväsendet agerat. Fortsatta trakasserier efter att ett besöksförbud utfärdats innebär också att det finns lagstöd för att agera mot en person även om beteendet inte i sig skulle vara kriminaliserat. Den nya möjligheten sen år 2011 att förena ett förbud med elektronisk övervakning har inte använts i sådan utsträckning att några effekter går att se. En anledning till att det använts så sparsamt är att det är en lång kedja innan ett sådant förbud kan utfärdas och någon möjlighet att direkt utfärda ett särskilt utvidgat förbud finns inte idag. En tredjedel, eller enligt Brå:s statistik hälften, av förbuden överträds. Dock innebär detta ändå att minst vartannat förbud respekteras och skyddspersonen slipper fortsatt förföljelse. Även den effekt som förbuden kan ge offren i form av upplevd trygghet är ganska hög. Det finns idag en möjlighet för åklagaren att utfärda kontaktförbud även om förbudspersonen inte tidigare begått brott mot skyddspersonen, detta verkar ännu inte haft någon effekt på åklagarnas praxis vid utfärdandet. En anledning är den proportionalitetsbedömning som ska genomföras. Den inskränkning av förbudspersonens personliga frihet det kan innebära att utfärda ett kontaktförbud måste stå i proportion till gärningarna. Att ett kontaktförbud antecknas i belastningsregistret

²¹⁹ SOU 2008:81, s. 125f.

²²⁰ SOU 2008:81, s. 125.

och kvarstannar där i tio år är en anledning till att det kan anses vara oproportionerligt. Detta innebär att många ansökningar avslås i ärenden där det möjligen hade varit effektivt med ett kontaktförbud. Jag kommer utveckla mina tankar kring detta senare i analysen.

7 Den praktiska tillämpningen av bestämmelsen

Jag har alltså läst och sammanställt domarna från HovR under år 2015. Detta för att försöka ge en bild av hur bestämmelsen om olaga förföljelse har tillämpats och vad införandet av bestämmelsen inneburit för rättstillämpningen. Jag kommer här nedan jämföra mina resultat med de resultat som Brå presenterade i sin rapport som presenterades i början av år 2015.²²¹ Jag kommer inte redogöra för samtliga domar utan jag kommer redogöra för exempel ur domar som jag tycker är av värde för diskussionen eller för att de är representativa för domstolens resonemang och bedömningar.

7.1 NJA 2013 s. 1227

Inledningsvis ska jag redogöra för det enda ärende som hittills prövats av HD för att få bakgrunden till många av de resonemang som därefter förts i underrätterna. I NJA 2013 s. 1227 överklagade en man den dom som meddelats av Göta HovR, mannen dömdes i HovR för olaga förföljelse till åtta månaders fängelse. Förföljelsen hade pågått under en månads tid och bestod i överträdelse av kontaktförbud vid flera tillfällen samt ett olaga hot. Mannen hade kört förbi målsägandens bostad (där hon också bedrev näringsverksamhet) flera gånger per dag och vid några tillfällen hade han lyst med helljusen in i bostaden och någon gång mot målsäganden när denne var på väg in i sin bostad. Mannen hade också fotograferat bilar och skrivit upp registreringsnummer på de bilar som parkerade utanför målsägandens bostad. Han hade även vid ett tillfälle konfronterat målsäganden vid en bensinstation och där uttalat ett hot mot henne. HD konstaterar att tiden, en månad, som förföljelsen pågått och att handlingarna varit av relativt lindrigt slag talar emot att det ska röra sig om olaga förföljelse. Dock menar man att sett till intensiteten i förföljandet (nästan varje dag i en månads tid) och det förhållandet att han tidigare dömts för överträdelse av kontaktförbud och olaga hot mot målsäganden utgör omständigheter som innebär att brottsligheten ska bedömas som olaga förföljelse. Att målsäganden också bedrev sin näringsverksamhet i anslutning till bostaden och spenderade den mesta av sin tid där är en omständighet som, på grund av den integritetskränkning det innebär att alltid vara övervakad, talar för att det rör sig om olaga förföljelse. HD konstaterade att straffvärdet

²²¹ Brå 2015:2.

för gärningarna motsvarade fyra månaders fängelse. Straffvärdet halverades således i jämförelse med HovR:s bedömning.²²²

Domen ger inte några direkta svar på frågan vad som ska anses utgöra olaga förföljelse. I detta fall verkar en förutsättning för att domstolen ska bedöma det som olaga förföljelse vara att mannen tidigare blivit dömd för brott mot målsäganden och hur utgången blivit om detta var de första brotten som begåtts får vi inget svar på. Mycket talar dock för att HD skulle dömt för de enskilda brotten om omständigheterna varit sådana.²²³

7.2 Relationer och de tilltalade

Relationen mellan den tilltalade och målsäganden

Det är tydligt att den absolut vanligaste situationen är att den tilltalade och målsäganden haft en nära relation och att det är en manlig förövare, en före detta partner. I andra fall är det oftast så att de haft någon form av relation eller i vart fall är bekanta med varandra på något vis. En diskussion om vad som ska anses vara ”nära relation” kan och har diskuterats. Jag utgår från samma bedömning som Brå gör i sin rapport vilket innebär att en nära relation föreligger när parterna levt under äktenskapsliknande former eller om relationen pågått i mer än sex månader eller om parterna är familjemedlemmar.²²⁴ I min sammanställning av de domar jag gått igenom räknar jag de som träffats vid mer än ett tillfälle eller haft en kortare relation innan förföljelsen påbörjats som bekanta och de som har haft en annan form av relation, grannar eller arbetskamrater, som ”övriga”.

Bland de 47 domar jag gått igenom har den tilltalade och målsäganden haft en nära relation i cirka 57 procent av fallen och i nästan 25 procent har de haft en ”övrig” relation. Knappt tio procent utgörs av ärenden där parterna varit bekanta och lika många av personer som är okända för målsäganden. Detta motsvarar ganska väl det som Brå kom fram till i sin undersökning (Brå hade dock några fler kategorier).²²⁵ Andelen som har en nära relation i domarna är alltså väsentligt högre än vad som framkom i den studie som Brå genomförde och presenterade år 2006. I den var det knappt en tredjedel som uppgav att de utsattes för trakasserier av någon i nära relation.²²⁶ En anledning till detta kan vara att många av de beteende som togs upp i undersökningen som trakasserier inte faller in under bestämmelsen om olaga förföljelse, och alltså inte tas upp och utreds av polis och åklagare. En annan förklaring kan vara att de som utsätts för trakasserier eller

²²² NJA 2013 s. 1227.

²²³ Se exempelvis HD:s domskäl p. 6 och 17.

²²⁴ Brå 2015:2, s. 46f.

²²⁵ Brå 2015:2, s. 48.

²²⁶ Brå 2006:3, s. 31.

förföljelse av okända eller andra de inte har någon närmre relation till är mindre benägna att polisanmäla.²²⁷

Det vanligaste är alltså nu, precis som när Brå genomförde sin undersökning, att det är en kvinna som förföljs av sin före detta make eller sambo och att, förföljelsen inleds efter att de brutit med varandra.²²⁸

De tilltalade

Det är framförallt män som åtalas för olaga förföljelse. I de domar jag gått igenom utgör männen nästan nittio procent (41 av 47) av de tilltalade. Och i de 27 domar som rör personer som haft en nära relation är det endast en av de tilltalade som är en kvinna. De åtal där parterna haft en nära relation utgörs oftast av ofredanden och överträdelse av kontaktförbud. En situation där parterna separerat och mannen därefter börjar skicka SMS och ringa med mera för att kontrollera henne är inte ovanlig. Exempel på detta är mål **B 19-15** som rörde ofredanden, hemfridsbrott och överträdelse av kontaktförbud. Den tilltalade, mannen, och målsäganden hade genomgått en skilsmässa under år 2011. Mannen hade därefter börjat ringa och skicka SMS för att kontrollera var kvinnan befann sig. Oftast hörde han av sig när hon inte var hemma och det visste han då han körde förbi huset för att kontrollera om bilen var hemma. Han dömdes för olaga förföljelse till sex månaders fängelse för att under ett år och nio månader begått tre hemfridsbrott, ofredande genom att köra förbi huset, ringa och skicka SMS samt vid tolv tillfällen överträtt ett gällande kontaktförbud. Detta beteende är, enligt mig, att anse som personer som klassas in under kategorin, ”den avvisade” (se avsnitt 3.3).

Bland de som i min sammanställning hamnar i kategorin ”övriga” utgörs majoriteten av personer som verkar vilja inleda en relation med målsäganden. Dessa personer kan troligen ofta placeras under den kategorin som ovan (avsnitt 3.3) kallas för, ”den oduglige romantikern”. Ett exempel på detta är mål **B 426-15** där HovR för övre Norrland där den tilltalade döms för olaga förföljelse efter att vid minst elva tillfällen under 10 månader ha ofredat målsäganden. De båda träffades när den tilltalade började arbeta på den målsägandens arbetsplats i maj 2013. Efter en kort stund bjöd den tilltalade ut målsäganden som avböjde. De hade endast en arbetsrelation men hade lite kontakt via Facebook. Målsäganden hade redan under sommaren 2013 förklarat för den tilltalade att hon inte var intresserad av något mer än en arbetsrelation via SMS. HovR anser, i likhet med TR, att den tilltalades kontaktsökande utgör ofredande efter att han, den 27 augusti kommit hem till målsäganden och då fått förklarat för sig att hon inte var intresserad av att ha några kontakter med honom överhuvudtaget. Den tilltalade fortsatte därefter att söka kontakt med målsäganden, även efter att hans anställning upphört i slutet av augusti 2013, genom

²²⁷ Brå 2015:2, s. 48. Jfr Brå 2006:3, s. 37.

²²⁸ Sammanställningen nedan i bilaga A och Brå 20015:2, s. 47.

att ringa och skicka SMS till henne och besöka henne på hennes arbetsplats. Han kom även att vänta på henne utanför hennes bostad samt skicka blommor med mera. Den tilltalade vidgick i TR att han kontaktat målsäganden i den utsträckning som åklagaren påstått förutom vid något tillfälle när han menade att han besökte arbetsplatsen i andra ärenden. Han menade dock att målsäganden skickat ”dubbla signaler” och hans kontaktförsök var endast för att försöka få en förklaring till, den av honom upplevda, tvetydigheten. Den tilltalade dömdes i HovR för olaga förföljelse till skyddstillsyn och behandling (se mer om domskälen nedan).

De kvinnliga tilltalade utmärker sig på så vis att de i de flesta fall lider av någon form av psykisk sjukdom. I mål **B 3105-15** prövades två tingsrättsdomar avseende samma tilltalad och målsägande. I den första domen dömdes den tilltalade kvinnan för olaga förföljelse genom att hon under cirka en månad skickat mer än 670 SMS och fem e-post meddelanden till målsäganden. I den andra domen dömdes hon för att ha överträtt det gällande kontaktförbudet genom att under en månad skicka cirka fyrtio SMS och ett e-post meddelande. Påföljden i båda domarna bestämdes till rättspsykiatrisk vård. HovR fastställde domskälen och bestämde en gemensampåföljd för de båda domarna. Påföljden blev även i HovR rättspsykiatrisk vård. Bakgrunden var att kvinnan hade börjat arbetsträna på målsägandens arbetsplats under våren 2013. Målsäganden jobbade endast där samtidigt som den tilltalade i fyra månader och gick därefter på föräldraledighet och de hade ingen direkt kontakt med varandra under dessa fyra månader. Under hösten 2013 skickade den tilltalade ett SMS till målsägandens fru, i vilket hon förklarade att det var tråkigt att hennes arbetsträning hade upphört eftersom målsäganden friat till henne inför arbetskamraterna. Därefter dröjer det tills februari 2014 innan hon börjar kontakta målsäganden i enlighet med första domen. Hon slutar kontakta honom när ett kontaktförbud utfärdas för att sedan i oktober samma år återuppta kontaktförsöken. Hon förklarar i rätten att hon är medveten om att hon skickat så många meddelanden och att hon inte fått några svar. Hon menar att hon uppfattat det som att målsäganden visat intresse för henne och att han var ”på väg till henne”. Eftersom hon uppfattat honom som ”sin man” var det inget konstigt att skicka så många SMS. Enligt det rättspsykiatriska utlåtandet hade den tilltalade begått gärningarna under påverkan av en paranoid och förvrängd verklighetsuppfattning.²²⁹

Ett annat exempel är mål **B 6520-15** där den tilltalade och målsäganden inte heller kände varandra. Den tilltalade dömdes för tio skadegörelser, ett olaga hot och ett ofredande under 15 månader. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn i förening med den psykiatriska vård och missbruksvård som frivården finner lämplig.²³⁰ Utifrån utredningen framstår det som att den tilltalade

²²⁹ B 3105-15, TR:s domskäl i dom den 8/10-2014 s. 4-5.

²³⁰ B 6520-15, TR:s domskäl.

kvinnan sett målsäganden prata med hennes före detta i en ICA-butik där han arbetar. Det olaga hot hon dömdes för består av en lapp där hon skriver att ”DET ÄR BÄST ATT DU LÄGGER NER ALLT MED HONOM NU!!!! Helt slut med ALL kontakt!! Annars kommer det gå riktigt illa för dig och din Son [...]”.²³¹ De skadegörelser hon dömdes för bestod i huvudsak av att hon repade målsägandens bilar vid flera tillfällen.²³²

7.3 Brotten och påföljderna

Brotten

I de 37 domarna där den tilltalade dömdes för olaga förföljelse fanns totalt 69 brottsrubriceringar. Många av dessa bestod sedan av ett flertal kontakter som åtalats som ett ofredande eller ett stort antal överträdelse av kontaktförbud. I 26 av de 37 fällande domarna utgjordes brottsligheten av ofredande, antingen som ensamt brott eller som del av den totala brottsligheten. Ofredande är det vanligaste brottet följt av överträdelse av kontaktförbud (17 domar) och därefter olaga hot (15 domar). Detta stämmer bra överens med Brå:s undersökning där dessa tre brottstyper också var de vanligaste brotten.²³³ Ofredande, överträdelse av kontaktförbud och olaga hot begås oftast genom telefonsamtal, SMS eller över internet. Det är relativt ovanligt att den tilltalade söker upp och ofredar eller hotar målsäganden fysiskt i de domar jag gått igenom. De fall där det är så att den tilltalade har sökt upp målsäganden rör det sig oftast om ofredanden och överträdelse av kontaktförbud. Parterna har nästan alltid haft en nära relation i dessa fall. De två förföljelserna som innehåller misshandel eller misshandel ringa brott som en del av förföljelsen har båda begåtts av en före detta (manlig-) partner.²³⁴ I likhet med Brå:s sammanställning över de olika brotten fann jag också att det vid åtal för olaga förföljelse sällan begås brott där gärningspersonen varit fysisk mot offret.²³⁵ Om detta beror på att det är så det ser ut eller, om det är så att i de fallen där våld är involverat i högre utsträckning åtalas, när förutsättningarna är sådana, för grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning eller för det enskilda brottet kan jag inte svara på men ett antagande är att det är så det är.

Påföljder

Som nämnts tidigare innebar införandet av brottet att det vid utdömande av straff ska föreligga en presumtion om fängelse vid

²³¹ B 6520-15, TR:s domskäl, s. 12.

²³² B 6520-15, TR:s domskäl.

²³³ Brå 2015:2, s. 40.

²³⁴ Se mål B 2024-15 och B 9700-15. Ytterligare två domar avseende misshandel ringa brott finns i sammanställningen, dock dömdes de tilltalade inte för olaga förföljelse utan för de enskilda brotten samt grov kvinnofridskränkning.

²³⁵ Brå 2015:2, s. 39ff.

brottslighet som anses utgöra olaga förföljelse. I 15 av de 37 domar (cirka 41 %) jag granskat där den tilltalade hade gjort sig skyldig till olaga förföljelse utdömdes fängelse som påföljd. I nio domar (cirka 24 %) utdömdes skyddstillsyn och i åtta villkorlig dom (cirka 22 %). Skyddstillsyn och villkorlig dom förenades i samtliga fall utom ett med antingen vård, samhällstjänst eller dagsböter. Rättspsykiatrisk vård utdömdes i fem fall (cirka 13 %). Av de 127 domar som Brå granskade utgjorde påföljderna fängelse, 49 procent, skyddstillsyn, 24 procent, villkorlig dom, 12 procent och rättspsykiatrisk vård, 14 procent.²³⁶ Fängelse döms alltså ut princip i hälften av alla fall. Däremot ska det påpekas att i de fall den tilltalade endast dömdes för olaga förföljelse, vilka utgör 23 av 37 domar, dömdes den tilltalade till fängelse endast i trettio procent av fallen och i lika många dömdes det ut villkorlig dom. Ungefär tjugo procent dömdes till skyddstillsyn och lika många till rättspsykiatrisk vård. Längden på fängelsestraffen när den tilltalade endast dömdes för olaga förföljelse ligger i de flesta fall på sex månader. När det utdömdes villkorlig dom eller skyddstillsyn låg straffvärdet oftast på fyra månader eller mindre.

I min undersökning av domarna är det inte alltid helt enkelt att avgöra vad straffvärdet varit för den olaga förföljelsen då den tilltalade ofta döms för flera brott. Det är inte alltid som domstolen redogör för straffvärdet för de enskilda brotten. Det högsta straffvärdet i de domar jag granskat stannar i HovR på tio månaders fängelse. I målet, **B 3542-15**, döms den tilltalade för att genom ofredanden och olaga hot upprepat förföljt målsäganden till olaga förföljelse. Den tilltalade och målsäganden hade haft en kortare sexuell relation som målsäganden bröt. Den 16 oktober 2014 ber hon, målsäganden, honom att sluta kontakta henne. Efter detta har de några ytterligare kontakter som innebär att HovR inte anser att de oönskade kontakterna startar förrän den 12 november samma år. Förföljelsen består därefter av ofredanden genom telefonsamtal, att han följer efter henne på tunnelbanan med mera vid ett tillfälle samt att han tvingar sig in i hennes bil och stannar kvar där. Även två olaga hot omfattas av rubriceringen. Det ena skickar han via SMS och det andra utgörs av att han när tvingat sig in i bilen säger saker som ”du kan vara död om tre sekunder” samtidigt som han visar att han skulle kunna ta tag i ratten. Tingsrätten menar att gärningarna är så pass allvarliga att straffvärdet *för olaga förföljelsen uppgår till mer än ett år*. Även HovR menar också i likhet med TR att olaga förföljelsen är av allvarligt slag och den allvarligaste gärningen utgörs av när han tvingar sig in i bilen. Det samlade straffvärdet uppgår enligt HovR till tio månaders fängelse.²³⁷

Brottet är som sagt tänkt att innebära strängare påföljder än om brotten skulle bedömas enskilt. Vad straffvärdet för olaga förföljelse är framgår som nämnts inte alltid. När det gör det är det

²³⁶ Den kvarvarande en procenten utgjordes av ungdomsvård. Se Brå 2015:2, tabell 10, s. 51.

²³⁷ B 3542-15, HovR och TR:s domskäl.

sällan med en motivering eller förklaring till varför det straffvärdet valts. Någon diskussion kring hur mycket högre straffet blir då domstolen dömer för olaga förföljelse i förhållande till vad det skulle varit om de dömt för de enskilda brotten framgår mycket sällan. Av de domar jag granskat framgår det endast hur de resonerat kring frågan om straffvärdet vid ett tillfälle. I mål **B 19-15**, som redogjorts för ovan, konstaterar TR att straffvärdet för de olika gärningarna sedda var för sig uppgår till fyra månader. I en jämförelse med det ovannämnda rättsfallet från HD konstaterar TR att brottsligheten i detta mål är långt allvarigare då det pågått under en period av ett år och nio månader varför TR bestämmer påföljden till sex månaders fängelse.²³⁸ Med detta mål som utgångspunkt skulle det innebära att domstolen lägger på hälften av det straffvärde de kommer fram till för de enskilda brotten vid kvalificeringen till det grövre brottet olaga förföljelse. I Brå:s undersökning fann de att domstolen lägger på cirka en tredjedel i extra strafftid för olaga förföljelse. Även de konstaterar att hur mycket som läggs på strafftiden inte är något som domstolen regelmässigt anger i sina domskäl men i ett uttalande från en TR framgick det att en bedömning av gärningar som olaga förföljelse innebär en kvalificering och denna höjer strafflängden med ungefär en tredjedel av straffvärdet.²³⁹ Det framstår efter att ha granskat domarna som oklart om rubriceringen av flera brott som olaga förföljelse innebär en straffskärpning. Det är inget som tydligt framgår i majoriteten av domarna. I Brå:s undersökning uppger en del åklagare att de upplever det som att påföljderna blir strängare än om domstolen hade dömt för de enskilda brotten men å andra sidan uppger andra åklagare att de inte tycker det blivit någon skillnad.²⁴⁰

Att det är så pass många av domarna som resulterar i villkorlig dom eller skyddstillsyn framstod för mig som anmärkningsvärt efter att ha läst motiven till införandet av bestämmelsen. Att domstolen så ofta väljer en icke frihetsberövande påföljd, även om det föreligger en presumtion för, fängelse motiveras bland annat med att brottslighetens art och straffvärde (ofta straffvärde på 3-6 månader) inte utesluter en icke frihetsberövande påföljd enligt praxis.²⁴¹

7.4 Domskäl

Domstolarna har alltså i domarna att ta ställning till om den samlade brottsligheten är sådan att den ska anses utgöra en upprepad kränkning av målsägandens integritet. Bedömningen av detta varierar och i en del domar nämns det överhuvudtaget inte. I

²³⁸ B 19-15, TR:s domskäl, s. 16-17.

²³⁹ Brå 2015:2, s. 51.

²⁴⁰ Brå 2015:2, s. 52.

²⁴¹ B 1676-15, HovR:s domskäl.

och med HD:s avgörande i NJA 2013 s. 1227 har domstolarna fått en tidsram och frekvens för förföljandet att förhålla sig till. Detta görs i en del domar som vi exempelvis sett ovan. I mål **B 9700-15** fastställer HovR domslut och domskäl från TR. I TR går man i domskälen noggrant igenom bedömningen om brottsligheten ska anses utgöra olaga förföljelse. Domstolen konstaterar att den tilltalade gjort sig skyldig till fyra fall av ofredande, ett fall av olaga hot och en misshandel (ringa). Domstolen resonerar därefter kring det faktum att gärningarna var för sig är av relativt lindrigt slag, förutom det olaga hotet, men att förföljelsen varit väldigt påträngande och besvärande för målsäganden. Sedda i ett sammanhang ska gärningarna då anses utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet. Domstolen dömer alltså den tilltalade för olaga förföljelse. Denna dom är också bra då domstolen tydligt förklarar varför de dömer eller ogillar för varje enskild åtalspunkt. Vissa av åtalspunkterna ogillas på grund av att det saknas någon form av bevisning för målsägandens påstående.

Något jag reagerar på är de domar som vid läsning framstår som relativt likvärdiga men där domstolen kommer fram till helt olika slutsatser vid rubriceringen. I mål **B 2194-15** anser HovR inte gärningarna, elva överträdelse av kontaktförbud under drygt en månads tid, utgöra en sådan kränkning av integriteten att det skulle utgöra olaga förföljelse. I ett annat mål i samma HovR, **B 2804-15**, döms den tilltalade för olaga förföljelse bestående av åtta överträdelse av kontaktförbud under en period om tre månader. HovR ansåg i detta mål att överträdelserna, dock av lindrigt slag, varit av sådan mängd och intensitet att de vart och ett utgjort ett led i en upprepad kränkning av målsägandens integritet.²⁴² Ett liknande fall i Svea HovR bedöms också utgöra olaga förföljelse. I mål **B 2246-15** döms den tilltalade för olaga förföljelse bestående av tio överträdelse av kontaktförbud under en period om tre och en halv månad. HovR gör ingen annan bedömning än TR som konstaterar att den tilltalade begått överträdelserna och att dessa varit obehagliga för målsäganden och att hon upplevt överträdelserna som en kränkning.²⁴³ I dessa fall är det tydligt att bestämmelsen är svår att tillämpa. I tre väldigt lika fall bedöms två utgöra olaga förföljelse och ett inte. I alla tre fall är överträdelserna av relativt lindrigt slag som telefonsamtal eller meddelande genom en annan person. Ändå bedöms det fallet med flest och mest intensiva överträdelse inte som olaga förföljelse. Ett problem som kan skönjas i domskäl är att domstolarna bedömer intensitet kontra längd på förföljelsen väldigt olika. En kort period med många gärningar mot målsäganden anses i vissa fall inte utgöra förföljelse på grund av den korta perioden medan andra fall inte anses utgöra förföljelse på grund av att det är få gärningar under lång tid.

I mål **B 426-15** som nämnts ovan dömdes den tilltalade i HovR för olaga förföljelse bestående av 11 ofredanden under tio månader. I

²⁴² B 2408-15, HovR:s domskäl, s. 2f.

²⁴³ B 2246-15, TR:s domskäl, s. 12f.

detta fall var TR och HovR inte ense om bedömningen huruvida gärningarna skulle utgöra olaga förföljelse eller inte. TR anförde i sin bedömning att mycket talade för att gärningarna utgjorde sådan förföljelse som avses med bestämmelsen i BrB 4 kap. 4 b § men kom fram till att den tilltalade skulle dömas för elva skilda fall av ofredanden.²⁴⁴ HovR å andra sidan ansåg att ofredandena, kontakterna, ”[...] skett systematiskt, i syfte antingen att få henne att ändra sig ifråga om att ha en relation med honom eller att få en förklaring till varför hon inte ville det”. Det i kombination med att målsäganden mått mycket dåligt och fått ändra sina vanor på grund av kontakterna gör att beteendet sammantaget utgjorde olaga förföljelse.²⁴⁵ HovR gjorde en bedömning av omständigheterna helt i enlighet med bestämmelsens ordalydelse. Det intressanta är att TR gjorde ungefär exakt samma bedömning. De ansåg att det rörde sig om upprepade, brottsliga, gärningar som vid en objektiv bedömning framstod som besvärade för målsäganden. TR tog därefter in i sin bedömning att kontakterna inte bestått av några hotfulla inslag och att de inte heller utgjorde överträdelser av kontaktförbud varpå de dömde honom för elva fall av ofredande istället för olaga förföljelse.²⁴⁶

Det är efter att ha läst samtliga domar fortfarande inte helt klart vad som ska anses utgöra olaga förföljelse. Frågor som uppkommer är bland andra: Hur många gärningar krävs för att det ska utgöra olaga förföljelse? Under hur lång tid måste det ha pågått? Hur långt får det gå mellan gärningarna för att det ska räknas som ett förföljande? Det är ungefär samma frågor som Brå formulerat i sin rapport efter att ha intervjuat åklagare och poliser.²⁴⁷

7.5 Sammanfattande kommentar

Den vanligaste situationen vid åtal för olaga förföljelse är att det är en före detta partner, en man, som förföljer. Förföljelsen utgörs främst av ofredanden, överträdelse av kontaktförbud och olaga hot. De kvinnor som åtalats är främst kvinnor med någon form av psykisk sjukdom och har ingen direkt relation till offret. Vid utdömmande av påföljd när den åtalade endast döms för olaga förföljelse utgörs en lika stor del (30 %) av påföljderna fängelse och villkorlig dom. Det som är det största problemet vid bedömningen i domstolen verkar vara om ett antal gärningar ska anses utgöra en upprepade kränkning och således utgöra olaga förföljelse. Flera liknande fall har i domstolarna behandlats olika och vad som exakt ska utgöra olaga förföljelse framstår inte som helt klart.

²⁴⁴ B 426-15, TR:s domskäl, s. 11.

²⁴⁵ B 426-15, HovR:s domskäl s. 6.

²⁴⁶ B 426-15, TR:s domskäl, s. 10f.

²⁴⁷ Brå 2015:2, s. 54.

8 Analys och slutsats

Ungefär nio procent av den svenska befolkningen har eller kommer någon gång under livet utsättas för förföljelse i någon form. Det är en stor andel av befolkningen, främst den kvinnliga, som är drabbade och på olika sätt påverkas av en annan persons oönskade kontakter. Problemet framstår också som vi kan se ovan vara ungefär lika stort i olika länder, några större skillnader verkar inte finnas. Att problemet inte lyfts tidigare kan nog möjligen bero på ovilja att anmäla händelser. Som Brå har redovisat var det av de som utsatts för stalkning endast en tredjedel som anmälde händelserna till polisen. Däremot har problemet idag lyfts och stalkning verkar ses som ett samhällsproblem. Den motion som lämnades in under år 2004 visar på att en medvetenhet om problemet hade vuxit fram. Även det faktum att Brå under samma period fått i uppdrag att kartlägga hur omfattande problemet med stalkning var i Sverige visade på att makthavarna började uppmärksamma problemet.

En annan aspekt av ”problemet med stalkning” är att definiera vad som är stalkning. Alltså problemet med själva begreppet. I en del länder har fenomenet som vi sett definierats som ”trakasserier” medan i andra länder är det mer specifika gärningar som utgör stalkning. Kriminaliseringen av olaga förföljelse tillhör den sistnämnda kategorin.

8.1 Kriminalisering

Varför och hur bör staten kriminalisera?

Denna fråga besvaras i uppsatsens andra kapitel. Varför staten bör kriminalisera är för att förmå medborgarna att avstå, av samhället, oönskade handlingar. För att dessa oönskade handlingar inte ska begås måste det finnas ett hot om att sådana gärningar straffas om de begås. Kriminaliseringen är alltså tänkt att verka preventivt genom att medborgarna avhåller sig från kriminaliserade handlingar just för att de är kriminaliserade eller på grund av risken för att åtalas och dömas. På ungefär samma vis kan man besvara frågan om hur staten bör kriminalisera. Kriminaliseringen bör endast avse sådana gärningar som kan skada skyddsvärda intressen. Den bör också vara utformad på ett sätt så att det är tydligt vad som är kriminaliserat och kriminalisering bör inte användas som ett sätt för lagstiftaren att endast visa på att man ser allvarligt på ett beteende. Slutligen kan nämnas att kriminalisering endast bör användas som en sista utväg för att utöva kontroll över medborgarna i enlighet med ultima ratio principen.

Hur har andra länder kriminaliserat mot förföljelsebeteenden?

Frågan besvaras i uppsatsens fjärde kapitel och det är tydligt att det inte går att hitta någon generell lagstiftning, i olika länder, mot stalkning. En del länder har alltså valt att kriminalisera ”trakasserier” och det för att undvika att beteenden som skulle kunna utgöra stalkning faller utanför bestämmelsen medan andra valt att göra som i Sverige och mer precisera vilka gärningar som kan utgöra ett brottsligt förföljande.

8.2 Kriminaliseringen av olaga förföljelse

Vilka skäl föranledde kriminaliseringen av olaga förföljelse?

Även denna fråga besvaras i uppsatsens utredande del i genomgången av förarbetena till lagen. Skälen för kriminaliseringen var att man, främst, efter Brå:s utredning konstaterat att problemet med stalkning var ett så pass stort problem som det är. I både utredningen och regeringens proposition framhölls det att det fanns ett behov av att kunna beakta just upprepad brottslighet mot en och samma person i ett sammanhang och att denna brottslighet skulle ha ett högre straffvärde. Kriminaliseringen av olaga förföljelse innebar alltså att vissa brott som typiskt sett kan ingå i ett stalkningsbeteende och som innan ofta endast bestraffades med böter, ska kunna beaktas i ett sammanhang och det ska vid dom föreligga en presumtion för fängelse som påföljd.

Uppfyller kriminaliseringen av olaga förföljelse kriterierna för kriminalisering?

Vid kriminalisering ska alltså ett antal kriterier uppfyllas för att kriminaliseringen ska vara befogad. De kriterier jag har presenterat ovan och som ska vara uppfyllda är att (1) straffbudet måste avse ett konkret godtagbart skyddsintresse och (2) det beteende som ska kriminaliseras måste kunna orsaka skada eller fara för skada på skyddsintresset. Därutöver får det (3) inte finnas något tillräckligt värdefullt motstående intresse och inte heller får (4) det finnas någon tillräckligt effektiv alternativ metod för att komma tillrätta med beteendet, som exempelvis en redan existerande tillräckligt handlingsdirigerande regel.

Bestämmelsen skyddar i första hand den personliga integriteten, en rätt att inte behöva utstå oönskade kontakter eller trakasserier från någon annan. I propositionen framhölls framförallt att de gärningar som skulle upptas i bestämmelsen skulle vara sådana som framförallt kan skada den utsattes integritet. Detta framgår tydligt i lagtexten genom rekviritet ”[...] om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet[...]”²⁴⁸.

²⁴⁸ BrB 4 kap. 4 b §.

Skyddsintresset personlig integritet är ett tillräckligt skyddsvärt intresse för en kriminalisering. Att den personliga integriteten riskerar att ”skadas” av gärningar som utgör förföljelse får anses självklart. Första och andra punkten är alltså uppfyllda vid kriminaliseringen. Även det tredje kriteriet efterlevs genom kriminaliseringen. Något tillräckligt värdefullt motstående intresse kan svårligen anföras till bestämmelsen. Däremot i brottet överträdelse av kontaktförbud kan umgängesrätt med barn med mera innebära att motstående intressen kan krocka. Detta hänför sig dock inte direkt till olaga förföljelse och kommer inte behandlas. Då kvarstår frågan om det vid brottets införande inte redan fanns någon tillräckligt effektiv alternativ metod för att komma till rätta med problemet. Denna fråga kommer jag behandla mer nedan. Däremot frågan om det inte redan fanns en tillräckligt effektiv handlingsdirigerande regel är av intresse här.

Samtliga gärningar som upptas i bestämmelsen är redan kriminaliserade och straffbara. Beteendet att genom dessa handlingar förfölja en annan person var alltså redan straffbart. Frågan är då om det var nödvändigt med en kriminalisering av dessa brott under en ny paragraf. Möjligheten att beakta upprepad brottslighet för en straffskärpning fanns redan innan bestämmelsen infördes i BrB 26 och 29 kap. Att kriminalisera för att visa på att lagstiftaren eller samhället ser allvarligt på ett beteende är som nämnts ovan inte en hållbar grund för kriminalisering. Är det inte precis det som gjorts i detta fall? En möjlighet att beivra dessa gärningar med högre påföljder genom bestämmelser om straffskärpning fanns i praktiken redan. I det avseendet skulle jag vilja påstå att kriminaliseringen av olaga förföljelse inte framstår som befogad eller nödvändig. Andra aspekter av bestämmelsens effekter, som möjligheten att använda sig av straffprocessuella tvångsmedel som häktning under utredningen, kan möjligen legitimera kriminaliseringen.

Har syftet med kriminaliseringen uppnåtts och hur tillämpas bestämmelsen?

Möjligheten att beakta upprepad brottslighet mot en och samma person som kränker denna personens integritet, och döma ut strängare påföljder, är efter införandet av bestämmelsen tydligare i brottsbalken. Kriminaliseringen avsåg att höja straffvärdet för brottsligheten och en presumtion för fängelse skulle föreligga vid påföljdsbestämningen. I de fall som jag granskat där den tilltalade endast dömts för olaga förföljelse utdömdes fängelse i trettio procent av fallen och längden på straffet låg i de flesta fallen på ungefär sex månader.²⁴⁹ För att kunna besvara frågan om syftet med kriminaliseringen uppnåtts kräver egentligen en jämförelse med hur liknande fall behandlats tidigare. Att hitta liknande fall innan bestämmelsen trädde i kraft visade sig vara svårt. Det jag har att utgå från är alltså domstolarnas resonemang i de domar jag

²⁴⁹ Se Bilaga.

granskat. Som jag nämnt talar inte alltid domstolen klarspråk i sina domskäl angående straffvärdet för olaga förföljelse när den tilltalade döms för flera brott. Några utförliga resonemang kring hur straffvärdet bedöms vid enbart olaga förföljelse förkommer inte heller i majoriteten av domskälen. Med ledning av de domskäl där domstolen faktiskt uttalar sig om straffvärdesbedömningen kan jag ändå se att en viss straffskärpning görs. I det avseendet kan alltså syftet att höja påföljdsnivån ha haft genomslag.

Även om påföljderna har skärpts i de fall som bedöms som olaga förföljelse så är domstolens bedömning av när brottsligheten ska anses utgöra olaga förföljelse inte helt tydlig. Även efter att ha läst de 47 domarna skulle det vara svårt att göra en bedömning om ett specifikt fall skulle anses utgöra olaga förföljelse eller inte. Det framstår som väldigt betydelsefullt hur just *den* domstolen tolkar rekvisiten. De flesta av de fall jag granskat har det ändå dömts för olaga förföljelse vilket tyder på att domstolen ändå är benägen att bedöma upprepad brottslighet i enlighet med den nya bestämmelsen.

Om vi accepterar ett höjt straffvärde som enda syfte med en bestämmelse så kan syftet anses uppnått. Om vi utifrån straffrättsteorin om prevention granskar lagstiftningen framstår den inte som den mest ändamålsenliga. Att som i detta fall kriminalisera redan kriminaliserade gärningar kommer troligen inte leda till att fler avhåller sig från att utföra gärningarna. Som Brå konstaterar i sitt remissvar på SOU 2008:81 är det tveksamt om de som begår brottsligheten vet eller bryr sig om vilken paragraf de bryter mot vilket skulle innebära att den nya brottsrubriceringen troligen inte har någon effekt ur ett allmänpreventivt syfte. Inte heller verkar det troligt att de påföljder som döms ut skulle ha någon större avskräckande effekt. Det kan förmodas att de som inte följer lagstiftningsarbetet eller den allmänna debatten inte ens vet att brottet olaga förföljelse finns och att handlingar som utgör ofredande, olaga hot med mera kan utgöra det brottet och leda till ett högre fängelsestraff idag än före år 2011. Inte heller har brottet uppmärksamrats särskilt och lett till några större skrivelser. På fyra år har endast en dom från HD fallit och denna renderade i en sänkning av underrätternas bedömning av straffvärdet. Som Jareborg påpekat har domarna inget allmänpreventivt värde mer än om det kommer många avgörande som gör straffhotet konkret och tydligt.

En möjlighet är att bestämmelsen kan verka individualpreventivt till följd av inkapacitering, påföljdstyp eller behandling. Vid inkapacitering kan, om inte annat, förföljelsen upphöra under en period och i bästa fall kanske personen förstår vad den gjort och avbryter sitt beteende även efter straffet är fullgjort. Den stora gruppen av de åtalade och dömda utgörs främst av före detta partners, utan någon påvisbar psykisk störning, som troligen utför sin förföljelse på grund av svartsjuka eller för att hämnas på den som lämnat dem. Detta beteende kanske kan behjälpas genom

behandling eller annan vård och för dessa kan möjligen både påföljdstyp och behandling verka individualpreventivt. För många personer räcker det troligen med att de ens blir åtalade för att förstå att ens beteende inte är accepterat men för andra kanske just behandling i kombination med påföljden är lämpligt. För de psykiskt störda som Martin Grann menade ofta inte ens förstår att de lider av en psykisk sjukdom och då ofta inte vill ha behandling framstår alltså de preventiva vinsterna av påföljd eller behandling vara obefintliga.

8.3 Andra lösningar

Efter att ha konstaterat att det finns ett problem med stalkning är det naturligt att en lösning söks. Som vi sett är ofta kriminalisering den billigaste och ”lättaste” metoden för att utöva kontroll över medborgarna. Det är däremot inte lämpligt att kriminalisera för kriminaliserandets skull. Har bestämmelsen ingen reell effekt kanske andra metoder, om än dyrare och mer resurskrävande, bör användas. Utifrån vad jag redogjort för ovan är det inte så troligt att bestämmelsen har någon egentlig allmänpreventiv effekt. Den enda tydliga effekt den har haft är att brottsligheten bedöms strängare och att fler fängelsestraff utfärdas. Så utifrån ett synsätt att detta är tillräckligt för att ”hantera problemet” så ansluter jag mig till Brå:s åsikt i deras remissvar till SOU 2008:81 och anser att istället för att införa en helt ny straffbestämmelse så hade en ny punkt i straffskärpningsbestämmelsen varit tillräcklig. En sådan ändring hade förhoppningsvis kunnat leda till samma effekt i straffmätningen som den nya bestämmelsen gjort.

Finns det bättre sätt att åstadkomma en lösning på det problem som förföljelse innebär?

Utökad kriminalisering

Att endast inrikta sig på att beivra begången brottslighet hårdare är som vi sett ovan inte straffrättssystemets syfte. Hade lagstiftaren kunnat formulera en bestämmelse som hade haft någon preventiv effekt på grund av kriminaliseringen? Den möjligheten jag kan tänka mig är det som utredningen och propositionen avfärdade, en kriminalisering av idag inte straffbara handlingar. Jag håller dock med utredningen och regeringen om att en sådan lagstiftning som hade tagit upp alla möjliga handlingar inte med lätthet låter sig göras och då främst i ljuset av legalitetsprincipen.

En möjlighet hade kanske varit att göra som i vissa andra länder, att kriminalisera ”trakasserier”. En möjlighet hade då varit att utforma en bestämmelse som gör det brottsligt att upprepat kontakta eller på annat vis trakassera en person efter att denna avböjt kontakter eller på annat vis sagt ifrån. Andra beteenden som uppenbart, objektivt sett, framstår som obehagliga eller besvärande hade också kunnat falla inom bestämmelsen. En sådan

bestämmelse hade kunnat omfatta fler beteende som idag kan falla utanför bestämmelsen ofredande. Ett problem med en sådan bestämmelse skulle vara att det är effekten av handlingar som är kriminaliserad och inte handlingarna vilket är tveksamt ur ett legalitetsperspektiv. Det är å andra sidan så att i och med den nya teknik som finns tillgänglig med SMS, sociala medier och e-post med mera gör att stalkning kan bedrivas på många sätt. Om kontakterna eller förföljandet inte räknas som ett ofredande eller det inte verkar föreligga någon risk för våld finns inget sätt att beivra denna stalkning. Detta kan vara ett skäl att tillåta en bestämmelse som inte är lika tydligt avgränsad och som får bedömas främst utifrån hur olika beteenden påverkar den som utsätts för det. På inget sätt anser jag att beviskraven ska ändras till följd av detta. En sådan bestämmelse hade kanske också kunnat få ett visst genomslag genom att en persons ”nej” hade inneburit en signal för gärningspersonen att ett fortsatt beteende är brottsligt och därför avbrutit.

Det är tydligt att en kriminalisering på detta område är svår. Jag tror inte nödvändigtvis att lagstiftaren hade kommit tillräta med problemet på ett mer tillfredställande sätt med utökad kriminalisering. Problemet med att utreda och bevisa gärningarna hade kvarstått och det är som sagt sällan bevisningen är särskilt stark. Men det hade framstått som ett mer seriöst försök att förhindra och beivra denna typ av gärningar. Att det finns en möjlighet att döma ut svårare påföljder för brottsligheten visar i alla fall att staten har börjat ta brottsoffren på mer allvar och det kan förhoppningsvis leda till att fler också anmäler sina förföljare.

Förbyggande åtgärder

I samband med införandet av brottet olaga förföljelse genomfördes även ändringar i kontaktförbudslagen. Bland annat genomfördes förändringar för att det skulle bli lättare att utfärda kontaktförbud även i fall där förbudspersonen inte tidigare begått brott mot den nu aktuella skyddspersonen. Som jag redogjort för ovan har det generellt inte lett till någon större förändring vid åklagarens bedömning huruvida ett kontaktförbud ska utfärdas. En utökad möjlighet att utfärda kontaktförbud hade möjligen kunnat vara ett sätt att förhindra oönskade kontakter och förföljelse.

En ökning av antalet utfärdade kontaktförbud hade kunnat innebära att många personer avbröt sitt beteende. Som vi kan se ovan är det ungefär sextio procent av förbuden som efterlevs. Med tanke på de krav som uppställs för att ett förbud ska utfärdas idag hade förbud vid mindre allvarliga situationer kanske fungerat än mer effektivt. Även ett utökat användande av utvidgat och särskilt utvidgat kontaktförbud hade kanske kunnat innebära att förbuden togs på större allvar. Problemet med kontaktförbud som ett styrmedel är att det inte fungerar om inte polis och rättsväsende följer upp och agerar vid överträdelser. Ett utökat användande hade inneburit att mer resurser hade varit tvunget att tillföras. Ett

ökat användande av elektronisk övervakning vid särskilt utvidgat kontaktförbud hade varit intressant. Med de problem som tekniken varit försedd med tidigare kan jag bara hoppas att det nu kommer att tillämpas i fler ärenden så att en ordentlig utvärdering av dess effekter kan göras.

Andra aspekter som måste beaktas vid utfärdande av ett kontaktförbud är bland annat förbudspersonens och, kanske främst, att ett förbud antecknas i belastningsregistret i tio år. Den inskränkning i en persons rörelsefrihet som ett ordinärt kontaktförbud innebär är inte så pass stor att jag anser det skulle innebära ett hinder för att utfärda kontaktförbud i större utsträckning. En förändring av tiden ett förbud står antecknat i belastningsregistret hade kanske varit en möjlighet för att i fler fall motivera ett förbud.

Jag anser att det i större utsträckning borde blickas framåt vid bedömningen om huruvida ett förbud ska utfärdas istället för bakåt. I många av de fall jag läst där personen dömts för olaga förföljelse förekommer ingen tidigare brottslighet, varken mot målsäganden eller någon annan, från den tilltalade. Istället för att göra denna tillbakablickande utredning vore en bedömning av risken för fortsatta trakasserier med mera vara det viktigaste för bedömningen. Ytterligare en möjlighet är att kontaktförbudet utformas mer som det danska "tilhold" och att polisen ges möjlighet att utfärda ordinära kontaktförbud. Detta hade inneburit en mindre belastning på åklagarna och utredningen hade kunnat genomföras mer effektivt hos polisen. De övriga kontaktförbuden bör fortfarande åklagaren ha att fatta beslut i. En möjlighet att förena kontaktförbud med behandling i de fall det hade kunnat vara effektivt är ett förslag jag gärna hade sett behandlas i en utredning.

8.4 Slutsats

Införandet av bestämmelsen i BrB 4 kap. 4 § har inneburit en straffskärpning i de fall där bestämmelsen tillämpats. I det avseendet har syftet med kriminaliseringen uppnåtts. Om straffskärpningen är så pass hög som var tanken framgår inte. Både straffvärdesbedömningen och bedömningen av hur många gärningar som måste begås för att bestämmelsen ska bli tillämplig hade kunnat vara mer utförligt förklarad i motiven till bestämmelsen. Jag anser även att bestämmelsen kan ifrågasättas av den anledningen att de framstår som att den egentligen endast tillkommit för att visa på att staten ser allvarligt på dessa, redan kriminaliserade, gärningar. Den effekt som bestämmelsen haft hade troligen kunnat åstadkommas med mindre omfattande

ändringar av lagtexten genom att införa en ny straffskärpningsgrund.

Jag anser att en kriminalisering som hade inneburit en utökning av det kriminaliserade området hade varit en lösning som i större utsträckning hade kunnat få en preventiv effekt. Utifrån den undersökning som Brå genomförde framstår det som att det är många fler som är utsatta för besvärande kontakter och förföljelse än vad som återspeglas i domarna. Mycket av den förföljelse som förekommer består troligen av gärningar som inte når upp till ofredanden eller andra brottsliga gärningar. Dessa brottsoffer faller idag utanför regleringen. Motiveringen från Stalkningsutredningen och regeringen om att den förföljelse som faller utanför det kriminaliserade området kan beivras genom kontaktförbud förefaller tandlöst. Som vi sett krävs det oftast för ett kontaktförbud både tidigare brottslighet och en risk för framtida våld vilket innebär att dessa personer troligen inte skulle få ett förbud utfärdat.

Lagstiftaren har enligt mig i detta fall försökt att bemöta de krav på åtgärder genom att skapa en bestämmelse som egentligen inte hade behövts. Detta för att visa för de som ställt krav att något görs, att endast införa en ny straffskärpningsgrund hade inte haft samma effekt och hade säkerligen kunnat utstå kritik. Det enda som talar för den lösning som genomförts istället för en ny straffskärpningsgrund enligt mig är att straffvärdet på brottet innebär att en möjlighet att använda straffprocessuella tvångsmedel nu finns.

Jag anser att i arbetet mot stalkning hade det varit intressant att ytterligare utreda och förändra kontaktförbudsreglerna för att kunna hantera många ärenden innan de ens kommer till domstol. Ett effektivare och mer riktat arbete med kontaktförbuden hade kanske kunnat innebära att ännu fler kontaktförbud efterlevts. Denna lösning hade dock inneburit en stor arbetsbörda för ett redan ansträngt polis- och åklagarväsende.

Brottet olaga förföljelse kan enligt mig endast anses vara en godtagbar kriminalisering om vedergällningen anses vara det bärande. Och även om det skulle vara det väsentliga hade lagstiftaren alltså kunnat åstadkomma detta genom att tillskapa en ny straffskärpningsgrund och ”påminna” domstolarna om att denna ska användas. Ur ett preventivt perspektiv kan jag inte se några vinster så som brottet är utformat eller som straffskalan

används. Mitt samlade intryck är att lagstiftaren uppmärksammat ett problem och lagstiftat i minsta motståndets riktning.

Efter att ha genomfört denna granskning hade jag gärna sett att lagstiftaren genomför en ny utredning kring möjligheten att utöka det kriminaliserade området och genomför en ny översyn av lagen om kontaktförbud för att göra det lättare att utfärda ett förbud.

Bilaga

Förklaring till tabellen.

Mgd – Målsägandens kön
Tt. – Tilltalades kön

M – Man
K – Kvinna

Brott i åtalet:

O – Ofredande.
Oh – Olaga hot.
ÖK – Överträdelse av kontaktförbud
Hf - Hemfridsbrott
Mh – Misshandel
Mh(r) – Misshandel ringa brott
S – skadegörelse
So – sexuellt ofredande

Dömd för andra brott:

Om domen omfattas av fler brott än olaga förföljelse eller om brotten inte bedöms som olaga förföljelse men den tilltalade döms för de enskilda brotten.

Påföljd:

F – Fängelse
St – Skyddstillsyn
Vd – Villkorlig dom
Shtj – Samhällstjänst
V – Behandling via frivården
db – Dagsböter.
RPV – Rättspsykiatrisk vård

Mål nr: B	Datum för dom	Tt.	Mgd.	Brott i åtalet	Olaga förföljelse	Dömd för andra brott	Påföljd

Svea hovrätt

3542-15	20/5-15	M	K	O, Oh	Ja	Ja	F – 10 mån
3509-15	13/5-15	M	K	ÖK	Ja	Ja	F – 4 mån.
11271-14	9/10-15	M	K/M	O, ÖK	Nej	Ja	St+V
6520-15	30/11-15	K	K	O, Oh, S	Ja	Nej	St+RPV
9700-15	9/12-15	M	K	O, Oh, Mh(r)	Ja	Nej	F – 6 mån
6399-14	14/9-15	M	K	Hf, O, Oh, ÖK	Ja	Nej	Vd+Shtj
8039-15	30/11-15	M	K	So	Ja	Nej	St+Shtj
31-15	1/10-15	M	K	ÖK	Ja	Nej	F – 2,5 mån
3604-15	16/6-15	M	K	Oh	Ja	Nej	RPV
6827-15	15/9-15	M	K	O, ÖK	Ja	Ja	F – 9 mån
1555-15	2/4-15	M	K	Oh, S, ÖK	Nej	Ja	F – 10 mån
2246-15	15/4-15	M	K	ÖK	Ja	Ja	F – 5 mån
8130-15	3/12-15	M	K	Oh, Hf, ÖK	Ja	Ja	St+V
547-15	7/4-15	M	M	O	Ja	Ja	St
7588-15	11/3-15	K	2 M	O, ÖK	Ja	Nej	F – 6 mån

Hovrätten västra Sverige

3417-15	30/9-15	M	K	Oh	Nej	Ja	F – 2 mån
2804-15	28/9-15	M	K	ÖK	Ja	Ja	F – 4 mån

2024-15	12/5-15	M	K	Hf, Oh, S, Mh	Ja	Nej	F – 4 mån
2689-15	16/3-15	M	K	O	Ja	Nej	Vd+db
1762-15	7/4-15	M	K	O	Ja	Nej	F – 4 mån
5425-15	13/5-15	K	M/K	ÖK	Nej	Ja	db
2882-15	23/12-15	M	K	ÖK	Ja	Nej	RPV
2194-15	19/10-15	M	K	ÖK, Mh(r), Oh	Nej	Ja	St+V
2080-15	19/5-15	M	K x 10	So, O, Oh	Ja	Ja	St+V

Göta hovrätt

1146-15	26/11-15	M	K	O	Nej	Ja	Db
2035-15	21/8-15	M	K	O, Oh, ÖK	Ja	Ja	F – 9 mån
3496-14	11/5-15	M	3 M och 3 K	Oh, So	Ja	Ja	St+Shtj
2879-15	18/12-15	M	K	O	Ja	Nej	Vd+Shtj
3014-14	11/3-15	M	K	O	Ja	Nej	St+db
2663-14	21/1-15	K	M	O	Ja	Nej	Vd+db

Hovrätten över Skåne och Blekinge

451-15	13/4-15	M	M	O, Oh	Ja	Ja	F - 1år 4 mån
442-15	11/6-15	M	M	Oh	Nej	Ja	St+V
3009-14	7/5-15	M	M	O	Ja	Ja	Vd+Shtj
19-15	10/2-15	M	K	Hf, O, ÖK	Ja	Nej	F – 6 mån
230-15	22/10-15	M	K/M	O, ÖK	Ja	Nej	Vd+Shtj
1676-15	1/12-15	M	K	O	Ja	Nej	Vd+Shtj

379-15	23/11-15	M	K	O, ÖK	Nej	Ja	F – 1 mån
406-15	15/9-15	M	K	O	Ja	Nej	Vd+d b
3105-15	5/3-15	K	M	O, ÖK	Ja	Nej	RPV
2959-14	8/4-15	M	K	O, Oh	Nej	Ja	Vd+d b
3470-15	8/4-15	M	K	O, Oh, ÖK	Ja	Ja	F – 7,5 mån

Hovrätten för nedre Norrland

892-15	26/10-15	M	K	O, Oh, ÖK	Ja	Nej	RPV
498-14	3/2-15	M	K	Mh, ÖK	Nej	Ja	F – 1 mån
1140-15	1/12-15	M	K	O, ÖK	Ja	Nej	F – 4 mån
611-15	28/10-15	M	K	Oh, ÖK	Ja	Ja	St+V
928-14	9/4-15	K	M	O, Oh	Ja	Nej	RPV

Hovrätten för övre Norrland

426-15	14/10-15	M	K	O	Ja	Nej	St+V

Sammanställning av rättsfall

Antal domar: 47

Antal ogillade åtal för olaga förföljelse: 10 (Vissa dömdes för något eller några av de enskilda brotten istället)

Antal kvinnliga tilltalade: 6

Antal manliga tilltalade: 41

Antal manliga målsäganden: 14

Antal kvinnliga målsäganden: 51

Relationer:

- Nära relation: 27
- Bekanta: 4
- Okända: 4
- Övriga: 12

Brott i åtalen:

- Ofredande: 30
- Olaga hot: 19
- Sexuellt ofredande: 3
- Överträdelse av kontaktförbud: 23
- Hemfridsbrott: 4
- Skadegörelse: 3
- Misshandel: 4 (varav två var ringa)

Brottstyper vid olaga förföljelse:

69 brottsrubriceringar i 37 domar.

- Ofredande: 26
- Olaga hot: 15
- Sexuellt ofredande: 3
- Överträdelse av kontaktförbud: 17
- Hemfridsbrott: 3
- Skadegörelse: 2
- Misshandel: 2 (varav en var ringa)

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Ds 2001:73, Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.

SOU 1992:61, Ett reformerat åklagarväsende.

SOU 1994:56, Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats.

SOU 1995:60, Kvinnofrid.

SOU 2008:81, Stalkning.

SOU 2013:38, Vad bör straffas?

Prop. 1987/88:137, Om besöksförbud.

Prop. 1997/98:55, Kvinnofrid.

Prop. 2002/03:70, Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer

Prop. 2010/11:45, Förbättrat skydd mot stalkning.

Justitiekommitténs betänkande 2004/05:JuU20, Stalking.

Motion 2004/05:Ju412.

Myndighetsföreskrifter

Riksåklagarens riktlinjer 2015:2, *Kontaktförbud - risk och proportionalitetsbedömning*, Åklagarmyndigheten, 2015.

Åklagarmyndighetens författningssamling 2011:6, *Åklagarmyndighetens föreskrifter om kontaktförbud*, konsoliderad version – senast ändrad genom ÅFS 2013:6.

Litteratur

Andersson, Jan, *Kriminella karriärer och påföljdsval*, Sociologiska institutionen, Univ., Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1991.

Asp, Petter, *EU & straffrätten: studier rörande den europeiska integrationens betydelse för den svenska straffrätten*, Iustus, Uppsala, 2002.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2., omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Blumstein, Alfred & Wallman, Joel (red.), *The crime drop in America*, Rev. ed., Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2006.

Greve, Vagn, Jensen, Asbjørn & Toftegaard Nielsen, Gorm, *Kommenteret straffelov. Tillæg till Kommenteret straffelov: almindelig del og speciel del*, 7. udg., Jurist- og økonomforbundet, København, 2002.
Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Iustus, Uppsala, 1992.

Kleineman Jan, *Rättsdogmatisk metod*, s. 21 i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Leijonhufvud, Madeleine & Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, 8. [omarb.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Diss. Stockholm : Univ., 2003, Uppsala, 2003.

Munthe, Christian, ”Tillräkneligheten, etiken och det goda samhället”, s. 247 i Radovic, Susanna & Anckarsäter, Henrik (red.), *Tillräknelighet*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995.

Sörensson, Johan, *Stalking: om brottet olaga förföljelse samt kontaktförbud*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2011.

Valguarnera, Filippo, *Den komparativa metoden*, s. 141 i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Artiklar

Grevholm, Erik & Andersson, Jan, *Vilka preventiva vinster kan förändringar av straffrätten och påföljdssystemet ge?*, Svensk Juristtidning 2010 s. 463.

Rapporter och studier

Ahlberg, Jan & Abrahamsson, Karin, *Nya anmälningrutiner vid bilbrott: [en utvärdering]*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 1994.

Axberger, Hans-Gunnar, "Det allmänna rättsmedvetandet", Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 1996.

Doveliuss, Anna Mia, Holmberg, Stina & Öberg, Jonas, *Stalking i Sverige: omfattning och åtgärder*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2006.

Edlund, Monika & Svanberg, Karin, *Besöksförbud: en utvärdering av lagen och dess tillämpning*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2003.

Jerre, Kristina, *Olaga förföljelse: tillämpningen av den nya straffbestämmelsen*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2015.

Larsson, Sandra, *Kontaktförbud: en utvärdering av ändringarna i lagen 2011*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2015.

Lindahl, Emma & Westlund, Olle, *Besöksförbud: de berörda och deras erfarenheter*, Brottsförebyggande rådet, information och förlag (Brå), Stockholm, 2007.

Welsh Brandon C. & Farrington, David P., *Kameraövervakning och brottsprevention: en systematisk forskningsgenomgång*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2007.

Wennerberg, Inka, Marklund, Fredrik & Niméus, Olga, *Effects of prison-release using electronic tagging in Sweden: report from a trial project conducted between 2001 and 2004*, Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm, 2005.

Övriga källor

Ju2008/8198/KRIM, Remissammanställning avseende Stalkningsutredningens betänkande (SOU 2008:81), Justitiedepartementet, 2008. Finns att tillgå hos författaren eller via förfrågan till Justitiedepartementet.

Internetkällor

Lagtext

Karnov Internet, Brottsbalk (1962:700).

Rapporter och studier

Belfrage, Henrik & Strand, Susanne, *Polisiära bedömningar och åtgärder vid stalking - ett utvecklingsprojekt i Södertörn och Kalmar län*, Sundsvall:

Rättspsykiatriska regionkliniken, 2007,
<http://www.rpksundsvall.se/wp-content/uploads/2009/05/Stalkingrapport8.pdf>, hämtad den 10 januari 2016.

Budd, Tracy och Mattinson, Joanna, (2000). *The extent and nature of stalking: findings from the 1998 British Crime Survey*. Home Office Research Study 210. London. Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
<http://www.harassmentlaw.co.uk/E4B18385-A241-4FC0-9006-086197075ADD/FinalDownload/DownloadId-6A8F0B3E9796A2F5FDFD6F1CEEA7F754/E4B18385-A241-4FC0-9006-086197075ADD/pdf/stalkrep.pdf>, hämtad den 13 januari 2016.

Daphne project 04-1/091/W, 2004, *A Manual for Victims and Helping Professionals*, 2004.
http://stalking.medlegmo.unimo.it/manuali/manuale_UK.pdf, hämtad den 12 januari 2016.

Daphne project 05-1/125/W, *Protecting Women from the new Crime of Stalking. A Comparison of Legislative Approaches within the European Union*, University of Modena and Reggio Emilia Modena group on stalking for the European commission, 2007.
http://stalking.medlegmo.unimo.it/RAPPORTO_versione_finale_011007.pdf, senast hämtad den 8 mars 2016.

Møller, Bjarke & Lescher Michella, Retsforbehold skader kamp mod stalking, Tænketanken Europa, 2014.
http://thinkeuropa.dk/sites/default/files/brief_retsforbehold_skader_kamp_mod_stalking.pdf, hämtad den 13 januari 2016.

Tjaden, Patricia och Thoennes, Nancy, (1998). *Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey*. National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention, Research in Brief, April 1998.
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles/169592.pdf>, hämtad den 16 januari 2016.

Artiklar

Grann, Martin, DN debatt, *Var femte drabbad av hotfulla förföljare*, 19 oktober 2003. <http://www.dn.se/arkiv/debatt/var-tjugonde-ar-ratt-uppgift-ett-sakfel-uppstod-beklagligt-nog>, hämtad den 11 januari 2016.

Jansson, Staffan, Apropå 2004 nr 1, *Århundradets attitydförändring*, Brottsförebyggande rådet,
http://web.archive.org/web/20100823170659/http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=59&module_instance=12, hämtad den 31 december 2015.

Övriga internet källor

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20363166.ab>,
Aftonbladets webbplats, hämtad den 15 november 2015.

<http://www.aftonbladet.se/nojesbladet/tv/letsdance/article11894259.ab>, Aftonbladets webbplats, hämtad den 8 mars 2016.

<http://www.expressen.se/noje/extra/livsfarliga-stalkers-forfoljer-kandisarna/>, Expressens webbplats, hämtad den 8 mars 2016.

Strand, Susanne, UR Samtiden - Genusmaraton 2013 [Elektronisk resurs] : *Att vara förföljd*, Utbildningsradion, 2013. Finns att hämta på Lunds universitet biblioteks hemsida, ”Lovisa”.

Åklagarmyndigheten, *Kontaktförbud – en handbok*, uppdaterad augusti 2015, Utvecklingscentrum Göteborg, 2011, <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/handbocker/kontaktforbud--en-handbok.pdf>, senast hämtad den 8 mars 2016.

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

Publicerade domar

NJA 2013 s. 1227

Opublicerade domar

B 4653-15, dom meddelad den 3 februari 2016

Rättsfall från hovrätterna

Publicerade domar

RH 2004:48

Opublicerade domar

Svea hovrätt

B 7588-15, dom meddelad den 11/3-15

B 1555-15, dom meddelad den 2/4-15

B 547-15, dom meddelad den 7/4-15

B 2246-15, dom meddelad den 15/4-15

B 3509-15, dom meddelad den 13/5-15

B 3542-15, dom meddelad den 20/5-15

B 3604-15, dom meddelad den 16/6-15

B 6399-14, dom meddelad den 14/9-15

B 6827-15, dom meddelad den 15/9-15

B 31-15, dom meddelad den 1/10-15

B 11271-14, dom meddelad den 9/10-15

B 8039-15, dom meddelad den 30/11-15

B 6520-15, dom meddelad den 30/11-15

B 8130-15, dom meddelad den 3/12-15

B 9700-15, dom meddelad den 9/12-15

Hovrätten västra Sverige

B 2689-15, dom meddelad den 16/3-15

B 1762-15, dom meddelad den 7/4-15

B 2024-15, dom meddelad den 12/5-15

B 5425-15, dom meddelad den 13/5-15

B 2080-15, dom meddelad den 19/5-15

B 2804-15, dom meddelad den 28/9-15

B 3417-15, dom meddelad den 30/9-15

B 2194-15, dom meddelad den 19/10-15

B 2882-15, dom meddelad den 23/12-15

Göta hovrätt

B 2663-14, dom meddelad den 21/1-15
B 3014-14, dom meddelad den 11/3-15
B 3496-14, dom meddelad den 11/5-15
B 2035-15, dom meddelad den 21/8-15
B 1146-15, dom meddelad den 26/11-15
B 2879-15, dom meddelad den 18/12-15

Hovrätten över Skåne och Blekinge

B 19-15, dom meddelad den 10/2-15
B 3105-15, dom meddelad den 5/3-15
B 2959-14, dom meddelad den 8/4-15
B 3470-15, dom meddelad den 8/4-15
B 451-15, dom meddelad den 13/4-15
B 3009-14, dom meddelad den 7/5-15
B 442-15, dom meddelad den 11/6-15
B 406-15, dom meddelad den 15/9-15
B 230-15, dom meddelad den 22/10-15
B 379-15, dom meddelad den 23/11-15
B 1676-15, dom meddelad den 1/12-15

Hovrätten för nedre Norrland

B 498-14, dom meddelad den 3/2-15
B 928-14, dom meddelad den 9/4-15
B 892-15, dom meddelad den 26/10-15
B 611-15, dom meddelad den 28/10-15
B 1140-15, dom meddelad den 1/12-15

Hovrätten för övre Norrland

B 426-15, dom meddelad den 14/10